

260830

Minerva

1829.

Opto tibi vultum multa et præclara mirantis.

Horatius.

HARMADIK KÖTET.

VERBÓCZI ISTVÁN
II^{ik} ULASZLÓ KIRÁLYALATT ORSZÁG-BIRÁJA ÉS
KIRÁLYI KÉPVISELŐ, JÁNOS KIRÁLYALATT FŐ-
CANCELLÁRIUS.
Szül. 1475^{ben} Mht. 1541^{ben}

Pesthen, Schmid. Ján. Kőmetsző-Jutatózathöl.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MAGYARORSZÁG

Nemzeti Folyó-Írás.

ÖTÖDIK ÉV.

1829.

HARMADIK KÖTET,

JULIUSZ, AUGUSZTUSZ, SZEPTEMBER.

A' Felséges Kir. Magyar Helytartó-Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

**ELLINGER ISTVÁN' CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ'
ÉS ÁROS' BETŪVEL 'S KÖLTSÉGEIN.**

260830

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

Ezen III-dik Kötet' foglalatja.

Hetedik Füzet. — Juliusz.

Verbőczy István, híres Törvénytudó, a' Magyar hármas Törvénynek Szerzője.	473
1. A' mai Idők. (Eggy Észak-Ámerikai Újságból, az úgy nevezett Newyork Enquirerből kölcsönözve.) <i>Balajthy József.</i>	485
2. Anekdoták és Charaktervonások híres képvislők' életéből. <i>Gaál György.</i>	489
3. Pompejus futása. <i>Galvácsi László.</i>	506
4. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (Folytatás.) <i>S. K. J.</i>	516
5. Napoleonnak a' háborút illető Alaprendszabásai. (Bérekesztés) <i>Kiss Károly.</i>	528
6. Emmi. <i>N. A. Kiss Sámuel.</i>	544
7. Egy Leánykához. <i>N. A. Kis Sámuel.</i> — Jutalom Kérdés. <i>Közli Gróf Andrássy György.</i>	546—548

Nyolczadik Füzet. — Augusztusz.

8. Görög szokások a' Török Birodalomban. <i>Szabó Nepomuk.</i>	549
9. Bacó' Értekezései külömbféle tárgyokról. <i>S. K. J.</i>	563
10. Népek' vándorlása, kereszthadak és középkor. <i>Bajza.</i>	569
11. Lilla. (Eredeti hazai Rómán.) <i>N. A. Kiss Sámuel.</i>	582
12. Történeti Értekezés T. Balajthy Jó'sef Úrnak azon Görögtörténeti Darab-írásán, mellyet a' Felső Magyar-oroszági Minerva e' folyó 1829-dik Esztendőben 5-ik Évi I-só Kötetének 17-ik száma alatt, e' Nevezettel: A' középevi Görögök, kiadott és közre bocsájtott. <i>C. I.</i>	600

13. Osszián' barlangja. Toldy Ferencz.	-	-	611
14. Válogatott Darabok az Ánglus Szemlélelőből. (Folytatás.)	-	-	613
15 Hazai Literatura. Kazinczy Ferencz.	-	-	624

Kilenczedik Füzet. — Szeptember.

16. A' tanuló gyermekekkel való bánás módról. Szabó Nepomuk.	-	-	629
17. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (Folytatás.) S. K. J.	-	-	652
18. Többféle tárgyú levelek. (Folytatás) N. A. Kiss Sámuel.	-	-	666
19. Pajáczó Éneke. Honváry.	-	-	671
20. A' Tavas. Thomson Évszakaiból. S. K. J. —	-	-	673

VERBŐCZI ISTVÁN,

híres Törvénytudó, a' magyar hármas
Törvénynek Szerzője.

Született 1475-ben Erdélyben Szókefalván, a' Küküllői Székben. Mihelyt gyermekkorát elhaladta, a' Budai Universzításba került, melly ekkor egyike volt a' legnevezetesebb fő iskoláknak, 's mellyet a' leghíresebb Férjfiak Bonfinus, Galeottus Martius, Ugoletus, Brandolinus, Lippus, és egyebek igazgattak. Innét Bécsbe költözött a' tudományt szomjuzó Ifju 1500-ban, hogy ott mind tapasztalásait nevelje, mind pedig a' Római törvényt tanulja. Olly nagy, 's álhatalatos szergalommal tanulta Verbóczi a' törvényt, hogy abban ő 's az vele a' legnagyobb tökéletességre ment. Hogy magánosságába visszatért, jeles és tudományjához illő tisztelet vára reája, t. i. az Ország-bírótság 's Erdélyi Vajdaság' hivatalánál Protonotáriussá tétetett, végre a' Királyi Táblánál. Mind ezen méltóságó-

kat jelesen viselte Verbóczi több esztendőök' lefolytáig, melly által nem-csak hírt szerzett magának, hanem a' Hazának legfontosabb, 's leghasznosabb szolgálatokat tett.

Verbóczi idejéig egy rendbe szedett Törvény-könyv nélkül szűkölködött Magyar-ország, a' királyi Decretumok, a' honni törvények, a' Magyar-Constitutionának cikkelyei szananét valának eddig szórva, 's csak egyenként lehetett azokat imitt-amott olvasni. A' törvénykezésnek több bevett szokásai nem-is valának írásba foglaltatva. A' Bírák tehát szabad kényök szerint cselekedtek. Nem volt törvénytérték, mellyhez magokat alkalmaztathatták volna; innét szükségképen következett, hogy különböző, 's egymással gyakran ellenkező szokások hoztattak-be. Több ízben kérték a' Királyt a' Rendek, hogy e' zürzavart eligazítsa, Törvény-könyvet szabjon az Országnak, 's azt helybenhagyásával bélyegezze, erősítse-meg. A' Király az ő részéről semmit el-nem múltatott, hogy a' Nemzetnek ezen kívánságát teljesítse, 's minekutánna egy értelmes Férfiúról tudakozódott volna, kire e' munkát bízhasa — Verbóczi választott e' nagy munkának végbenhajtására. Reabízták tehát, hogy az Országnak eddig szokásban volt rendelkezéseit egybeszedje, részekre, 's szakaszokra osztott könyvbe helyheztesse, 's így terjeszsze a' Király' elejébe.

Verbóczi fáradhatatlan szorgalma által, e munkát elkészítette, 's minekutána a' híresebb Törvénytudók által jól megvi'sgáltatott volna, 1514-ben Szent Erzsébet napján II. Ulászló Királytól nyilván megerősítettett, 's a' Rendek' megeggyezésökkel állandó foganatú törvénynek ismétetett 's vétetett-be egy Diploma által. De még hátra vala e' munkának törvényes és közönséges kinyilatkoztatása, hogy egy Törvény-könyvnek teljes erejét megnyerje; ez most a' Király részéről támadt akadályok miatt más időre halasztatott, az alatt a' Király-is kimúlt. Verbóczi, ki már a' Királyi képviselő-méltóságot bírta, nem akarta tovább azon kincset Hazájától elvonni, mellynek gyűjteményén; folytában tartó fáradozással több álmatlan éjjeleken dolgozott, elhatározta magában, hogy ezen Corpus Jurist, úgy a' mint volt, minden változás nélkül közre bocsátja. Tekintetének erejével tehát 1520-ban kinyomtattatta. Későbbben ezen munka külömbféle kiadásokban jelent-meg, így adatott-ki másodszor 1545-ben, 's ekkor Várdai Pál Érseknek ajánltatott. Használóképen 1561-ben levélben jött-ki, Singern Jó'sef által, Nádasdi Tamásnak ajánlva Bécsben. — 1571-ben Kolozsvárat Heltai betűjivel, negyed rétben. 1581-ben Bécsben. 1628, 1637, 1660-ban levélben ismét Bécsben. 1560-an Magyar fordítással jött-ki Lőcsén negyedréiben. 1696-ban Nagyszombatban levélben a'

Királyoknak rézre metszett képeikkel. Magyarra fordítottatott ezen munka Vörös Balázs Bihar Vármegyének Jegyzője által 1565 -ben Debreczenben levélben ; mellyet egyéb Magyar kiadásokon kívül követett Tótfalusi Kiss Miklós fordítása 1698 - ban Kolozsváratt levélben. Vagyon Német fordítás - is, Vagner Ágoston után Bécsben 1599 levélben. Így támadt a' még ma-is isméretes, és gyakorlott Tripartitum Juris Hungariae Consuetudinarii Verbócziani.

1520-ban a' szomszéd Törökök szárazon szinte mint vízen nagy hadi készüléteket tettek ; már több véghelyeket a' fegyvernységnek erejével elfoglaltak, és a' környéket dúlták, pusztították. Lajos Király tehát tartván attól, ne talántán a' Törökök' merészségek tartományjait a' háború' lángözönével elborítsák : e' szorgos szükségben követséget rendelt X. Leo Pápához, hogy a' veszélyben forgó keresztyéniséget, és Religiót szívére venné, mellyet a' Pogányokkal való háború' elsemmisítéssel fenyeget. — Verbóczyi vala az, kire a' Király ezen követséget bízta, hogy végre hajtsa, ő vala, kinek ékesenszóllásához a' Magyar Nemzetnek legnagyobb bizodalma volt ; és Verbóczyi, a' ki titkon örvendett azon, hogy illy alkalmatossággal akadt, melly által egy szép szolgálatot fog tehetni Hazájának. Nem - csak sietve követte szívének erre való vágyakodását, hanem feltet-

te azt - is magában , hogy — mivel az Ország' kincstára igen kiürült — ezen hosszú útát saját költségén teszi-meg. A' Szentséges Atyához érkezvén, a' legforróbb indulattal fejezte - ki, a' Hazának javára czélozó szándékát. A' Szent Atya meggyőzetvén azon veszedelemről, melly a' keresztyénséget környékezé, megindulván a' Magyar Követ' hathatós beszédén, szívesen kívánt 's akart volna Magyar-országgon segíteni, ha a' pénzbéli szükségét ő is nem szenvedte volna ; így tehát egyebet nem ígérhetett, mint azt, hogy mihelyest lehet, Magyar-ország' ügyét szívére veszi, 's annak sulyain enyhít. 'S valóban nem sokára Verbóczi visszajövedele után megjelent Cajetanus Cardinalis Magyar-országban nem csekély értékű arannyal, hogy az általa a' háború' költségei könnyíttessenek.

Ezen jeles hűségéért, 's figyelmet-érdemlő készséggel 's engedelmességgel végre hajtott követségéért a' Király Verbóczinek Dobrovina Várát adta ajándékban, Zsólyom Vármegyében a' mellette fekvő helységekkel, 's jószágokkal, mellyeket Verbóczi a' Zápolya békétlen, 's nyughatatlan idejéig bírt.

Verbóczi tehát egy olly Férjfiú volt, a' ki a' Törvénytudományt különösen kedvelte, 's azt olly mértékben tette sajátjává, hogy méltó volt nem-csak külömbféle, 's szembetűnő mel-

tóságokat viselni; hanem képes egyszer'smind egy olly fáradságos, 's elkerülhetetlenül szükséges munkát: Magyar-ország' Törvény' Könyvét készíteni. A' mik Hermogenes, Ulpianus és Tribunianus voltak az Igazságnak 's Törvénynek útján: az vala Verbóczi Magyar-országra nézve; a' mi egy polgárt 's a' Hazának hív fiát ékesíti, azt követte 's tette Verbóczi példátlan igyekezettel mind eddig; innen halhatatlan érdemet szerzett magának a' Hazára nézve, 's ezért álhat a' mi nevezetes Férfiainknak körében, ha bár hibák, nagy hibák homályosították-is utóbb az ő characterét; ezekért ő a' Honntól bocsánatot érdemel; mivel ember volt ő is, hibázhatott, 's botlásait esztendőig tartó de késő bánattal bánta-meg, 's lakolt is érettek, mind végig érezvén üldöző sorsának csapkodásait!

Az elfelejtethetlen Mátyás Király' halála után mingyárt, Ulászló lágy kormányozása, 's a' Nagyok' egyenetlenségök által az Ország olly rendetlenségbe 's zűrzavarba jutott, hogy vég romlásához naprólnapra mind inkább látszatnék közelíteni. Mennél tovább uralkodott Ulászló, annál inkább terjedtek a' Haza' sebei. Meghala Ulászló-is, 's az uralkodásba egy olly gyermek váltván-fel őt, a' ki megint az ő álnokszívű Miniszterének játéka leve, a' viszáldás, meghasonlás, 's rendetlenség mindinkább

névekedett az Országban. — Zavarodásban fekvének mindenek; midőn 1525-ben a Magyar Rendeek Rákos mezejére hívtak özsze, és midőn ezen Gyűlésen az Orzágnak bajai 's nehézségei vétetnének gondolóra, felállott Verbóczi. Elég bátor az ő tekintetére nézve, fényes méltóságán építvén, hevesen kezdé panaszkodni a Miniszterek helytelen 's gonosz felvígázások ellen a kórmányozásban; felindulása még tovább ragadta, több ízben fedezé fel a Király gyengeségeit, 's felkésztette a Rendeeket hogy ezen Gyűlés szakasztassék félbe, mellyen — mint ő mondá — a Miniszterek befolyása miatt nem lehet a szerencsétlen Hazának sebeit orvoslani; Ha t v a n Mezővárosba tétessék az által, ott kezdődjék az újjolag el E' mellé vetette ezen javallást-is, hogy mind azok, kik a Hatvani-Gyűlésen meg-nem jelenédnek, a jó 's igaz ügy' ellenségeinek tartassanak, az Orzágból kitiltassanak, 's Jószágaik elvétessenek.

Alig fejezte-be Verbóczi buzdító beszédét, hogy a Rendeeknek legnagyobb része a Gyűlésből eltávozott. Hijába hívta őket a Nádorispán vissza, semmi kérelem, semmi javallás nem használt többé, a Gyűlés eloszlott, 's 15 napok múlva a kijegyzett helyen kezdődött-el. Ezen új özszejövetelen a Rendeek leg-is legelőbb minden Magistratualis személyeket egész az Erdélyi

Vajdáig, 's Illyriai Bánig letettek. A' Nádorispány méltóságától megfosztatott, 's Verbóczi ellenére vevé azt fel. A' Királyhoz egy Deputatio rendeltetett, melly őt a' Gyűlésre meghívja. Egy idei tétovázás után meghallgatta azt a' Király, 's a' meg nem elégedettek' részére hajólt, a' kik tehát azonnal Rendeléseiknek jóváhagyását, 's aláíratását sürgeték, 's megnyerék; de szörnyen megbánván a' Király ezen cselekedetét, Szájkánus Esztergomi Érsek által a' hűtelen Rendeknek valódi kemény feleletét, 's teljes ellenkezését adatta tudtokra. Egyszer'smind megparancsolá, hogy kiki közülök, ha csak úgy nem kíván tartatni, mint Király-személyét sértő, haza takarodjék, 's csak a' Király által meghatározott napon jelenjen meg Budán.

1527-ben tehát tavaszkor meghívá a' Király a' Rendeket Budára, hová Verbóczi, 's Zobi-is — mint fő okai 's gerjesztői ezen meghasonlásnak — meghívattak, hogy tetteiknek okát adják, 's azokat megigazolják; mivel pedig Verbóczi meg nem jelent, Pribéknek nevezetett, méltóságától megfosztatott, 's számkivettetett.

A' Mohácsi szerencsétlen ütközet után, minnekutána a' különféle-hajló felekezetek' csudáji

kezdének egymás ellen küzdeni, és Zápolya a Királyi-széket meglepte volna, állandóan szí-
tott hozzá Verbóczi; az új Király őt ezen haj-
landóságáért Cancellariusának nevezé, és Ver-
bóczi — a' ki Hazáját soha meg-nem szünt sze-
retni, 's kinek előbbi megbukását-is csupán an-
nak heves szeretete okozta — mint Cancellarius
arra fordította minden tehetségét, hogy az ösz-
szedült Országon segítsen, kebelében a' harcz-
lángját vagy kioltsa, vagy azt legalább kisseb-
bítse. Könyezvén panaszlá gyakran azon szo-
morú esetet, melly a' szerencsétlen Honnt ron-
gálja, feláldozta minden erejét hogy I. Fer-
dinánd, 's Zápolya Királyok között a' békes-
séget helyreállítsa, mellyet végtére több hasz-
talan fáradozásai után csak ugyan végrehajtott;
melly miatt Verbóczinek Brodericus Püs-
pök', 's Frangepán' társaságában Bécsbe kellett
útaznia, hogy ott a' már megkötött békének
bizonyáglevelét felcserélje.

1539-ben Zápolya több ízben használta
Verbóczit, 's őt Zsigmond Lengyel Királyhoz
küldötte követségbe; hogy ennek Leányát, Iza-
bella Herczegasszonyt kérje Zápolya János
Király' feleségéül. Követte Verbóczit Brodericus
Püspök ezen útjában, 's a' követség az ohajtott
célzt elnyerte.

János Király' halála után 1540-ben, az öz-
vegy Királyné Izabella, elvégezte magában,

hogy Szolimán Török Császárhoz követséget rendeljen, melly az ő Férjének halálát jelentse, és egyszer'smind a' Királynét, kisedet fiát, 's az Országot oltalmába ajánlja, ha hogy Ferdinánd fegyveres erőszakoskodás által háborgatná birtokában. — Verbóczi, 's Eszek a' Pécsi Püspök valának ezen követségnek fejei, a' reájok bízott dolgot pontig, 's azon túl-is telyesítették; mivel tovább mentek, mint nékiek meghagyatott, és a' Hazának java engedte volna; könyelműleg hágták azon ígéretet által, mellyet egykor Ferdinándnak János Király tett, hogy t. i. az ő halála után Ferdinándra szálljon az Ország: minden ékesenszollásokat arra fordították, hogy Szolimán Török Császárt Magyar-ország megszállására, 's Ferdinándnak teljes kiűzetetésére bírják.

Általlatta a' fortélyos Szolimán, melly könnyű volna mostan a' zavarban halászni; használta ezen környűlállást, roppant haddal ütött Magyar-országra, bévevé csalárdsággal annak fővárosát Budát, 's Izabella Királynét kisedet fiatskájával Erdélybe parancsolá távozni.

De megbüntettetett Verbóczi-is könyelmű althágásáért a' Történetnek büntető keze által; mivel, midőn Verbóczi 1541-ben Constantiná-

polyból vissza-térne , Szolimán Császár Budán kényszeríté őt maradni , hol naponként 500 Aspert *) kapott fizetésül.

Kevésre becsültetett a' Törököktől - is , kiknek barátságokat annyira vadászta , 's csak nem sklavi módon bántak vele. Most serkene már lelkiismérete , késő bánkódás marczongolta azt , 's elkészerítette napjainak mind egyikét ; de ezen szégyenét , 's a' boldogtalan Hazának lealatsonyíttatását nem sokáig multa-fel ; az epedés ugyan azon 1541. esztendőben nyitotta-fel néki a' sírt. Igen köz , 's szegény módon temettetett-el Budán a' czinteremben.

Igy végezé-el Verbóczi , ki az ő nagy tehetőségéért , és szép eszéért , bölcsességéért a' külföldiektől 's hazafiaktól annyira becsültetett — így fejezé-bé egy ilyen Férfiú életének lenyugvó esztendejét ! A' csendes , 's meglegedett Vénség helyett a' sors dühösségét , a' gyalázatot , a' Törökök' kegyetlenségöket kellett érzénie. Egy illy Férfiú így leve saját , 's gondolatlan tanácsainak szomorú áldozatjokká , mellyekkel a' virító Hazát ledöntötte , 's esetét immár életének végső lehelleitig hasztalan' síratta a' szánakodásnak legforróbb könnyei-

*) Török pénz' neme , térszen 1/4 garast.

vel. — Nagy summa pénzt hagyott a' szükségben lévőknek számokra, 's templomépítések-re. — Feleségéről semmi bizonyost nem tudunk. Eggyetlen-egy fia Imre maradt utána, a' kit János Király Tolna Vármegye Fő-ispányjává nevezett, 's a' ki különös hűsége által akarta atyjának botlásait helyre-hozni; de osztán maradék nélkül hala-ki, 's így holt-ki benne a' **Verbóczi Nem.**

1.

A' mai Idők.

(Egyg Északi - Amerikai Újságból, az úgy nevezett Newyork
Enquireből költsönözve.)

Mindenek előtt esmeretes lévén, mi-is tudjuk a' Farkasról és Juhász-gyermekről való mesét: ez, makány tréfából gyakran kiáltott így fel: a' Farkas! a' Farkas! 's utóljára el-jött a' Farkas. Épen e' történt rajtunk-is; mi-is gyakran kiáltottunk így fel: mostohák az Idők! rosszak az idők! és most már valósággal jelen vannak. Igaz ugyan, hogy ha széjjel nézünk magunk körül, mindenütt kedv töltő 's vígadózó multság, piperéskedő csinósság, vesztegetés és a' tündérkedő módinak játéka tűnik szemeink eleibe. A' Játék - színek, Tántz - házak dugva tele vannak; csoportosan gyűlnek a' savanyú vizekhez és Fördökhöz; a' multságos ki - kocszizások 's kedv - töltő társaságok mindennapiak, annyira, hogy azt kelljen hinnünk, hogy a' mai Idők nem rosszak és hogy a' pénznek bőviben vagyunk. Azomba helyhez-tetésünk igaz volta nyilván nagyon. Kereskedésünk, melly jóllétünk' legfőbb kútfeje, az új Vám - lajstrom béhozásával, nagyot csökkent. Hajóink, mellyek a' Kereskedőknek, kereskedés - segédjeinek, tengeri Hajósoknak 's

munkásoknak, jövedelmet 's hivatalt adtak, a' Hajó-építő Helyeken leszerszámozva levernek: — a' mi béviteli kereskedést folytató kereskedőink 's apróság-árosaink, szorgalmatosan kirakják portékaikat, de vevőkre nem találhatnak. A' Pearl nevű útszát, a' gazdaság és kereskedés lakhelyét, kevés vidéki Kereskedők látogatják-meg vastag tekerts Banknotákkal, hogy Őszi és télre való vásárlásokat tegyenek. Mindenfelé újj épületek emelkednek-fel, mivel a' tőke-pénzesek, örömeztobb megelégesznek száztól három forint kamattal, mintsem hogy pénzüket illy rossz időben veszedelmes 's bizonytalan kotzkára kitegyék; azomban az újj épületek üresen állanak, mivel sokan mezei jószágaikba mennek-ki, és kevesen költöznek-bé. Honnan van ez a' csak sajdíthatóképen elmúlándó szükség' és pénz' szűke idején uralkodó, kedvtöltő mulatságra 's vesztegető tékozlásra való szomj és készség? Ez a' hajlandóságnak és szokásnak, kiváltképen pedig annak a' következése 's gyümölcse; hogy az emberek, a' Jól-lét' külső színét igyekszik vele fedezni, vagy világosabban szólván, hogy külső-képen gazdagoknak szeretnek láttatni (to keep up appearances).

Ez a' hiúság, és nem az őszinteség szülte Jól-lét' csalárd, külső színe fedezésének kórsága, oka sok szükségnek. Miért él az olyan ember, a' kinek ezer Dollár (Tallér) jövedelme van, úgy 's olyan költséggel mintha két annyi lenne, midőn nyilván tudja, hogy annyi jövedelme nincs? Azért, hogy külsőképen gazdagnak, tehetősnek láttassék lenni. Miért látogatja meg Barátival esztendőnként, a' savanyú vizeket, víz-eséseket 's más költséges nyá-

ri mulató helyeket? Azért, mert baráti, őt 's Familiáját itt szokták meglátogatni, 's azért, hogy külsőképen gazdagnak láttassék lenni. — Így élnek a' mai világban! A' ruhába való pompázás, a' gyönyörködtető mulatságok, a' nagy társaságok 's más egyéb e'féle költségek, olyan dolgok, a' mellyeket egyszer'smind kell tselekedni, hogy külsőképen gazdagoknak láttassanak lenni. Ez a' mai Idő balgatagsága, mellytől magát elcsábíttatni senki-sem engedi, hanem csak ezen csaljáték fő Személyei, mivel, „a' külső-szint” az igazság, a' figyelmetes vizsgálónak mélyen belátó szemei előtt nem fedezheti-el. Ez, gyakran szóll így magába, vagy valamelly barátjához, midőn az illy kifinomúlt 's mívelt Uracsot a' habzó Champagnert hörpölni és az esztendő szakaszainak csemegéit eszegélni látja: „Honnan van az, 's hogy tud ez az ember arra rá menni, hogy külsőképen ilyennek mutatja magát?” Ez az áldozat sokszor, a' kedves, de nagyra vágyó Feleség, — a' szeretett, de elkényeztetett Leány, a' sokat ígérő, de zabolátlan Fió kedvéért tevődik és a' gyáva Atyának ál-finom érzése, csak sietteti azt a' mostoha időt, mellybe az idéző 's ítélet végrehajtó Tiszt (Sherif) megjelen, 's ezen külső színnek véget vet, és a' mellybe a' kóldús botra való szorulás valósággal elő áll. Valójába a' Férjnek és Atyának, nem szent kötelessége azt tellyesíteni, hogy Felesége 's gyermekei kedvökért, a' világot csalfa módra elhitesse, hogy ő jó lábon áll, midőn sokkal kevessebbel bír, mint a' mennyit költ. A' Mesteremberek, a' kik a' népnek munkás részét tesszik, 's magokat az illy esalóka szín által néha elámíttatni engedik, az illy szeleburdi embe-

rektól, a' legérzékenyebbül szoktak rendszerént megcsalattatni.

Annyi bizonyos, hogy az Aszszonyok, a' mint némellyek hiszik, nem mindenkor okai, az ezen mindent feldorbézoló agyaskodás folytatásának; mert az Aszszonyok sokszor feláldozták már nagyra-vágyásokat, hiúságjokat 's kedvre élésöket, ha a' férj, készségeket, kötelességek érzését, 's akaratjokat a' házi bődögség eszközlésére komolyan hajtotta. A' világ' gyönyörűségeivel való csekély élés felett magosan felemelkedtek, nemes lélekkel nyújtottak kezet Férjök hanyatló állapotjának helyrehozására, felhagytak minden aszszonyi piperével 's minden módira fordított költséggel; szoros házi rendet és kémellő takarékossgot vittek-bé a' Házba 's álhatatosságok által minden bemérséklést tartván, Férjeknek mustra gyanánt szolgáltak 's annál fogva, tőlök a' veszedelmet 's koldus botra való szorúlást elhárították. — (Bődög Újj-york Városa, midőn az ilyen Aszszonyoknak nincs szükibe! Sok az Atlanticum tengerén innen lakó Dámákat lehetne ide Oskolába küldeni). Ez mind, az értelmes és nemes érzésű Feleség' munkássága, hajlandósága és kötelessége körébe tartozván, azt nem kell előtte eltitkolni, a' mi ő reá-is közvetetlen tartozik. Mi ezt a' komoj leczkét azért hirdetjük, mivel kiváltképen azoknak, a' kik a' kereskedésből élnek, a' takarékossg és a' magok határok közzé való szorítása, most kiváltképen felette szükséges. Ha szinte hibá-zunk-is, mindazáltal tartunk tőle, hogy a' mai Idők nem olly hamar javúlnak-meg, mint mi kívánnánk és akkor elmúlhatatlanul szükséges lesz a' Jól-lét külső színét, az-az a' gazdaság

hiú tettetését egészen félre tenni 's minden költségeinket, előre néző okossággal, határok közé szorítani, hogy így, azon veszedelemmel fenyegető fellegekkel, mellyek fejünk felett tornyosodni kezdenek, és a' mellyek lassan-lassan nyomúlnak-elő, bátran szembe-szálhassunk. (Vélekedésünk szerint ez a' jó letzke, mellyet az úgy nevezett Newyork Enqvirer közöl, ráillik némelly ide való Városokra-is).

BALAJTHY JÓ'SEF,
Munkátsi Prédikátor.

2.

Anekdoták és Charaktervonások híres képírók' életéből.

Cimabue.

Szül. Fiorenzában 1230, megh. 1300.

Cimabuét illeti tagadhatatlanul nagy része azon becsületnek, hogy a' művészség, melly századokig vadságban 's homályban temetkezett, újra felvirúlt. Úgy látszott ugyan, hogy némelly Görög képírókban élt még honi művészségök' hajdani dísze; egy Protogenes', egy Apelles' lelke hirtelen nem tűnhetett-el; de már csak némelly gyenge szikrákban pislogott, 's a' leghíresb művészek-is, kiket a' Fiorenzai

tanács Görög-országból kihítt, régen elvesztették a' varázs hatalmat, azt felidézni.

Cimabue ezeknek műveiket éles szemmel megvizsgálta, 's rövid időn meghaladta. Irott-képei csudák voltak társaiéji mellett; 's különösen az, melly Santa Maria novella, Fiorenzái egyház' számára készült, olly közönséges figyelmet gerjesztett, hogy temérdek nép követné azt a' küldöttséget, melly muzsika zengés és örömjaj között tette által rendeltetése helyére,

Anjoui Károly, Sziczipiai Király Fiorenzába ment Cimabuét meglátogatni, míg ez egy, a' város kapujához közel házban az említett képet írta. Mivel a' fejedelmet oda való útjában számos nép követte, a' művész házát körülvette, 's a' levegőt örömkialtással töltötte-el: azon órától fogva az a' külváros *Vigak' külvárosának* (il Borgo de gli allegri, későbbben il Borgo allegri) nevezteték, melly név máig fenn van, ámbár az a' tájék már régtől a' belső városnak egy részét teszi.

Giotto.

Fiorenza mellett szül. 1276. megh. 1336.

Giotto szegény parasztnak fija volt, 's későbbi hírét azon történetnek köszönhette, hogy Cimabuétól észre-véttetett, mikor nyáját őrizvén, mulatságul rajzolgatott. Cimabue magához vette tanítványul, 's benne felébresztette azon szellemet, mellynek utóbb több Pápák' és Királyok' kegyét köszönhette. Hiu lévén, mint Parrhasius, nevét arany betűkkel irogatta-fel képeire.

IX Benedek Pápa egy jeles festőt akart Rómában bírni; 's ezért egy műv-értőt Fiorenzába küldött, azon egyetlen városba, hol akkor a mesterség virágzott, azon meghagyással: hogy minden ott élő művésztől egy képet hozna; hogy ezek szerént maga tehesse a választ. A követ Giottóhoz-is elment. Ez minden elfogadás nélkül egy szelet papirost fogott 's író-ónt, 's a legnagyobb sebességgel, egy vonással olly tökéletesen kerek kört húzott, mintha legjobb czirkalommal élt volna. Menj Uram! monda, add által ezt ő Szentségének, 's tégy tanúságot, hogy ezt jelenlétedben tsináltam. 'S midőn az képet kívánna, folytatá a mester: csak menj; jót állok érte, hogy Ó Szentsége ügyességemnek ezen próbájával is meg fog elégedni. 'S reményége meg-nem csalatkozott. IX Benedek csudálta a módot, mellyel Giotta mesteriségét megmutatta, 's a győzött minden próbákon, mellyekkel sok képiró kedvét kereste.

Ez a utóbb közmondásba ment által; mert, ha az Olasz valakinek nagy butaságát akarja festeni, azt mondja: te kerekebb vagy mint a Giotto Ója (tu sei piu rondo che l'O del Giotto).

A' Fiorenza köztársaság ezen művészt sírjában-is tisztelte, azt márvány szobrával ékesítvén.

Memmi Simon.

Szül. Szinnában 1285. megh. 1345.

Memmi jeles arcfestő volt; 's mint historiai festő is a művészet ezen akkor még kevéssé tökéletes ágában hírt szerzett magának.

Ő festette a' Pétrarca által elhíresedett Laura' képét is, kitől igen becsültetett. Memmi lehetett egy az elsők közül, kik, nem hogy alakjaiknak több kinyomást és jelentést szerezzenek, mint a' mennyit ecsetjeik által adni tudtak, azon rendes segítséggel éltek, személyeik' ajkai közé papiros-szerepeket (Rolle) adni, mellyen fel volt írva az, mit arcvonásokban előadni hijába igyekeztek. Így festé Memmi az ördögöt, miképen ez Szent Rajnár által kiűzetik; a' megfélemlert gonosz lélek' szájából papiros-sallangok függenek ezen felírással: Jaj! nem győzöm többé! (Ohi me! non posso più!).

Calandrino.

Fiorenzában élt 1350-d. év körül.

Calandrino nem fénylett ugyan művésztársai között; de annál inkább kitűntette magát karaktere, 's kivált hiszékenysége által, mellyet *Boccaccio* Decameronjában-is át-küldött a' maradékra. Minden középszerű fejek' szokása ellen Calandrino két eleven lelkű, és elmés művésszel kötötte magát össze, kik nem-csak tovább láttak nálánál; de gyakran őt tevék vídám szeszélyök' mulattató tárgyává. Ezek *Bruno* és *Bufamalco* voltak.

Egyszer azt hitték-el vele, hogy Fiorenza' közelében bizonyos kisedek fekete kövecsek találatnak, mellyek által az ember láthatatlan lesz. Alig tudta-meg ezt, égett benne az ezen varázs után való vágyás. Már előre elgondolta magában, mint fog majd látatlanul a' pénzváltók' házaikba belopózni 's ott zsebjeit arannyal tele tömni; mint fog a' vendégházakban kénye,

kedve szerint dőzsölni, a' nélkül hogy a' fizetés' unalmas és ízetlen foglalatosságával kellene bajlódnia. Bruno és Bufamalco még szebb kinézésekkel bíztatták, 's ajánlották magokat őt buvárzatában segíteni, hogy részt vehessenek ők-is szerencsében. Napvirradat előtt — mondák — legjobb illy valamit mívelni, mert akkor hívatlan vendégektől nincs mit félni; ők azonban ezen tanácsnak okát igen is tudták.

Calandrino, vidám képektől körül lengetve, követte őket ki a' város' kapujin, 's útjában minden fekete kövecskét felvett, hogy a' reménylett kincset el-ne szalaszsa. Kísérőji azután egy darabig előre hagyták menni, úgy tévén, mintha néha-néha valamit felvennének. Calandrino gáncsolta késedelmöket, zsebjeit nagy buzgóan töltögette, 's mivel a' számtalan kövecsnek már helyet sem tudott, köpenyegét zsák formára hajtotta öszsze, 's tele szedte úgy, hogy már alig bírná. Látván ezt a' két társ, jónak tarták vissza-térni a' városba. Hova lett Calandrino, mond az egyik, én sehol sem látom; 's kereste szemeivel mindenfelé, mintha nem venné észre. Mit fogadsz, felel Bufamalco mesterkélt nehezteléssel, ő vissza-ment a' városba, 's bennünk most nem kért tanácsunkért magában nevet. Meg hallván ezt Calandrino, nem kételkedett többé szerencsében, hogy a' sok kövecs közt, mellyeknek terhe majd a' földig lenyomta, legalább egy olyan csudakő leszen. Nem-is motszanván legott haza felé vette útját. Ott nem a' legszelídebben fogadta szelíd hölgye, midőn előtte a' sok ezer kövecset kiöntené; eszeveszettnek hívta, idő-pazarlónak, ki a' reggel' arany óráját balgaságokra fordítja inkább, minthogy gondos

házi atyaként keresete után járna. Ez a' kököszöntés annyira tűzbe-hozta festőnket, hogy aszszonyát talán agyon ütötte volna, ha Bruno és Bufamalco, kik távolról követték, szegénynek segedelmet nem hoznak. Sokára tudták a' haragost lecsillapítani, mert ő azt hitte hogy feleségének látta a' varázs' erejét megsemmisítette; nem is csuda: sokszor hallotta, hogy az aszszonyok tisztátalan lények, kiknek befolyások sok becsületes föld'fiját elrontott.

Ámbár ez a' komiko-tragikai Anekdót eléggé hebizonyítja hősünk' hiszékenységét; még egygy illyent felhozunk. Bruno és Bufamalco, örökké új meg új tréfákon tűnődvén, egy más festővel is, kit *Nullon*nak hívtak, frígybe állottak, ki cselei és ármányjai által magát tökéletesen méltóvá tette bizodalmokra. Meglévén plánjok, egykor reggel a' Calandrino szomszédságába vették magokat, 's mindegyik a' magának kijelölt helyet foglalta-el. Csak hamar kijött Calandrino házából, hogy dolgai után járjon. Akkor elébe jó Nullo 's egész bámúlással megszólítja: Ej ej barátom! mi bajod van néked? Micsoda szerencsétlenség ért ez éjjel; hiszen te nem vagy többé, a' ki voltál? Hogy nézel-ki? 's még ki mersz menni az útszára? — Calandrino bizonytalan tekintettel nézett reá, mondván hogy nem érti őt, hogy ő igen jól érzi magát. Adja az Isten! — felelt Nullo, — hogy megcsalokoztam légyen; de én búsulok éretted. Ezzel ott hagyá. Calandrino tovább ment, de csak hamar Bufamalcót találta-elő, ki mindjárt első tekintetre sajnálkozását jelentette-ki rossz színén. Boldog Isten — kiálta — honnan ez a' halávság? Hiszen te halálos beteg vagy, barátom. Mi baj ért? Most Calandrino maga-is ké-

telkedni kezdett egészséges létén, 's valóban azt gondolta hogy a' hideg bántja; midőn Bruno a' rémülés' színében hozzá jó, 's az egekre kéri, hogy azonnal haza menne, mert külseje valóban nagy szerencsétlenséget hágy jövendőlni. Eredj édes barátom! — monda, — minden kése-delem árthat; te olly halavány vagy, mintha már csak ajkaidon lebegne szegény lelked. Édes Iste-nem! — kiált Calandrino, — mind inkább szo-rongódván, mi lesz belőlem! Csak lassan, mon-da Bufamalco, lassan! menj haza tüstént, de vigyázz, hogy nagyon ne mozogj; feküdjél-le azonnal, és melegen tartsd magadat; ez min-den, a' mit mi hamarjában javasolhatunk. Ca-landrino akarattok szerint cselekedett; mind a' kettő karjait fogva nagy gonddal haza kísérte; 's otthon levetkezni 's lefekünni segítette. Ő azonban mind inkább halavány lett, 's ez által feleségét nagy félelembe hozta. Nagy készség-gel 's gonddal ajánlkozott Bufamalco legott egy ügyes orvost elhívni. Ez, a' tréfáról megléven tanítva, nem soká késett. Nagy csudálkozva néz-te a' beteget, megvizsgálta egész testét, 's vég-re midőn hasát-is mindenképen tapogatta volna, igen megijedve fel-kiálta: Valóban! úgy van; s' fájdalom, úgy van! Calandrino szívdobogva várta halálos ítéletét. 'S igazán tudni akard ba-jodat? — kérdi igen komolyan a' gyógyász; — akard tudni? Tudjad tehát Uram! te — te vise-lős vagy. — Calandrino csak hogy meg-nem halt ezen hallatlan eseten való megrémülésében. Én szerencsétlen! zokoga, mi lesz énbelőlem! Fe-lesége-is majd megbódult a' történeten 's resz-ketve kifutott a' szobából. Hősünk pedig elébb meg-nem szűnt zokogni 's jajogni, míg az orvos meg-nem ígérte neki, hogy egészségét még

viszsza-nyerheti, mert jókor hívatta-el őt; de kéntelen neki megmondani, hogy a' nyujtandó orvosság sokba fog kerülni, mert hat kappan 's igen drága füvek kellenek hozzá. Mindent, mindent feláldozok- mond a' viselős bajnok — csak a' szülés' nehéz munkájától szabadíts-meg Uram! 's legott Bufamalcónak pénzt ada által a' szükséges szerekre 's azon felül három aranyat, előre nem látható szükségekre. A' szer el nem vétette czélját; kúpírónk kevés nap múlva elhagyta nyoszolyáját 's mindenfelé kikürtölte gyógyásának ügyességét, a' ki-is illy példátlan szerencsétlenségtől megmentette. A' Galén' unokája pedig a' három festőbajttársal a' kappanokat jó izüen megette, 's nem kevés poharat üritett a' képzelt beteg' örök üdvösségére,

Bufamalco, vagy Bonamico.

Szül. Fiorenzában; élt 1350 körül.

Hogy ennek Karakterét még jobban megvilágosítsuk, a' mondottakhoz még ezeket adjuk hozzá. Bufamalcóra volt bízva egynehány kép egy Fiorenzai Apácza-klastrom' számára. Megjelenvén a' csarnokban, melly műteremül volt néki szánva, 's igen rosszul 's piszkosan lévén öltözve, egy Apácza kérdezte mért nem jőne maga a' Maestro? Ez őt igen megbántotta; de elrejtvén boszuságát, monda: a' Mester azonnal itt lesz. Elhagyván az Apácza-k' csarnokot, kúpírónk két széket tett egymás felibe; tetejükre egy ibriket, arra kalapot, az egészre köpenyeget borított 's ezt a' rendes alakot ahoz a' falhoz állította mellyen a' festendő kép

alja már elkészült. Ismét eljövén az Apáczaak, 's kérdezvén őt mit akarna ezen nevetséges phantómmal? azt felelte: Ez a' Maestro, a' kit olly igen kívántok látni; 's ha tán nemis az, legalább arra tanítsa kegyelmeteket, hogy nem a' ruha teszi az embert. Szégyent vallva hagyták-el a' csarnokot a' szent szűzek.

Bruno, kiről Calandrionál emlékeztünk, azt kérdé tőle egy nap, hogy adhatna alakjainak több kinyomást, mintsem eddig tudott adni tehetségeinek minden feszítése mellett. *Bufamalco* mosolyogva azt válaszolta, hogy ahoz nem kell egyéb, mint egy a' festett arcz' szájából kifüggő írás, mellyen a' célba vett karakter írva találhatik: mint azt már Memmi is tette. Bruno ezt a' tanácsot híven követte; őt ismét más festők utánozták, 's nem sokára ebben a' dologban egymást meghaladni igyekeztek, alakjaik szájába nem-csak egyes felkiáltásokat adván, de egész kérdéseket és feleleteket úgy, hogy írott képeik a' szónak leg-sajátabb értelmében *conversatiói darabok* voltak.

Spinello Aretino.

Született Arezzóban, 1328.

Aretino egyebek közt a' gonosz angyalok' veszedelmét-is festette, 's ezek közt Lucifernek olly undok szörnyét alkotta, hogy maga-is eliszonyodott belé. Ez az alak üzte azután mindenütt 's gyötrötte éjjel és nappal. Egykor megjelent neki álmában az ördög egészen úgy, mint ő festette, 's rettentő fenyegetések közt felrázta álmából, kérdezvén tőle hol látta őt, hogy olly igen eltalálta? — Spinello annyira

elremúlt ezen látványtól, hogy szemei ettől fogva mindég elmaradnának forgatva, 's eszét soha tökéletesen vissza nem nyerné.

Orgagna András.

Szül. Fiorenzában 1329. megh. 1389.

Ez a' mívész költő, szobrász, képiró és építőmester volt egyetemben. Az utolsó ítéletet festvén, barátjait a' paraditsom' fényjében, elleneit pedig a' pokol' tüzei közt tűntette-fel.

Mazzochi Pál, Uccello nevezettel.

Szül. Fiorenzában, 1389. megh. 1472.

Uccello minden tehetségét egy képre fordította, melly által dicsőségét megállapítani reménylte. Olly titkon dolgozott pedig rajta, hogy műhelyét legjobb barátjainak sem nyitná-meg. Elkészülvén az, nézésre kitette nem keveset tévén-fel annak becséről. *Donatello*, egy híres szobrász, csak hamar érezte véle, mennyire hibázott légyen, hogy barátjai tanácsait megvetette. Akkor tárod-ki épen munkádat a' világ előtt — monda — mikor azt elkellene takarnod.

Egyszer a' négy elemet (elementum) adta elő allegóriai alakokban; a' tengert halak jelentették, a' földet vakandok, a' tüzet egy szalamandra, a' léget pedig egy Cameleon által akarta megjelelni. De Cameleont még nem látván soha, egy tevét (Camelus) festett, melly tátott szájjal szíja-bé a' levegőt.

Tommaso Guidi, Massaccio nevezettel.

Szül. Fiorenza' tartományában, 1402.

Hogy mesterségének minden erővel neki fekhessék, minden emberi társaságot került. Senkit sem látott, mindég bezárkózott, semmivel sem gondolt a' mi műhelyén kívül történt, 's nem-csak öltözetében de táplálatra nézve is annyira elhagyta magát, hogyha meg *kellett* neki valahol jelenni, külseje igen kelletlen behatást okozott. Innen az ő gúnyneve *Massaccio*: melly annyit tesz, mint egy idomtalan maszsa.

Gentile Bellini.

Szület. Velenczében 1421 megh. 1501.

Ámbár a' Nemesek közzé való felvétel Velenczében nehezen ment, Bellini a' tanács által mégis Sz. Márk' lovagjává tétetett azon jussal, hogy patriciusi ruhát viseljen. Látván tőle némelly képeket II. Mahomet, a' Reszpublikát arra kérte, hogy Bellinit Konstantinápolyba küldené. Bellini tökéletesen megfelelt a' Császár' várásainak. Mindazáltal Szent Jánosnak (ki a' Törökök nagy Jósként tisztelnek) feje' vételével egészen meg nem volt elégedve, t. i. azt gondolta, hogy a' fő' elválasztása a' nyaktól nem természetes. Hogy ítéletének helyes voltát megmutatná, azonnal egy rabot hívatott elő, 's a' művész' szemei előtt egy vágásra leütötte fejét. Bellini eliszonyodván ezen kegyetlenségtől, a' szerencsétlennek kimélést akart kieszközölni a' nagy Úrtól, azt mondván:

hogy olly híven sehogy sem utánazhatja a' természetet. Mahomet pedig azt parantsolá, hogy a' véres előképet jól megnézné: de Bellini annyira elvesztette minden kedvét a' további dolgozásoktól, hogy a' Császártól haza-menetelére engedelmet kérne. Mahomet ezt neki megadta, nyakába tulajdon kezével egy nehéz arany lánczot akasztott, 's kegyének sok drága zálogaival ajándékozta - meg. Mások után (lásd Nougaret, Anecdotes des Beaux - arts. Paris 1776) Bellini' kéréseire a' Császár a' szegény rabnak kegyelmezett.

Antonello da Messina.

Szül. 1430 körül.

Van Eyck flammandi művész' találmánya olajban festeni, csak hamar Olasz - országban is isméretes lett. Alfonz, a' Nápolyi Király, nagy summákat költött, hogy egynehány olajfestést bírjon. Ez Antonello' kívántsíságát annyira ingerelte, hogy azonnal Alfonso' udvarába sietne, az új leleményt megvizsgálgatni. Meglepve annak jelességeitől minden akkor divatban volt festő módok közt, eltökéllé magában, hogy ezen tüneménynek nyomait kifürkészsze. A' nélkül, hogy valakinek szólna, elment Flandriába, 's Brügében *Van Eyckot* kereste - fel. Nem mint művésztársa, hanem mint a' művészég' barátja 's a' *Van Eyck'* érdemeinek tisztelője jelent - meg nála. Ennek megmutatására 's a' flamman festő' bizodalmanak megnyerésére némelly lelkes Olasz művészek' számos kézrajzaikat 's terűjiket (Skizzen) terjeszté elébe, mellyek után, mint hazájában

nagy ritkaságok után, *Van Eyck* mohon kapdosott. Antonello azokkal neki még kedveskedt-is tisztelete' jeléül, 's ez által annyira megnyerte bizodalját, hogy az munkája közben-is bé-eresztené műteremébe, melly szerencsével még senki-sem dicsekedhetett. Az alatt hogy a' művészt egy el-nem fogódott néző gyanánt Olaszországi mindenféle víg történetecskékkel mulatná, szemét a' festéklaptól elsem mozdította, 's arra fordította minden figyelmét, mint készíti *Van Eyck* a' festékeket, melly olaj-nemekkel él, 's a' t. Kevés nap múlva tudta a' titkot. Vigan repült most hazájába vissza, hol rövid idő alatt magának sok pénzt keresett. Azonban a' feltalálás' dicsőségéért a' flamman művészszel nem vetélkedett, 's tudományját csak titokban fordítgatta hasznára.

Bellini János,

Gentile' öccse, Szület. Velenczében 1422, megh. 1512.

Ezt a' művészt illeti a' dicsőség, hogy az olajban festés' módját, mellyet Antonello mindenképen titkolgatott, ő hozta divatba. Bellini még könnyebben jutott ennél a' titok' megismeréséhez. Velencei nemiesnek ruhájában ment Antonellohoz, 's nála arczképét rendelte-meg. Míg ez, őt nem ismervén, se' semmit nem gyanítván, a' képpel foglalatostkodott, Bellini' éles szeme a' festékekkel való bánást kitanúlta, 's felfedezését több egyéb festőkkel is közlötte, kik azt mind inkább elterjesztették.

Buccafumi Domonkos, Macarino nevezettel.

Szül. Sienában, 1484. megh. 1549. Antonello' tanítványa.

B. szegény paraszt' fia volt, 's gyermekéveit mint pásztor élte. Egykor midőn zsebkésével egy cserépköre mindenféle formákat rajzolgatna, *Buccafumi*, egy Sienai polgár arra sétálván meglátta, 's rendkívül való tehetséget sejtven, magához hívta, egy festőhez adta tanulás végett, fizetett érte 's egészen kitarotta. Az ifjú csak hamar méltónak mutatta magát ezen pártfogásra; nagy előmeneteleket csinálván a' mesterségben, 's háládatosságból jótévője' nevét vette-fel, mellyet-is mint híres művész utóbb halhatatlanított.

Antonio da Messina, ki, a' mint érintettük, művészi titkát igen szorgalmasan őrizte, lelkes tanítványját mégis beavatta abba, nem sejtven, hogy ez a' bizodalom egyszer annak éltebe fogna kerülni. Buccafumi t. i., kinek barátságát és bizodalomát *Andrea del Castagno*, ki hasonlóképp parasztból lett festő, nagy mértékben kereste, minden gyanu nélkül megajándékozta szeretetével, De Castagno csak az olajfestés' titka után vágyódott, melly által pénz és becsületet ígért magának. Hízelkedés által 's más útjain álszívésségének annyira megnyerte Buccafumi' bizodalomát, hogy ez nála nélkül már el-sem lehetett, nála lakott, 's mindenét, a' mije volt 's a' mit tudott, vele testvéri szeretettel közölte. De ezzel Castagno meg-nem elégedett. Birtokában lévén már a'

titoknak, azt kizárólag-is akarta bírni, hogy annak hasznaival-is ő egyedül maga élhessen. A' nyereség' nagysága, mellyet fukarsága még nagyobbra festett neki, annyira elvakította, hogy barátjának halálát végezné-el magában. Késő setét éjjel az útszán megleste, összedöfte 's ott hagyta fetrengeni véreben: maga pedig haza-ment. Buccafumi félholtan találtatott, haza-vitetett Castagnóhoz, 's nem sokára áruló barátja' karjai közt meghalt.

A' gyilkost senki gyanuba nem vette. Tisztevelve polgártársaitól, fejedelmétől becsúlve a' dicsőség' és gazdagság' ölében még sokáig élt ezután. De halálágyán a' lelkiismeret' hatalma a' vallást belőle kizsarolta. Az egész Város eliszonyodott ennek hallására 's átkozta emlékét a' kárhozatos tettnek.

Lippi Filep.

Szül. 1431. („*Serie degli Uomini i più illustri*” szerint 1400);
megh. 1488.

Lippi, élte' tizenhatodik évében a' Carmeliták' rendébe lépett, 's még utóbb-is eltökéltnek látszott a' világ' örömeiről lemondani; midőn *Massaccio* a' rendnek parancsára a' klastrom' egyik kápolnáját kifestené. Lippi nagy gyönyörúséggel nézte a' dolgozó művészt, 's napról-napra nagyobb kedvet kapott annak a' mesterségnek élni, melly így elragadta. Kívánsága nem sokára szenvedelem lett; nappal 's éjjel rajzolgatott, terükben gyakorolgatta magát, 's klastromi kötelességeit el-elmúlasztván, végre nyilván kicserélte a' fenyítékét a' festői ecsetért.

Már nem kis hírt szerzett magának, midőn egy múlato tengeri hajózáskor korzáróktól hirtelen megtámadtának, 's kísérijével együtt rabságba vitetnék.

A' szolgaság' igáját súlyosan viselé tizen-nyolcz búval teljes hónapig. Végre a' történet' kedvezése által eszközt talált lánczainak megkönnyebbítésére. Midőn t. i. egyszer Urát jó kedvben találná, egy darab szénnel annak vonásait olly híven lerajzolá a' falra, hogy az illyenekről nem-is álmodó Török nagy mértékben elbámúlna. Lippi kérte, hogy festékeket hozatna neki, a' mi nem sokára meglett. Így azután több képeket írt olajban, 's ezáltal Urának csudálkozását annyira nevelte, hogy ez a' mesterséget egyenesen búbjának tartaná.

Valamint, ha nem mindég-is, de sokszor megtörtént, hogy a' szép mesterségek' kecasei a' vadságon erőt vevének: így lett Lippinek-is a' Múza szerencséje; mert sorsa napról-napra megkönnyebbedett, míg a' Török egy jobb pillanatban szabadságával-is megajándékozná, általlátván, hogy művész valóban jobb sorsot érdemel a' szolgaságnál. Lippi, örülve hogy lánczaitól megszabadúlt, vissza-tért Fiorenzába; de csak hamar új lánczokban találta-fel magát, a' szerelem' legédesb lánczaiban, mellyeknek terhe olly vonszó vala, hogy azoknak lerázása helyett, újakat és újakat keresne, hogy ismét újakért felcserélje.

Látván Medicisi Cosmus Herczeg, mint veszik-el a' szerelem' örömei minden idejét Lippinek, mert egy képet, mellyet már sok havak előtt munkába vett, el-nem hagyák véle végeztetni: egy szobába záratta, hogy a' munkára kényszerítse. De hasztalan. Másod nap Lippi

azon posztózatokon, mellyek a' drapperiák' példányául szolgáltak neki, az ablakon lebo-
csátkozott, 's így tömlöczéből megmenekedett.

Nem sokára Lippi Szpolétóban ismét egy Dámába szeretett, 's olly hévvel, hogy barát-
jainak tanácsára szépe' féltékeny férje' fenyege-
tőző intéseire semmit nem hajtván, mindent
koczkára tett, hogy szerelme' tárgyát hatalma
alá vegye. De a' felboszszantott férj az által
megelőzte, hogy méreggel megölette.

Ifjabb Lippi Filep.

Amannak fja, szül. 1460. megh. 1505.

Nem sokára elérte azt a' hírt, mellyet
atyja szerzett magának. Fiorenza annyira ked-
velte őt, hogy halála' napján minden Kal-
márboltok és tárok bezárattak abban az út-
szában, mellyben ő lakott, 's a' fiatalság és
az öregek fájlalnék ezen jeles művésznak kora
kihunytat.

Gaal György.

3.

Pompejus futása.

A' gondolkodni szeretőnek figyelmét méltán magára vonja a' Farzali véres ütközet. E' véte véget ama nevezetes polgári hadnak, mellyet az elsőségre vágyó Czézár a' Crassus szerencsétlen vége, Julia szomorú halála után tekintetének, 's semmi megszoríttatást esmerni nem akaró hatalmának megállapítása véget a' dicsőségen kapó Pompejus ellen indított. Ez öltözteté fegyverbe a' Vót, az Ipat, a' Barátokat, az atyafiakat, számtalan hazafiakat egymás ellen. E' föröszte vérbe több ezereket, kik vagy a' haza-szeretete, vagy szabadsági buzgóság, vagy a' pénz, ajándék, ígérek 's a' boldogabb jövendőknek reménylése által lelkesítette, vagy a' kéntelenség miatt lettek a' Had-Istenének felszenteltjeivé. E' rontá-le végképen Róma köztársasági arany szabadságát. E' veté azt egynek határtalan kormányja alá. Ezen veszté-el a' szüntelen győzni tanult és szokott minden egyéb ütközetekbe nyert javait és dicsőségét. Ezen harczola egymás ellen két olyan vezér, kik közzül mindegyiknek nevét nemcsak a' Római birodalom, hanem a' világ minden esmeretes része borzadó tisztelettel emlegeté. —

Nevekedni engedte Pompejus a' Cezár hatalmát, mindenkor igyekezett abban, hogy a' haza mellett tett szolgálatai méltó érdemadással jutalmaztassanak - meg. Barátainak intéseikre, a' földből is elegendőnek mondotta tekintetét katonákat teremthetni elő; ha a' szükség úgy hozná magával, amaz' erejének megtörsére. Csak igen későn vette észre magát, 's akkor midőn már sem a' szép szó, sem a' parancsolat nem bírhatták Cezárt a' Proconsul-ságról való lemondásra, 's katonáinak eleresztésére; Róma' parancsolatját költsönös kívánsággal visszanozta ő Pompejusra nézve.

Fegyvert kelle tehát fogni Rómának Róma ellen. De alig hogy a' Rubicón keresztül jött Cezár, Arimint, Anconát és még egynehány városokat kevés munkával elfoglalhatott; megfélemlert azonnal Pompejus, megrémült a' város, úgy - hogy még azon nap' mellyen a' hír Cezárt Rómához közelgetni meghozá, Pompejus a' részén lévőekkel együtt Rómát oda hagyta, 's Brundusiumban keresett menedéket. Nem a' volt ugyan neki célja az ide lett költözésben, hogy itt Cezárt bevárja; hanem hogy innen minél bátrabban és hamarább Görögországba szállíthassa népét, — a' honnan később, mint hajdan Camillus Ardeából jöjjön haza a' boldog állapotba maradt Rómának vissza-vételére. Siettette szándékát, és a' 3-dik napon már mindnyájan búcsút vettek Brundusiumból, 's megérkeztek a' célba vett helyre épen R. é. 705-ik — Kr. e. 49-ik esztendő ősze- nek végén. Semmit nem kételkedett abban Pompejus, hogy ellensége a' telet Itáliában fogja tölteni; de megcsalattak reményi. Mert az előrelátó Cezár, ki az ő gondolatit sejdíthette,

mindjárt a' következő esztendő' Januáriusában , a' legalkalmatlanabb téli időben lepte - meg — ki seregét szélyel a' Görög tartományokban téli szállásokra rendelte. Előbb megérkezett még-is Asparagiumból Pompejus Dyrrhachiumhoz , mint Czézár — hol most egyik , majd a' másik részére hajlott a' szerencse az apró csatában , míg-nem a' Czézár bizonyítása szerént-is , tsak abba múlt: hogy Pompejus győzedelmi koszorúval nem vetett véget a' kezdett háborúnak , mivel a' kedvező környületeket hasznára nem tudta fordítani.

Veszedelmesnek tartotta tovább Czézár magára nézve a' Dyrrhachiumi táborozást , hol ellensége semmiben szükségét nem látott. Által tette hát innen seregét Thessáliába , hol Pomphi megvétele után a' Farzali mezőkön táborozott. Külömböző javallatok származtak ekkor a' Pompejus táborában , sokan Itáliába menni , 's azt vissza-venni tartották legtanácsosabbnak. Könnyü - is lett volna ekkor végrehajtani ezen Afranius által leginkább sürgetett szándékot , mert a' tengeren semmi akadály magát elő nem adta , — azomban minden igaz hazafinak szíve Pompejushoz hajlott ekkor-is Rómában , melly ha szinte akart volna sem volt elegendő ereje az ellentállásra. De Pompejus , dicsősége kissebbítésének érzette meg-szaladni mintegy attól , kit már most kergethetett. E' mellett Scipiót és más Fő-tisztjeit szélyel Görögországban hagyni az ellenség kezében rút dolognak tartotta. Ezen okok által indittatva indúlt ő Czézár után Thessaliába , 's vele szembe táborba telepítette - le seregét , olly célból , hogy a' megütközés késleltetésével nagyobb nagyobb iuségre juttassa őt. Elengedte még-is

csak-hamar magát a' hízelkedőknek nyájas szavai, a' rágalmazóknak gúnyolási által ezen reája nézve szerencsés következtetést hozható czéltől mozdíttatni. Jelt adott a' megütközésre nem annyira jó kedvéből, mint kéntelenségből. Ugyan ezt cselekeszi Czézár. Őszsze-üt a' két atyafi sereg, 's a' szövetségesek által, — kik a' 70 ezer hazafiakkal, Plutarchus és Appianus bizonyításai szerént, mintegy 300 ezerre teltek — tüzesen folytatja a' hadat.

Csak fele részét tették ezen sokaságnak a' Czézár követői; még-is igen hamar kezdte győzetni a' Pompejus tanulatlan 's rendet tartani nem tudó serege. Ezt látván Pompejus, sátorába vette magát, 's itt mintegy megnémülva várta a' bizonyos meggyőztetésnek végét mindaddig, míg a' megszaladtakat üzö ellenség táborát lármával betölté. Ekkor egy „*hát még a' táboromba is*” felkiáltással félbe szakasztá mély halgatását, megváltoztatá öltözetét, 's néhány barátival estve-felé, gazdag asztalt hagyván Czézárnak és egész seregének — Larissához sietett; melly csak-nem egyedül tartotta-meg minden egyéb Thessaliai városok között Pompejus eránt való hűségét. Itt a' lakosoknak esdek-lő kéréseikre-is csak addig mulatott, míg egy kevéssé magát kipihente, 's a' Dio bizonyítása szerént az útra szükséges dolgokat kaphatott. Ekkor a' Tempén keresztül 30 lovas követőivel éjjeli sok tébolygási után elért a' Görög-tengerhez, hol abba a' Peneus vize szakad. Egy halász kúnyhóban nyugodta itt ki az éjszakának hátra lévő óráit. Reggel, bizonyosan a' hajóknak nem léte miatt — csak a' leg meghittebb embereivel, a' többieket Czezárhoz küldötte vissza, — egy csónakon indúla Lesbos felé, hová

még Dyrrhachiumból küldötte Feleségét, és a kissebbik fiát Sextust. De csak hamar egy nagy hajó, mellynek Ura Peticius Római polgár épen ekkor beszéllette, ha Plutarchusnak hiszünk, hajósainak a Pompejus megaláztatott állapotjáról vólt legközelebbi álmát, — örömmel fogadta őt a két Lentullal, Favonnal, 's később Galácia Királyával Dejotárral együtt keblébe. Ugyan e tette által Mitylenébe-is szeretett Corneliájának 's kedves fiának öleléseikre.

Itt minekutánna az időnek alkalmatlan volta miatt két napot mulatott, négy nagy hajókon említett barátival, feleségével, gyermekével, 's több hozzá-tartozókkal Rhodus felé indult. Szomorúan kelle az itt benem fogadtatott Pompejusnak tapasztalni, hogy mint tűnik - el az árnyék a nap megsetétülésével, vagy lementtével; úgy állottak-el ő tőlle szerencsétlen állapotjában ezen szigetbeliek, -- kik, a mint ilyenkor megszokott esni, a győzedelmestől való félelem miatt a meg-győzetettet befogadni nem mérészelték. Attaliában Pamphilia városában kerese hát magának 's a vele lévőeknek egy kevés megnyugovást. Hol minekutánna tudtára esett hogy Cato 300 hajókkal Corcyrában, Varus pedig más sereggel Áfrikában tartózkodik, felettébb kezdette fájlalni a Czézár okossága, a maga gondatlansága — a mások hibás javallása, Scipio pénz szeretete, 's ezekenél fogva az ütközet siettetése miatt lett megcsalattatását.

Pénzt szerze itt özsze követei által több Városoktól. Kinyilatkoztatta egyszer'smind, hogy ő a Provinciákban semmit nem bízik, 's azért-is külső segítségről kezdett a vele lévők-

kel együtt tanátskozni. Legbátorságosabb védelmet gondolt ő találhatni a' Párthusoknál. Dio nem hiszi hogy ezekhez akart volna folyamodni, kik a' Crassus táborozása ólta felettébb haragudtak a' Rómaiakra. „Nem-is kereshetett ott úgymond védelmet veszedelmében, hol mikor jól volna dolga semmitsem nyerhete”. Már az előtt ugyan-is a' Parthusok Pompejusnak hozzájok küldött követeit tömlöczre vetették, de ha Themistocles hajdan, e' mi századunkban pedig Napoleon vég-romlásokban a' legnagyobb ellenségeiknél esedeztek a' pártfogásért; nincs benne semmi képtelenség, hogy Pompejusnak legalább szándéka volt ezeknél keresni menedéket, — de a' melly céljától azután baráti mozdították-el. — Vóltak kik Jubához javallották a' folyamodást; de mind maga Pompejus, mind a' többiek gyengének ítélték ennek hatalmát a' Czézár üldözéseinek kikerülésére.

Nem volt tehát már előtte egyéb hátra, hanemhogy a' Theophanes javallatjára a' 13 esztendősi Egyiptomi Királynál Ptolemaeusnál; kinek atyját Gabinius által állította országába vissza, esedezzen az óltalomért. Úgy látszik hogy még Brundusiumba lett költözésekor annyira megfélemlert, hogy e' miá többé semmi rája nézve hasznos szándék lelkében nem származhatott, 's minden bátorságát elvesztette, mellyet mindenkor a' veszedelmek elkövetkezése előtt kell úgy össze-szedni, hogy az a' legnagyobb szerencsétlenségben is el-ne veszítse jelenlétét. Nem sokkal tanátsosabb lett volna e' Pompejusnak illy szorúlt környületekben tengeri erejét keresni-fel, — épségben maradt népével össze-csatolni a' véres ütközetből ki-

menekedteket, 's így újj próbát tenni ellensége ellen; mint kétségbe esve a' bizonytalan pártfogásért könyörögni? Megmutatta a' kimenetel-is káros és veszedelmes vóltát ezen szándéknak, — mellynek következéséül ő Cyprusba hajókázott. Innen elegendő pénzel és 2000 fegyveres társaival Egyiptomba sietett.

Pelusiumnál táborozott ekkor a' gyermek Ptolemaeus Cleopatra nényjével az uralkodó szék felett. Pompejus m. e. a' kikötőbe ért volna, követeket küldte a' gyermek Királyhoz, kik nevében annál segedelemért esedeznének. Nyugtalan várta ő ez alatt hajójában, mit fognak a' gyermek Király Fő emberei — kik közt a' legnevezetesebbek Pothinus Fő udvari Tanácsos, Achillás Fő hadi-vezér, és a' Királynevelője Theodotus vóltak, sorsa felől határozni. Midőn némellyek Pompejus befogadását, mások ellenkezőt tanácsoltak; Theodotus mind-egyiket veszedelmes dolognak lenni állította. Az elsőbbit, mert úgy, így szól: Czézár ellenségünk lesz, — azomba Pompejus valamelly zavarodást szerezhet Egyiptomban; az utólsóbbat, mivel úgymondá — Pompejust haragítjuk magunkra. Meghatározottat tehát ennek okoskodása szerént, hogy Pompejus megölettessen, 's ezen dolognak végbe-vitelére a' különös batorságú, dühös Achilles neveztetett-ki. Ez Septimiussal, — ki az előtt Pompejus katonája vólt, 's Gabinius által hagyatott Egyiptomban — Salvius Kapitányjával és még vagy két közkatonával egy halász csónakon indult-el Pompejus elfogadására. Vették észre mindjárt a' Pompejus társai a' közelgető veszedelmet, 's intették őt, hogy minél hamarább távozzanak-el a' szerencsétlenség elől.

Azomba míg így tanácskozána, megérkeztek a' Király követei, 's először-is Septimius deákúl, azután Achilles görögül köszöntötték Pompejust, — mentegegetvén egyszer'smind Királyokat, hogy a' fővénytörölások miatt nagyobb fénnel itt még nem fogadhatja őt. Kérték hát, hogy addig-is, míg a' parton — hol egynehány hajók fegyveresekkel tölteni láttattak, illendő pompával tisztelné Egyiptom, tsónakjokba ülne. Engedett kérésöknek, 's m. u. Kapitányát, Filep szabadosát, Scene nevű szolgáját az Achilles csónakjába küldötte, maga Corneliától lett búcsúvétele után Sophoclesnek ezen szavaival lépett-be hozzájuk: *ὄσις προς Τυραννον εμπρωεται, κεινς 'ει θ'θλος, λ'αν ελευθερος μολη.*
 „Valaki Tyrannushoz megy-be, annak szolgáljává lesz, bár mint szabad ment légyen-is hozzá”. —

A' mint evezének a' Pompejust végveszedelemmel fenyegető part felé így szóllítá ő meg az elesmert Septimiust: „*imé hol találkozom öszsze az én volt régi kedves katonámmal!*” Melyre amaz — kit most-is az elkövetendő istentelen gyífkosság tusakodtatott magával, csak fejével inte jóvá hagyást. Mély csendességben halgattak a' többiek-is, — Pompejus pedig kezdte olvasgatni azon görög beszédet, mellyet már az előtt a' Ptolemaeus köszöntésére készített. Így közelítettek-el azon parthoz, hol lett a' minden jókat reménylett Nagy Pompejusnak szerencsétlen vége. Ugyan-is midőn a' Filep segítségével fel-akarna már ülőhelyéből állani, hogy annálinkább láthatná azon sokaságot, melly gyanúja szerint az ő tiszteletére 's elfogadására gyűlt öszsze Pelusiumnál; hátúlról először-is Septimius, azután a' többi társai ke-

gyetlenül, kezdték vagdalni. Mellyre ő leesvén, felső ruháját arczára vonta, 's így minden szó és jajgatás nélkül állotta-ki a' halálos csapásokat. Cornelia pedig és a' vele lévőek látván e' szörnyű gyilkolást, az oda nem nagy távolságra megállapodott hajójokból, keserves sírások közt tértek sietve Cyprusba vissza. Ugyan ez idő tájban Cassius Pontusba, Cato és Scipio Afrikába, Cnejus Pompejus, Pompejus' nagyobbik Fia, Labienus, Scapula Hispaniába széledtek-el. —

A' halálos sebekben kimúlt Pompejus feje Alexandriába vitetett. A' Pelusiumi partra kivettett testét pedig a' hűséges Filep, minekutánna ki-ki meglegedett annak nézésével töredezett hajó darabokból csinált rogunon égette-meg, 's hamvait egy odaérkezett vén Római emberrel, ki valaha Pompejus alatt katonáskodott — temette-el.

Ez a' Nagy Pompejus szerencsétlen vége, igazi példája az emberi erőtelen és töredékeny életnek, ki midőn nem-csak Rómában, hanem a' világ' minden esmeretes részeiben szakadatlan szerencsével élt, abban az időben, mikor leginkább látszott hatalmában és dicsőségében fényleni, hirtelen megbukott; 's születése napját megelőző napon, 30-ik Septemberben 14 esztendő múltával azután, mikor hajdan a' tengeri tolvajokon és Mitridatesen vett győzedelmének pompáját tartotta, azon a' tengeren, mellyet hajdan békességessé tett, annak embereitől, ki neki köszönhette Királyi székét, ölettemeg R. é. 706-ik eszt. Kr. e. 48-an 58 esztendőskorában. — A' fejét Czézárnak, mikor ez Alexandriába megérkezett, hűségnek és engedelmességnek jeléül ajánlották az Egyiptomiak, —

mellyet ő megkönnyezvén a város alatt méltó pompával temettetett-el, és sírja felett Nemesinek templomot építtetett, mellyet azután a Trajánus alatt üldöztetett 'Sidók rontottak-le. Gyűrűjét mellyen Dio szerint 3 oszlop, Plutarchus szerint pedig egy szablyát tartó oroszlán volt metzve, Rómába küldötte. Pothinust és Achillást lenyakaltatta; Theodotus pedig, ki ekkor szemesen kikerülte a Cézár bosszúját, későbben A'siában Brutus és Cassius parancsolatjokra a legkegyetlenebb kínzások közt végeztetett-ki.

Czézárt nem menthetjük ugyan fel azon igazságtalan gyűlölség alól, mellyel Pompejust keserű kimenetelig üldözte; ezen említett cselekedetei mégis eránta, mellyeket annak halála után tett, dicséretére szolgálnak.

Pompejus bár ez utolsó ütközetben a katonai dolgokban való járatlanságát árulta is el: de ritka vitézsége élete minden szakaszaiból kitündöklök, mellyet a szépen kimívelt ész, a gyönyörűségekben való mértéktartás, eggy a legnagyobb szerencsében - is mindennel jól tenni kész, szelíd és nyájas szív ékesítettek. Eggyike vala ő azon rendkívül való lelkeknek, kik az ő szép adományjaik által arra hívattnak, a mi *nagy és fénylő*, hogy a kedvező időszakokban nagy személyt játszanak. —

Galvácsi László.

4.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.*(Folytatás.)***Tizennyolczadik Levél. Polyklet Krantorhoz.***Külső kormányozás. — Tartománybeli Városok. — Gyarmatok 's a' t.*

Vége az olly régen, 's olly nyughatatlanul várt leveleket vettem. Hogyan írjam-le az azoknak olvasásából származott örömet! Te élsz 's az Isteneknek könyörögsz; 's kimeríthetetlen jóságoktól bódogabb jövendőket reménylesz. Oh! könyörgésed már megvan halgatva; minekutánna a' te sorod' eránt meg vagyok nyugtatva megszünök a' magamé felől aggódni; a' jövendő kellemesebb színben mutatja magát előttem. Ha azt nem félhetem a' mi előttem legdrágább mit félhetnék magamra nézve? Azonban megkell vallanom nem egyszer rettettem ha meggondolom millyen veszedelmeknek tett - ki egygy olyan bizodalمام, melly csak szándékom' szerencsés foganatjában találhatta mentességét. Ha csupán a' magam életét látnám koczkára téve, nagy vigasztalásomra szolgálna; de az engemet érő nyomorúság reád-is egygyaránt eláradna; téged-is bele kevernélek veszedelmembe, 's a' mi magamra nézve csak oktalanság, az te reád nézve vétek lenne.

Cleon maga adta kezembe, a' mit hozzámhozás végett reá bízta, 's azt mondotta hogy az általam nevedben néki tett ígéreteket nem - csak teljesítetted még, hanem többet-is cselekedtél. Ugyvagyon, az Atyai szív kimeríthetetlen forrása a' szeretetnek és nemes lelkűségnek; az idő 's a' távolléttel kicsinyenként a' legerősebb érzéseket - is meggyengítik; de az atyai szív elevenségét még inkább nevelik. Örömetst kifejezném háládatosságomat 's te halgatást parancsolsz. Soha sem esett nekem nehezebben az engedelmesség mint ezen esetben.

Arra serkentesz hogy folytassam tudósításimat, ezek kétségkívül inkább a' tárgynak fontossága mint az előadás formája által vonják magokra figyelmedet. Kevésé lévén jártos az Írás-mesterségében csak bizonytalan kézzel 's hiányosan rajzolom - le az előttem lévő nagy képet. Megakarom veled ösmertetni ezt a' fényes Játék-szint mellyen én olly csekély személyt játszok; törekedem le-festeni a' játszókat 's azoknak részvételre gerjesztő műveleteit, de a' játék finomsága esetemnek utólérhetetlen 's egyedül saját érzéseimet fejezhetem-ki. Ohajtanám hogy kijelented volna a' tárgyat, mellyet kellene választanom. Ha csak egy czél volna a' szemem előtt, talán a' felé egy kis szerencsével törekedhetném, míg most a' környülmények kényjére bologván mindent a' mi magát előmbe adja, félig meddig megilletek 's képeimet minden mesterség nélkül 's rendetlenül készítem-el. Az ollyan tudatlan tanítványhoz hasonlítok, kivel egy ügyes orvos gyógyító plántákat szedett, 's ki vaktában szedvén mindazokat mellyek keze alá jönnek, mesterére bizza a' megválasztás gondját. De Atyámnak írok, ki megtudja botsátni erőtlenségemet. Vajha mellettem volna, hogy azt támogathatná!

Ujra elkezdem tehát levelezésemet, mellyet a' bizonytalanság velem' félbe - szakasztatott. Sokszor

lesz okom sajnálni, hogy észre-vételeim olly kevésé eggyeznek-meg titkos kívánságiddal. Azt reménylertem, hogy Róma' igazgatásában fogok találni erőtlenségére 's rendetlen voltára mutató jeleket, mellyekből ezen a' világot elnyomó uralkodásnak végét lehessen jövendölni; mostani Oriási hatalmát szerencsés környülményeknek tulajdonítottam. Bizonyosan használtak-is e'féle környülmények a' Rómáiaknak; általok minden népek elpuhulásban vagy meghasonlásban találtattak 's többnyire pályafutásoknak végén voltak, minekelötte Róma a' magáét elkezdette volna. A' haza szeretet 's az attól elválhatatlan vitészség, és maga feláldozás, Görög-országban Macedoniában 's Cárthágóban már akkor elenyésztek volt, mikor Rómában legfőbb gráditsra léptek. Mindazáltal csak - ugyan főképen az igazgatásbéli nagy bölcseségnek kell azt a' virágzó 's áthatatos erőt tulajdonítani, melly olly sok nagy tetteknek kútfeje volt. Mennél közelebbről 's jobban megnézzük a' Rómáiakat, annál rettenetesebbeknek találjuk őket; 's elenyéztésekre új népeket kell a' természetnek szülni.

Minden Nemzeteknek különös politikájok vagy igazgatásbéli mesterségek van, melly azoknak erőtlenségéhezképest takarja magát titokba; itt a' titok mély a' nélkül, hogy egészen elvolna rejtve. A' Senatus és az Országfeje sűrű homályba fedezik járásokat; de czéljok szembetünő, melly abban áll, hogy birodalmoknak, csak a' világ végénél kell megállapodni. A' nép közé elegyedvén hányszor nem hallottam azt, csendes kevélységgel beszélni arról a' fő hatalomról, mellynek minden Nemzetek felett ki kell terjedni. Egész bizonyossággal tesz végzéseket ezeknek sorsárol, csudálkozik, hogy némeltyek közüllök, még ellent-állani merészelnék, 's beszédje másott mindenütt örültség szüleményjének látszanék lenni, csak Rómában nem az. Itt az, sem nem egy meggondolat-

lan nép' felhevüléséből, sem nem valamely esztelen emberek szempillantatnyi felbuzdulásából származik, hanem olly mély meggyőződésből, melly a' maga erejét esmeri, 's melyet hosszas tapasztalás megtantrithatatlanná tett. Itt mindenektől megesmert régulának 's az országlás törvényje egyik okfejének tartatik az, hogy Rómának mindenekeu kell uralkodni, minden akadályokon kell győzedelmeskedni, 's hogy azt egy ellene álhatatlan sors az egész világ bírására hívja. Polgárjai néha az, ezen elmozdithatatlan czélfelé mennél hamarább vivő eszközök éránt vélekedésekben különböznek; de az okfő eránt mindnyájan egy értelemben vagynak. Romulus, ki azt legelőször gondolta ki, szerencsésen béiktatta minden polgárok' szívébe. Ezen hős midőn csekély épületét felemelte, olyan mozdithatatlan alapokra helyhette azt, mellyek utóbb azon csuda roppant alkotványt is elbírhatták, mellyet akkor már elméjében forgatott. Merész kezekkel elkészítette azt a' végetlen nagyságú ráját, mellybe utóbb minden Nemzetek renddel belefértek; az utánna következőknek csak annak megtöltésével kellett foglalatoskodni. Az aprób részeken történhetek tetemes változtatások a' szerént, mint az idők és környülmények kívánták; de a' plán nem másé hanem az övé. Ebben minden azt a' tökéletes egészt 's szép össze-egygyezést mutatja, melly a' nagy elmék' remekjét megszokta különböztetni. Romulus alkotta az első Római Legiót, a' Senátust és a' Pátronusi just; 's különösen az ő felséges gondolatja volt minden meggyőzött népeket Róma dicsőségével össze-kapcsolni, 's azokat annak lelkével bétölteni 's új hódolatások' eszközeivé tenni. Mennél hevesebben ellene állottak, annál méltóbbaknak tartja őket polgárjai közé számlálni. Uj győzödelméhez csatolván őket néműnémű vígasztalást nyújt vesztességökért, 's a' maga hasznát, minden meghódoltatott népekével össze-

kapcsolván, a' maga dicsőségét mindnyájok' munkájává teszi. Ebben kell keresni ezen kevély város nagyságának okait, 's nem a' hiu jósolatokban, mellyeket az elme a' tudatlanok vezetése végett gondolt-ki. Ugy vagy on, az Istenek minden nép sorsát meghatározták. Az egyiknek ezt mondták: te mindenkor mászni fogsz; a' másiknak: te minden egyéb népeken uralkodol. De örök - végzésik a' szerencsés előmenetelt a' vitéségnek, az állhatatosságnak, 's a' maga feláldozásának rendelték jutalomul, melly azoké, kik azt keresik, nem a' kik henyélve várják.

Oh! ha Görög-ország a' vissza-vonásokat elfelejtván ezen szerencsés úton járt volna, melly igen különböznék sorsa a' mostanitól! már magában-is hatalmas lévén, 's régtől fogva a' csinosodása közép pontja gyanánt nézettetvén, sorsához kapcsolta volna mind azon népeket, mellyeket annyiszor meggyőzött, könnyű munkával megnyerte volna azt, a' mit Róma csak hosszas fáradozás után nyert-meg; a' művészségek birodalma az övével együtt terjedett volna, 's a' napkelet a' természet törvényeit követvén az emberi nemzetre nézve az életnek és világosságnak termékeny kútfeje lett volna. Valamint minden embernek saját napja, úgy minden népnek saját századja van. Athéné, Sparta, Thebe, egymás után ragyogtak, a' nélkül hogy birodalmaik' határjai killyebb terjedtek volna. Eltaszították kebelekből azokat, kik közöttök nem mást, csak csendes helyet kerestek; esztelen keménység által ellenségökké tették azokat, kik hű frigyeseik lehettek volna; 's valamint a' magas tserfa, ha egy védelmező erdőtől nem vétetik körül, utóbb kéntelen a' szelek dühösségének engedni, úgy ezen virágzó városok-is a' magok erejökre hagyattatván, egy hatalmas ellenség megtámadása alatt elestek.

Itt a' dolgoknak, ellenkező folyamatjok van. Mihelyt valamely nép meghódoltatik, azonnal csendes-

sége van. A' meggyőzöttetést tüstént a' rend követi. Róma meghatalmazottakat küld hozzája, kik az igazgatást által veszik, 's nevében gyakorolják. Az adó menyisége megvan határozva; nem esik a' népnek nagyon terhesen, mint-hogy attólfogva nem tartván hadi-seregeket, az a' mibe előbb védelmeztetése került: most az őt oltalmazó törvényes hatalom' fizetésére fordítatik; tökéletes bátorságban élhet, 's kicsinyenként régi függetlenségének érzését elfelejtván új hazája dicsőségének örül, sőt azt nevelni szereti.

A' köztársaság kezdetében a' meggyőzött népnek Rómába vitettek. Romulus' egyik törvényje nem engedte, a' meghódoltatott városok' ifjait megölni, vagy rabságra kárhoztatni, sem a' szántó földeket miveletlenül hagyni, 's legelőkké változtatni; de minnekutánna Róma eléggé megnépesedett 's nagyságához alkalmaztatott határt nyert: nem adott többé a' meggyőzött népeknek polgári just, hanem a' lakosoknak külömbféle feltételek alatt szabadságot engedett a' magok honjokban. Némellyek, mint a' Latiumi népek, a' Római népnek közvetlen frigyesei. Ezek sok fontos szolgálataiknak, 's szövetségök régiségének tekintetéből csak-nem egészen egygé lettek meggyőzőikkel; a' fontos dolgok' meghatározásában vok-soltak, 's szélessen kiterjedő jusokkal birtak; de a' Tribusokba nem voltak bészerveztetve; a' köztársaság hadi-seregeinek fő részét tették, a' nélkül hogy a' Legiók közé felvétettek volna. A' Consulok tudokra adták a' külömbféle városoknak mennyi gyalog vagy lovas katonát kelljen-ki állítaniok; 's azokat magok szedték, magok ruházták 's fegyverkezték-fel, és a' magok költségén tartották; 's ezen hadi-seregek mindenkor Római hadi-vezérek alatt voltak.

A' Latinusoknak saját törvényjeik vagynak, elfogadhatják a' Rómaiakat, de nincsenek alája vetve a' Pretor parancsolatainak. A' Latinusok minden első-

ségeinek, kötelelességeinek, jussainak, törvényeinek 's a' t. gyűjteménye Latiumi törvénynek (jus Latii) neveztetik; ezeket annál nehezebb megtanulni, mint-hogy csak-nem minden városban különböznek. Tudások egy tisztviselőre nézve szükséges, de az idegenek nem fontos. Itáliának egyéb népei az úgy nevezett Itáliai törvényel éltek (Jus Italicum.) A' mint ezen Országnek tartományai egymásután elfoglaltattak, Róma azoknak lakosait majd kedvezőbb majd sulyosabb feltételek alatt frigyeseivé tette. Ezen különbségek fejtegetésébe nem botsátkozván-bé, elégnék tartom megjegyezni, hogy az Itálusok kevesebbé fontos jusokkal bírtak, mint a' Latinusok. Róma közdolgaiban nem volt voksok; de az adót magok vettették magokra, a' katonákat bizonyos kötések szerént adták 's magokat saját törvényeik szerént igazgatták.

Illyen helyezetben voltak régtől fogva Latium és Itália népei Romára nézve; csak-nem mindnyájan hívek maradtak hozzá a' Hannibál ellen folytatott háborúban. Nagyobb részint nekik köszönhetette megszábadulását, 's jutalomúl közakaratul Romai polgárok-ká kívántak tétetni. Kevélyen vissza-vettetvén, mindnyájan egyszerre fegyvert fogtak. Róma három esztendeig, igen kemény háborút folytatott, mellyben mind a' két részről háromszáz ezer ember veszett-el. Végre Máriusnak és Syllának egyesített talentomai által győzött; 's váratlan nagy lelkűséggel megadta a' hódolóknak azt, a' mit a' fenyegetődzőktől megtagadott. Ettől fogva Itália' népei minden kivétel nélkül részt vesznek a' gyűlésekbéli választásokban, minden tisztviselésekhez közöket tartják, a' légiok közé bévétetnek, némelly csak a' város lakosaihoz tartozó különös törvényeken 's vallásbéli czeremoniákon kívül a' Rómaiaknak minden jussaikkal élnek. Mindazáltal megkell jegyezni, hogy ezen kedvezések nem terjednek a' polgári törvényeken túl, és hogy a' szövetséges

népek nem részesülnek pénzbeli hasznokban és egyéb tulajdon értelemben vett polgárokat illető adakozásokban. Még bizonyos egyéb törvények-is, mellyeket ezen tartomány a' régiekből megtartott, tesznek néminemű különbséget ezen népek és az igaz Rómaiak között. Azonban ezen aprólékos különbségek naponként kevesednek, 's nem sokára egész Itália csak egy népet fog mutatni.

A' Provinciák neve alatt Itálián kívül minden meghódoltatott tartományok értetnek. Mihelyt valamely Ország elfoglaltatik, a' Senátus azonnal tíz követeket küld, kiket szándéka felől tudósít; ezek a' reájok bízott dolog' végre hajtása eránt a' győzedelmes hadi-vezérrel értekeznek, 's az össze-gyűjtött népnek ünnepi pompával tudtára adatnak új terheik és kötelességeik. Némelly Provinciák kémélést mások keményen bánást tapasztalnak, a' szerént a' mint kisebb vagy nagyobb mértékben mutattak a' meghódoltatás előtt vagy közben a' Rómaiak eránt ellenséges indulatot. Néha ugyan azon Provinciában egyik városnak megengedtetik hogy tisztviselőit maga választ-hassa, 's magát saját törvényei szerént igazgattassa, míg a' többiektől minden-e'féle jusok megtagadtatnak.

Minden Provinciába egy kormányozó küldetik ki, foglalatoságainak kisebb vagy nagyobb fontosságához képest majd egy majd más titulust visel. Ez parancsol a' hadiseregeknek, valamint az igazságot is ő szolgáltatja ki. Mindenkor van vele egy Quaestor is, ki bizonyos tekintetben képviselője, de kinek fő foglalatosága a' Provincia jövedelmeire való felvigyázásban áll.

Municipiumoknak olyan külső vagy tartományi városok hívattatnak, mellyeknek lakosai Római polgári jussal bírnak. Ezen megkülönböztetés jutalomképen adatik valamely fontos szolgálatért. De ha a' fő-város eránt kötelességeiket elmúlasztanák, kemé-

nyen megbüntettetnének: Azon esetben Róma nevez nekik tisztviselőket, 's praefectura név alatt maradván minden jussaikat elvesztik.

Ha valamely városnak Főtisztviselői hivatalbeli foglalatosságoknak gyakorlásában a' köztársaság eránt való különös buzgóságnak szembetűnő bizonyságait adták, az olyanok személyekre nézve ajándékoztatnak-meg polgári jussal, 's ezen fényes jutalom minden polgár - társaikon felyül emeli őket. E' szerént egész népek és egyes emberek versent törekednek azon egy célhoz jutni; 's úgy látszik mintha az egész emberi Nemzet egy hegyről sietne feléje.

Ataljában a' melly igen törekedik Róma a' meghódoltatott Országokban a' nemzeti szabadságot elrontani, szintén olly gondosan kéméli a' polgárok' személyes szabadságát. Tisztviselői a' rendet fenn tartják, az igazságot kiszolgáltatják, 's az igazgatás' minden ágazatjaira vigyáznak; de kinek-kinek megengedik hogy vallását, törvényeit 's szokásait szabadon kövesse 's tulajdonával békével éljen. Ha valamely Provinciától föld-birtokot kíván a' győző, azt rendszerént azon tartomány közös fundusaiból szakasztja-ki; 's a' köztársaság vagy öreg katonáinak jutalmazására fordítja, vagy legszegényebb polgárjainak, kikből ott gyarmatokat (coloniae) csinál, ajándékban 's örökségül adja.

A' gyarmatok szállítása bizonyos készülétekkel megy véghez. Minekutánna a' Római nép, mind a' föld elosztásának módját, mind az elszállítandó polgárokat meghatározta, ezek bizonyos biztosok vagy meghatalmazottak által szép rendben elkészítettnek új lakhelyökre. Itt a' szükséges áldozatok után a' földek kiosztogattatnak. Ha a' várost kell építeni, annak fundamentoma különös Czeremoniákkal vette-tik-meg, mellyeknek béhozása Etruria népeinek tulajdonittatik. Ha mostoha környülmények az új város'

gyarapodását gátolják: nem szabad azon helyen mást építeni, minthogy az ilyenkor szokásban lévő vallásbéli Czeremoniákat nem lehet ismételni. A' köztársaság ekkor csak egy kevés számú polgárokkal szaporítja nagy csendességben az elébbeni lakosokat. Mind ezek a' Római polgárok jussaival élnek, a' nélkül mindazáltal, hogy a' gyűlésekben voksolhatnának.

Ezen a' Provinciákban ide 's tova elszórt gyarmatok vigyáznak, hogy ezek engedelmességben maradjanak. Bétöltik azokat az Anyahazának nevével 's az azeránt való tisztelettel. A' meghódoltatott népek észre-vétetlenül béveszik annak nyelvét, szokásait és vélekedéseit. E'képen Róma a' köztársaságban mindenütt feltaláltatik, 's lelke mindeneket elevenít. Egyszer'smind pedig midőn birodalmát így erősíti, szünet nélkül megmenekedik, sok nyugtalan és zenebonás polgárjaitól-is, kiket a' szegénység veszedelmessé tesz, 's kik az őt tápláló hazának zsírját kiszívják, 's azokat nem - csak szorgalmas földművelőkké, hanem buzgó térítőkké - is teszi. Sőt még azon rabszolgák-is nevelik nagyságát, kiknek felette megsokasodott száma a' közbátorságot veszedelmeztetni látszik; ezek felszabadítás által Rómaiakká válván a' fő város' jótéteményeivel gyarapítva, visszatérnek honjokba, 's annak nevével és dicsőségével a' földkerekségét bétöltik. Mind az a' mi másutt a' Nemzetek elenyészését okozza, itt nevedezésére szolgál annak a' népnek, melly még a' romlás magvait-is hasznos eszközökké tudja változtatni.

Illyen polgári igazgatás formájával bir ez a' nép, mellynek csak vitéségét szokás magasztalni; de melly plánjainak mesterséges öszszeszövéseért-is örök emlékezetet érdemel. Ezen makats álhatatossággal követett rendnek köszöni Róma azt a' fényt, mellyel minden Nemzetek szemeit megvakítja. Erről az útról soha-sem távozott - el, még a' legnagyobb vesze-

delmek között sem. A' Királyság elenyészett; de Rómulus' lelke élt és él a' Senátusban, hol főméltóságokban megőszült, hosszas tapasztalás által felvilágosított 's vad indulatok jármától megszabadult férfiak csendes vérrel tanácskoznak olyan közdolog felett, mellyek az egész világra nézve fontosokká lettek. Első alkotójoknak főgondolatja vezérli őket minden cselekedeteikben; valamint az, úgy ők-is az emberi Nemzet' hason felével békókat csináltatnak a' másik hason félnek számára.

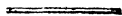
Fájdalom! nálunk olly sok hires emberek hijában vizsgálták olly mélyen a' nép igazgatásának nehéz mesterségét: annak ok fejeit felkeresték, következeit kifejtegették; Görög-oszág kevélykedett munkáiban; 's ezen olly egyszerű 's amazoknak vizsgálódások elől elrejtett igazságot egy fél vad fogta-fel! Igaz tehát hogy a' nagy elme még a' tudatlanság kebelében is teremhet; magán kívül senkire sincs szüksége; az égtől magától származván, mindent halhatatlan eredetétől költsönöz. Oh Romulus megérdemled az óltárokot, mellyeket hazád számodra szentelt! Te alkodtad annak dicsőségét; Aristoteles és Plátó csak saját nagyságokért dolgoztak.

Ezen elől-adásom szerint a' Római igazgatásnak más népek meghódoltatására 's kormányozására czélzó menetele törvényesnek láthatnék lenni. Minden Nemzetek még a' legbőlcsebbek-is törekednek a' többieket magok alá vetni; úgy látszik hogy a' jussok a' dolgok' szerencsés folyamatjából születnek, 's a' dicsőség elfedezi az igazságtalanságot. De ezen kevély 's egyszer'smind álnok város, a' maga nagyságát szintén úgy köszönheti csalárd politikájának mint fényes hadi tetteinek. Egy nép sem tudja olly nagy ügyességgel azt a' titkos mesterséget gyakorolni, mint kelljen más népek' szabadságát alattomos úton 's módon semmivé tenni, azokat törvényes fejeik ellen

fellázasztani 's közöttök olyan meghasonlásokat támasztani; mellyek az ő segedelméhez való folyamodást szükségessé tévén mindnyájoknak vesztét okozák. A' Senátus, hol a' leghiresebb hadi-vezérek, kik az ütközetben Achillesek, a' tanácsban Uliszesek-is helyet foglalnak a' meggyözetett népek sorsáról végezésben, 's azoknak, mellyek még ellentállanak, elenyésztését előre csendesen elkészíti. Az a' Királyoktól szövetségeseiket elszedi, Jobbágyaik' hűségét megvesztegeti, 's láthatatlan ellenségeket szerez nekik, sokszor a' magok Országában, néha épen saját familiájoknak kebelében-is. Észre-vétetlenül a' leghatalmasabb birodalmak' alapjait-is kiássa. Ha a' Rómaiakkal viselt háború őket egészen semmivé nem tette, a' velek kötött békesség bizonyosan tökéletességre viszi romlásokat. Ravasz és álnok eggyezéseikkel még több népeket vetettek magok alá a' Rómaiak mint fegyverekkel. Így, egy két értelmű 's szabad kényök szerint magyarázott szó Chártágó' romlását okozta. Ha pedig valamely Nemzet, hosszas ellentállás után tisztességes feltételek alatt magát alájok veti, annak lánczait nagy ügyességgel naponként nehezebbekké teszik 's tudós mesterséggel koldusságra juttatják.

E' szerint a' győzedelmes és hatalmas Róma szintén úgy bánik a' nagy Országokkal, mint virágzásának kezdetében hánt azon erőtlen népetskékkel, mellyek akkor körülötte voltak. Ugyan azon út és mód, ugyan azon eszközök, mint a' legkissebb, úgy a' legnagyobb Országok-is előbb mint-sem erő által meggyözetettek volna, alapjaikban egy csalárd politica áskálásai által el-gyöngitettek, 's utóbb minnyájan elnyelettettek a' hatalomnak ezen szörnyű tengerétől, melly semmi partokat sem esmer.

S. K. J.

5.

Napoleonnak a' háborút illető Alaprendszabásai.

(Bérekesztés.)

62.

A' sátorok nem egészségesek, jobb ha a' katona *azoknélkül* táboroz (*bivouacquirt*), az alvó katona' lábainál égőtűz a' nedves földet-is melegével megszáritja, egykét szál deszka, egy kevés szalma fejnél védi a' szél ellen. A' sátorok, az ellenség' figyelmét magokra vonják, száma elárúlja a' sereg erőségét, és a' helyheztetés millyenségét. A' sátor *nélkül* táborozó sereg tüzének füstjét, meszszeről az ellenség gyakran az atmoszféra kipárolgásának tartván, megcsalódik, a' tűz rakások' számát könnyen meg-sem számíthatja.

* A' sátorok *nélkül* való táborozás' hasznát megismervén, okunk vagyon kívánni, hogy a' katona felgyverkeztetéséhez szekercze, és még valami más árkoló eszköz is adassék. Ha a' katona ilyenekkel bír, könnyen építhet magának kunyhót. Igen jó kunyhókat láttam én *ágakból hantokkal megrakva*, az ilyenekben fődözve vagyon a' katona mind az eső, mind a' hideg ellen.

63. A' *hadifogottaktól* vett híradásokat, minek-
előtte azoknak hitelt adnánk, megkell *jól* vi'sgáljunk.
A' közlegény csak annyit tud, a' mi a' zászlójánál
történik. A' tisztek - is legfeljebb csak azon sereg-
osztály' mozgásairól tudnak valamit, a' mellynél ők
szolgálnak: azért a' Hadivezér a' fogottaktól hallott
híreket csak annyiban tartsa hihetőknék, mennyiben
azok az *elővéd' jelentéseikkel* össze-eggyeznek.

* *Montecuculli* azt jegyzé-fel, hogy az elfogottakat
egyenként kérdezzessük-ki, azoknak vallomásaik egyen-
lőségéből tudhatjuk csak-meg mennyiben hihetünk né-
kiek; az ellenség tisztjeitől neis kérdezzünk mást, csak
hogy honnét kapják ők a' segedelmet, és a' vidék' tu-
lajdonsága millyen, a' hol az ellenség táboroz. *Fridrik*
Király azt ajánlja, hogy a' fogottakat agyonlövés-
sel fenyegetjük, ha hogy hamis tudósításokat észre-
vennénk.

** *Én embertelenségnek tartom az elfogottakat agyon-
lövés-
sel való fenyegetéssel olyas valamire kényszeríteni, a' mi
által azon hadisereg, hol azok szolgálnak, a' mellynek zász-
lói alá örökös hívséget esküdtek, kárt szenvedhetne. Az el-
fogottnak semmit nem valló állhatatoságában inkább erköl-
csiséget, hív szerénységet, nint nyakas akaratos-
ságot kell te-
kinteniünk. Gyenge 's ügyellen Hadivezér az, a' ki a' fogottak-
tól kicsikart híreken akarja az ütközeti plánt készíteni. E-
gyébberánt - is a' hadüörvények' egyik tzikelye a' fogottakkal
mint fegyvertelen ellenséggel emberséges bánást parancsol,
annak általhágóját kemény büntetésre kárhoztatja, elnem le-
het tehát gondolni, mikép vetemedhetne a' Hadivezér olly dur-
vaságra, hogy a' fogottat azért agyon lövesse, mivel az, zász-
lójához hív maradni ntagát eltökéllette. Jele hogy Nagy *Fridrik*
Király korában, a' katonaságban csupán megvásárolható
zsoldost tekintett a' világ, ki, ha egykor elfogatva Fejedelme
fizetéséből kiesik, azt el-is árúlhatja.*

64. A' háborúban igen sok függ a' hadigazgatás *egyenlőségétől*. Ha tehát csupán csak *egy* hatalmas-sággal viselünk háborút, viseljük azt csak *egy* hadi-sereggel, *egy* operacio lineán, *egy* Hadivezér kormányja alatt.

* *Főherczeg Károly* azt tartja, hogy a' győzedelmet csupáncsak özsze-eggyezett erővel, hatalmas elhatározottsággal, 's akaratunk' végbenvitelére fordított nagy gyorsasággal szereshetjük-meg. Ugyan azon egy tárgy után esdeklő több emberek, ritkán eggyeznek-meg az igyekezetök' elősegéllésére meg-kivántató módokban, ha csak őket *egynek* akarolja nem kormányozza, e' nélkül intézetöket soha végben nem vihetik, a' kitűzött tárgyhoz *soha* elnem jutnak.

65. Sok *szószaporítások*, *kétségeskedések*, *haditanácskozások* után mindég az történik-meg, a' mi már régóta történni szokott; ha az Hadivezér, kormányját ekép viseli, az-az: azonpárt véleményje marad-meg, a' mellyik *legfélénkebb*. A' Hadivezér' *valóságos ügyessége*, erős *önnelhatározottságában* nagyon helyheztetve.

* *Herczeg Eugén* azt mondja, hogy a' haditanácskozások semmit-sem érnek, legfellyebb is a' Hadivezér' tudatlanságát palástolják-el. Kerülje a' Hadivezér még a' legveszedelmesebb szempillantásokban is a' haditanács-tartást. Elégedjék-meg azzal, ha seregének legügyesebb főtisztjeit egyenként kikérdezgetheti, azoktól nyerhet némi-némű felvilágosodást, a' mellyhez aztán önnintézetét szabhatja. Ha az Hadivezér ezt cselekszi, ugyan öneki kell mindenről felelni, de abban mégis bizonyos lehet, hogy önnmeggyőződése szerént cselekedett, és hogy hadimunkásságában titkai felnem fedeződnek, e' pedig jobbadon a' tanácskozaskor megszokott történni.

66. A' Főhadivezér érheti csak azt fel eszével, milyen nevezetes lehet ez vagy amaz a' körülállás; akarátja erejével, bölcs előrelátásával minden előforduló nehézségeket csak ő győzheti-meg, melőzheti-el.

* Az, a' ki engedelmeskedik, légyen bár a' neki kiadott parancsolat akármilyen, ha hibák történtek is, *mentve vagyon*, ha ő a' parancsolatot tellyesítette. A' Főhadivezér már más körülállásokban vagyon, ő *rajta nyugszik* egyedül a' hadisereg' boldogsága, és az ütközetek' következése. Mivel ő szüntelen figyelmez, vizsgálódik, előre gondoskodik, természetévé válik a' bizonyos ítélő erőt szerezni tudó hatalom, ezáltal ő minden körülállásokban a' valóságos tárgyat sokkal hamarébb felfoghatja, mint akár mellyik alatta lévő Vezér. *Marschal Villars* jeles háboruiban jobbadon mindég az alatt szolgáló Vezérek vélekedésök ellen cselekedett, és majd mindég szerencsés következéssel. Igaz az tehát, hogy a' Főhadivezér, a' ki *önnereje, tudománya szerént* a' hadisereget kormányozni, 's *akarátját tellyesíteni tudja; senkitől nem függ*, szerencsés lesz.

67. Ha a' Hadivezérek 's tisztek *megvagynak hatalmazva* a' veszélyes körülállásokban alkudozás és feltételek szerént a' fegyvert lerakni, káros következési lehetnek, mert a' nép hadász lelke megcsökken, elenyészik, mert így a' gyáva félenkségnek pártját fogjuk. Rendkívül való körülállások, rendkívül való tetteket szülhetnek. Mentül *nyakasabban* védelmezi magát valamely seregosztály; annál lehetésegebb hogy segítséget kap, vagy önmagát felmentheti. Sok dolgok lehetetlenségnek látszanak, de azokat csak olly nép vihette végben, mint a' mellyiknek nem maradt *más* hátra; mint a' *győzedelem, vagy a' hős halál*.

* 1750-ben *Fridrik Király* 18 ezerrel *Fink* Hadivezérét Maxen felé küldötte hogy az Ausztriaiaknak Csehországban vivő útjokat a' hegyek közt elálja; de ő a' nagyobb erőttől elnyomattatván, több tüzes tusa után 14 ezerrel együt a' fegyvert lerakta. Cselekedete annál gyalázatosabb volt, mivel *Wunsch*, a' lovasság' vezére álhatatos lévén, magát semmi módon feladni nem akarta; hanem seregével utat nyitott magának, szerencsésen megszabadult.

68. Nincs *bátorságban* az olyan Fejedelem, Nemzet, Hadivezér, ki azt elszenvedi, hogy a' haditisztek a' szabad csatamezőn *alkudozás szerént* fegyveröket lerakhatják; ez a' hadiseregben káros *következéseket* szülhet, ha bár az alkudozás' tartalma többekre nézve hasznos lenne is. Gyalázat az, magát a' veszélytől megmenteni, ha fegyvertársait *még nagyobbba* dönti. Tilalmas légyen ez minden hadiseregnél, becstelenségre, halálos büntetésre érdemesnek találtassék az olyan gyáva haditiszt; a' katonák-is, kik az ütközet alatt alku szerént a' veszélytől megmenekedni akarnak, *tizedeltessenek-meg*. A' fegyver letetését parancsoló Főtiszt egy gyáva áruló, de még az-is, ki ebben *engedelmeskedik*, a' halált mind a' két rész érdemli.

* A' közkatonák előtt nincs tudva a' hadivezér' akaratja, nem-is lehet őket annak cselekedete végett feleletre vonni. A' Hadivezér parancsolván a' fegyver lerakást, a' katona engedelmeskedni tartozik, hogy a' *hadifenyíték' törvényei épen* maradjanak. A' hadifenyíték' *szoros fentartása* a' hadiseregnél szükségesebb, még mint annyi ezer ember. Úgy látszik tehát, hogy *egyedül* a' Vezérek tartoznak felelni a' kötött alkudozás miatt, csupán *ők* érdemlik a' büntetést, mert nincs példa,

hogy a' katona megtagadná a' legnagyobb veszélyben is kötelessége tellyesítését, ha bátor és mérész férjfiak voltak a' Vezérek.

**** Ezzel egészen megnem eggyezhetek, mert vagynak** *olly körülállások, mellyekben a' hadi törvény' világos értelme szerint nem-csak nem tartozik az alattvaló engedelmeskedni, hanem még köteles is a' helytelen parancsolatot tartóztatni; az ilyen esetek közé számlálom e' következendőt is, úgymint: Egy megerősített táborni védelmez 6000 ember; több gyarlóságok alá vagyunk mi emberek vetve, a' Vezér-is alig vevén vissza az első megtámadást, alkuba lép az ellenséggel, a' táborni, mellyet még védelmezhetett volna, mellynek védelmére a' katonaság-is magát bátorsággal ajánlja, által-adni kész; az alattvalók ellenvetéseket tesznek, és ő azokra nem halgat, csak a' feladást sürgeti; de most felfel ál egy a' hadiisztek közül, és kinyilatkoztatja, hogy a' táborni még védelmezni lehet 's kötelesség is, azért a' Vezér hatalma megszűnt. A' rangban ulánna valónak általadatik a' kormány, ki a' táborni megis tartja. Kérdezem most már, hogy hibás - e az illy engedetlenség? Vélekedésem szerint ez egy cseppet sem sérti-meg a' hadifenyítéket, ellenben még azt fel-emeli, és az egész hadisereg előtt tekintetesé teszi. Hát még ha egészen világos a' Vezér árulása, az ellenséggel egyet-értése, ilyenkor is tartoznának az alattvalók engedelmeskedni? Itéletem szerint nem, még inkább tartoznak az árulót elfogni, és a' törvényes megví'sgáltatásra által szolgáltatni.*

69. Csupán csak *egy mód* *vagyon becsülettel* hadifogságba esni, tudniillik, ha a' katona *egyenként* fogattatik - el, vagy ha *fegyverének* önvédelmére többé *hasznát nem veheti.* Az ilyen körülállásokban alkudozások nem történhetnek, a' becsület

fentartásával meg-sem eshet, mivel csupa kéntelenségből kellett magát feladni.

* Mivel elegendő időnk marad mindenkor a' magunk megadására, azért azt csak a' legveszedelmesebb esetekben tehetjük. A' bátor ellentállás egy példáját itt említeni el-nem múlászthatjuk, a' mellynek valóságáról a' közönséget bizonyossá tehetjük. A' 27-dik Francia gyalog Regementből Gránátos-Kapitány *Dubreuil* Kompániájával kivolt küldve a' hátráló hadisereg mozgását takarva tartani, itt őt egy erős Kozák-csoport mindenfelől körül-vette. A' Kapitány, maroknyi népét négy-szegben állítván magát hathatosán több rohanások ellen védelmezve, egy erdőcske' széléhez igyekezett jutni, nemis volt már onnét meszsze, midőn katonái, hogy mentől előbb bátorságba juthassanak, szétbontakoztak, 's erdőbe futottak, a' Kapitányt egynehány bátrakkal a' Kozákok' kényekre hagyták. De midőn a' sűrűben Kapitányokat magokkal lenni nem látták, megszegyelvén tettöket, ha fogva lenne is, a' Kapitányt megszabadítani eltökéltették. Ellenszegezett bajonéttal ki-rohanván tehát az erdőből, utat törtek magoknak a' Kozákok sűrű dzidás csoportjain, a' magát még akkor-is védelmező, de már több vett sebeiből vérző Kapitányhoz, azt magok közé vévén, ha nagy veszély között-is, az erdőbe jutottak.

** *Szabad legyen nekem is itt egy nem mindennapi nemét a' bátor ellentállásnak, és elszánt védelemnek példa gyanánt említenem: Egy fiatal magyar katona (nevét elhalgatom, a' szerény érdemeit önn-mejjében érezi) egy kicsiny bátor gyalog csapattal az 1813 hadévben a' Franciaáktól védelmezett Hoheimban, a' Main parti szőlőkön által, megmászván egy nem eléggé védelmezett épület' magas falait, a'*

városba jutott, tömve voltak az útszák Francziákkal, kívül álltak az ostromló Ausztriaiak. Az ellenség megpillantván ezen bátran betódult csapatot, megrémlett az első pillantatra, de látván csekély számokat, ellenek indult. A Magyarok elszakadva a' többiötől, kéntelenek voltak magokat vissza-vonni, szüntelen tüzelve egy nyílt útszán ki a' városból, vissza a' szőlőben, itt egy borházba vették magokat. A' tornácra, ablakokra a' fiatal Előjáró elosztván kevés népét, jól arányzott tüzével védelmezte a' kis épületet; az ellenség többször próbálta megvívni, de mindenkor vesztéssel vissza-veretett, a' magok feladására is meghívták őket a' Francziák, de ők tüzzel feleltek, eddig jól folyt a' védelmezők dolga, de most tűz támadott a' 'sindeles ház-tetőn, füst, láng csapkodott - bé a' védett szobában, ezt ugyan kéntelenek voltak a' Magyarok elhagyni, de azért meg-nem adták magokat, hanem leszaladván az égni kezdett falépcsőkön, betörvén a' pincze vasajtáját, ennek bolthajtása által a' láng, a' vasajtó által pedig az ellenség óngolyója ellen, bátorságban voltak; de vesztég mégsem maradtak itt sem, hanem az ajtó két kerek szellőző lukain több lövéseket tettek, és mindaddig ott bennt maradtak, valámig kiverettetvén az ellenség Hoheimből, a' borházat is elhagyni kéntelen lett. Itt 19 holt Francziát olvastak a' győzők, magok közül csak egy volt halálra, nyolcz pedig könnyen sebesítve.

70. Eggy elfoglalt tartományban a' Hadivezér körülállásai több nehézségek alá vagynak vetve. Ha keményen bán a' néppel, ezt bosszúra ingerelheti, az ellensége számát ezáltal is szaporítja; ha pedig lágyan, a' szemtelen nép könnyen kifoghat rajta. Azért tehát a' győző komoly férjfiasan, de egyszer'smind igazságosan, 's kegyesen igyekezzék magát viselni, 's minden zendülést kezdetében elnyomni.

* A' Rómaiaknál senki *addig* nem juthatott a' sereg kórmányhoz, *valameddig* több polgári hivatalokat *benn* a' Reszpublikában nem viselt, így szerezhették magának elegendő tapasztalásokat, az elfoglalt tartományokat *polgári tekintetben* - is figyelemmel kormányozni tudni. De mostan a' Hadivezéreket csupán azon tudományban járatosok, mellyek a' pusztá hadviselésre szükségesek, azért kéntelenek lesznek az elfoglalt tartomány polgári kórmányját, olyas valakire bízni, ki átaljában nem a' sereghez tartozik, de így mind azon a' háborúval együtt járnai szokott helytelen zsarolások, terhes nyomások szembetűnővé lesznek. Ezen jegyzés figyelmet érdemel. Ha a' katonatisztek a' békeévekben a' diplomatikát tanulgatnák, ha a' külső Hatalmasságoknál tartózkodó követségek mellé adatnának, úgy ők azon ország' törvényjeit, azon nemzet' szokásait, tulajdonságait esmérni tanulnák, hová őket egykor a' háború környülállásai kívánhatják. Megtanulhatnak azt miképen kellessék alkudozásba lépni, a' mellyek a' háború szerencsését előmozdíthatják. Az ilyen tulajdonságokkal bíró Hadivezér bátorságosabban megmaradhat nyert hódításaiban, mivel a' háború' minden rúgótallai markában nyugszanak.

Ha valamelly tartomány' birtokába jutott hadisereg *erős fenyítéssel* magaközt *rendet* tart, alig vagyon példánk, hogy ilyenkor a' földnépe felzendülne, de e' mellett a' *hadibízatosoktól sem nyomattassanak* a' lakosok. Ezen tárgyakra figyelmezzon tehát leginkább a' hadivezér, és azt kieszközölni értse, hogy a' sereg' fogyatkozásai kielégítenek, a' ki-írt adózások a' földnépe közt igazságosan osztassék-fel, és azok' jó móddal való beszédéséről gondoskodják, figyelmezzon arra, hogy a' beszédett adózás haszonra fordíttassék; mert máskép a' szükségét, a' nép adózása mellett-is szenvedő katoná, könnyen erőszakoskodásokat követ-el.

71. Semmi kinem mentheti azon Hadivezért, a' ki a' szolgálatban szerzett tudományját nem a' *Haza-javára* fordítja, hanem annak inkább *kárát* eszközli, az ilyen *vétkes cselekedet* a' vallás, a' morál, és a' becsület Alaprendszabásai ellen vagon.

* Azon *hamis hírre vagyódók*, kik indulatoskodással a' *közönséges haszon örve* alatt *polgárt a' polgár* ellen fel-fegyverkeztetik, mit hozhatnak magok mentségéül? A' katona *legfőbb erénye* az országlás mellett híven maradni, a' törvények végrehajtását, az igazság kiszolgáltatását elősegélleni.

72. A' Hadivezért a' háborúban történt hibájából a' *Fejedelemtől*, vagy annak *Miniszterétől* kapott parancsolat *kinem* mentheti, kivált ha a' parancsoló távol vagon a' hadszíntől, és úgy az legújabbban előforduló környülállásokat épen nem esmérheti. Ebből a' következik, hogy az olyan Hadivezér, a' ki a' *rosznak* esmért intézeteket *végben viszi*, büntetésre érdemes. Az ő kötelessége ilyenkor az intézet megváltoztatásáért *ellenvetéseket* tenni, és inkább elbocsájtatását megkérni, mintsem a' hadisereg *nyilvános* veszélyében eszközteni. Minden olyan Hadivezér, a' ki hibás felsőbb parancsolatoknál fogvást egy ütközetbe ereszkedik és azt elveszti, hibázik, az ilyen esetben engedelmeskedni nem tartozik. A' Fejedelmé' hibás parancsolatját csak úgy viheti végben, ha az a' hadszínen maga jelen vagon, ilyenkor ő láthatja a' környülállások' minémüségét, hallhatja a' Hadivezér' ellenvetéseit, és azokat gondolóra veheti. Ha Fejedelmétől olyan parancsolatot kapna a' Hadivezér, mellynek értelme szerént a' nyert győzedelmet az ellenségnek által-engedni, vagy magát meggyőzettetni engedni kellene; vallyon tartozik-e engedelmeskedni?

73. Egy jó Hadivezér' legelső tulajdonsága a' *mérsékelt okoskodás*, mert ez által láthatja csak által minden körülállások' valóságát. Elnem kell magát sem jó, sem rossz hírek által *csábítani* engedni. Az naponként gyakrabban, vagy csak egyszer nyert tudósítások emlékezetében csak olyan helyet foglaljon el, a' mellyre azok méltók; mivel azon tudósítások, megítélések, és azok felől tett végzések, következései a' figyelmetes vizsgálódásoknak. Vagynak olyan emberek, kik fizikai, és morális értelmök szerint minden dologról *más más képzeletet* nyernek. Ezek ha bár elegendő *tudósok* is, ha *bátrak*, *bölcssek* legyenek is, a' természet *mégsem* teremtette *Főhadivezéreknek*.

* *Montecuculli* állítása szerint a' Hadivezér' első tulajdonsága a' háború esmérete. Ezen tudományt csak hosszas tapasztalás által tehetjük csak tulajdonunká, véle senki nem született. Soha nyughatatlan háborgó ne legyen, mindég józanon gondolkodjék, parancsolatiban semmit össze ne keverjen, ábrázatján valamely megháborodás jelét ne engedjen észrevehetővé lenni, az ütközet alatt hidegen, a' parancsolatok' kiadások alatt nyugodalmasan viselje magát, a' megfélemletteket értse felbátorítani, a' bátrak számát nevelni, értse a' megvert sereg osztályokat össze-szedni, a' hátrálókat az ütközetbe vinni, kétséges körülállásokban minden véletlen esetet igyekezzék hasznára fordítani, magát, ha *az Haza java kívánja*, merje *feláldozni*. Ezek ollyas tulajdonságok, mellyeket nem - csak a' *Hadivezérben*, hanem minden *fegyverviselőben* feltalálni lehessen.

** *Ezen szép tulajdonságok közé még azon ést-is számlálnunk kelletik, a' mellyel mindenkit megkülömböztetni képesek vagyunk, az-az: kitkit karaktere' minémüségé szerint használni tudhatjuk.* Villars Marschal *szorgalmatosságát leginkább alát-*

tavalói tulajdonságaiknak kitanulásra fordította; mivel az egyik, azt mondja ő, bátorsága végett a' sereget veszélyes megtámadásokra vezetni alkalmas, a' másikat hideg természete előre látová teszi a' nélkül, hogy bátortalan legyen, az ilyen alkalmas valamely tartomány' védelmére. Ha az Hadivezér alattavalói' különböző karaktereit annak idejében használni tudja, bizonyosan reménylheti serege' szerencséjét.

74. A' hadszín földrajzolatját jól tudni, vi'sgálódásokat tökéletesen érteni, a' parancsolatokat értelmesen kiadni, a' seregek' mozgásait egyszerű 's könnyű mozgásba hozni, olly tulajdonságok; a' mellyekkel azon tiszteteknek kell bírni, kik a' Hadivezér' Tábornoki szolgálatjára rendeltetnek.

** Több tudományos haditestek vagynak egy seregnél, a' mellyek között mind egyikének más más kötelességei vagynak. Ezek közt főhelyet foglal-el: a' Tábornok-test (Generalquartiermeister-Staab, Étatmajor) és a' Várnok-test (Ingenieur-Corps). Mig kint tsatáz a' hadisereg, addig a' tábornokok vagynak tanácslósegédül a' Hadivezérnek mellé adva (ez okból neveztem őket L. F. M. O. Minerva 1829. I. k. l. 189. Vezértanácsnak) de mihelyt a' sereg vagy valamely várat viv, vagy azt benn oltalmazza, megszűnik a' tábornokok tiszte, és azt oltalveszik a' Várnokok. Ezeket többen közönségesen váreptőknek, várerősítőknek nevezik; de mivel ezen kifejezet nagyon össze-szorított; mert nem-csak épít, hanem oltalmaz-is; azért tehát talán jobb lenne őket Várnokoknak, ez kiterjedtebb és rövidebb, nevezni. Egyébiránt vigyázzunk a' katonai hivatalok, és dolgok nevei megmagyarosításban; mert úgymint Nagytudományú Holéczy Úr, kinek a' literaturánkra nagyra terjedő érdemeit tisztelettel esmérjük, a' töle írt Martinestei ütközetben (Tudom. Gyűj. 1829. 5 k. l. 50) Fő-, Al-, és Alfő-Kapitányokat emlit, semmi esetben helyesnek nem találhatom. Majd egyszer ha időm, 's helyheztetésem engedi, a' hadi-tisztségek' nevökröl, és a' haditudományban előforduló mesterszavakról, egy bővebben esmértető szótárt szándékozok kiadni.

* Régenten a' Főtábornok (Chef des General-Staabes) egyes kötelessége a' volt: hogy azon készületeket meg-

tegye, mellyek a' háború elintézetére megkívántattak, és a' mellyek a' Főhadivezér meghatározott munkálkodásával valami egyezésben voltak. Az ütközetben figyelmezni kellett neki a' parancsolatok' kiadására, és azoknak végrehajtására. De az újabb időszakban nem ritkán, ha példánakokáért a' Főhadivezér attól tartana, nehogy parancsolatja közlésével az *intézet túlka* felfedeztetnék; az egész seregtestnek ütközetbe vezetését a' *Tábornok-tisztre bizza*. Ezen eddig megvetett újítással nagy hasznok vagynak egybekapcsolva; mivel így a' tisztek alkalmatosokká lesznek a' *theoriával a' praxist-is egybekapcsolni* tudni. Ezenkívül még az egész hadisereg előtt magoknak tekintetet szereznek; mivel a' katona jobbadán hajlandó azon Hadivezér felől, a' ki magát a' harczolóknak sorában soha nem mutatja, nem a' legjobb ítélettel lenni.

75. Az *Ágyúzóknak-vezére* (Artillerie-General) kötelessége a' hadisereg egész *operázióját* érteni, mivel hivatalában áll a' külömbféle sereg-osztályoknak a' megkívántató fegyvereket, és tüzi-szereket küldeni. A' helyhezetek változását, a' tábori mozgásokat mindenkör előre tudja, mivel csak úgy lehet alkalmatos a' megtörtént *fogyatkozásokat* azonnal *kielégíteni*.

* Minekutánna tudjuk azt, minő hasznos mind-egyik haditestnél olly Előjárónak lenni, ki a' fegyver és a' tüzi-szer' kiszolgáltatására ügyel; gondolom hogy azt-is érzenünk kelletik, hogy milly hasznos lenne, egy különös haditestet állítani, a' melly csupán a' sereg táplálásáról gondoskodnék; mert mostan ezen nevezetes szolgálat neme olyanokra bizatik (megkell értenünk, itt a' Francia-seregről vagyon a' szó) a' kik jobbára csak a' háború kezdetével állíttatnak-fel; ezek sem a'

haditörvényeket, sem háborúi szolgálatot nem értik. A' katona őket kevésre becsüli, mivel tudja azt, hogy ők csupán a' magok hasznokért szolgálnak, és ezen tárgyak' elérésére akarmilyen gazságot - is elkövetni készek.

76. *Útszorúlatokat, vizátgázolatokat könnyen kifürkészni, biztos kalauzokat szerzeni, a' lelki pásztoroktól, és Postamesterektől tudósításokat kérni, a' földnépével hamar egyetértésbe lépni, kémeket küldeni, fogadni, leveleket feltartóztatni, érthetetlen foglalatjokat megfejteni, a' Fővezér' minden tudakozódásaira válaszolni tudni, ezen tulajdonságokkal az Elővéd-Vezérének bírni kell.*

* Régenten a' fiatal tiszteket azáltal szoktatták az elővéd nyugtalan szolgálatjára, hogy őket apró seregosztályokkal *abrákért, szénáért* széjjel küldözgették. De mostan mivel a' *rendben hozott adózásokkal* szokták táplálni, azért a' tisztek *szaguldozásokkal* gyakoroltatnak az elővéd külömbbféle rendszabásaira. Egy szaguldozó seregecske vezetője, úgy szólván, *független a' Főseregtől*, ettől se pénzt, sem éledelemet, egyszóval semmi segedelmet nem szokott kapni; így tehát az egész hadévben *önmagára* vagyon hagyva, csak abból mit maga szerezhet, tarthatja seregét. Az illy szaguldó vezetőnek a' *vitézséggel a' ravaszságot, az ügyességgel a' méréséget* egybe kell kapcsolni; ha zsákmányolni akar, vigyázni kell neki, hogy maroknyi népét a' veszélynek soha ki ne tegye. Így *szüntelen* nyughatatlanságban, *szüntelen* veszélyben forogván előre gondoskodová lesz, hozzá szokván a' független bátorsághoz, elegendő tapasztalásokat szerez.

77. A' Főhadivezér vagy *tapasztalása*, vagy *Genieje által szerzi-meg* magának a' megkiváutató tulajdonságokat. Az *alsóbb haditudományt* (Taktikát) a' mozgások' mesterségét, a' várnok, és ágyúzók tisztek' kötelességeit a' könyvből tanulhatjuk; de a' *felsőbb haditudománnyal* (Strategiával;) csupán a' *hoszszas tapasztalás* által esmérkedhetünk-meg, a' nagy *hadivezére* hadéveinek *olvasásával* világosodhatunk-fel. E' szerént mivelte-ki magát *Nagy Sándor, Hannibal, Czézár*. E' szerént *Gusztáv Adolf, Türenne, és Fridrik Király*. A' harczolókat *együt tartani*, a' meg *sérthető részt* a' helyheztetésben észrevehetővé *soha sem tenni*, a' tartalék sereget *mentől inkább* kémélleni, azt nyereséggel használni, olly módok, mellyek a' győzedelmet elősegítik. A' szövetkezett seregben *hívseget*, a' meggyőzött népben *engedelmességet* csak akkor tarthatja-fel a' Főhadivezér, ha fegyvere hírével *tekintetet szerzett* magának.

* *Főherczeg Károly* azt mondja: A' jó Hadivezér csak *hoszszas tapasztalás*, és elnem *csüggedett szorgalom* által lesz. A' mit önmaga életében lát, az nem elég, mivel mellyik ember esmérete eléggé *hoszszú*, vagy megvolna tömve tanúságos cselekedetekkel? Így tehát csak akkor lehet valami jó Hadivezér; ha *maga tudományját* a' mások *esméretével* megszoríthatja, és az előtte élt Hadivezére' tetteit vi'sgálja, nagy következeteket szülő hadieseteket, és esméreteket a' haditudománnyal *össze-kapcsolódásba* hozni szorgalmatos fürkézettel tanulgatja.

78. Olvassuk tehát *Nagy Sándor, Hannibal, Czézár, Gusztáv Adolf, Türenne, Eugen, Fridrik* hadéveit, és gyakran, figyelemmel olvassuk. Ezen olvasásban vagyon helyheztetve a' *valóságos mód*

nagy Hadivezér lenni, és a' haditudomány' titkait kitanulni. A' *természetes Genie* a' szorgalmatos tanulás által *felvilágosodván*, magának *Alap-rendszabásokat* szerez, és azt mind *elmellőzni* igyekszik, a' mit azon nagy férjfiak *helytelennek* találtak.

* Hogy ezen tanulást *valamikép* megkönnyebbitsem, gyűjtöttem ezt össze. Minekutánna az újabb kor háborúinak történeteit olvasnám, rajtok gondolkodnék, igyekeztem ezt példákkal észrevehetőkké tenni. *Ha előmozdítám* vele a' *Haditudományt* szívemből örülök,

** *Hasonló* szent kívánságtól *öszönözve* *irtam* *Hazánk* *nyelvén*, *jegyzetemmel* *meg-bővítve* ezen *Alaprendszabásokat*, *hibázik* *valaki*, *ha mást* *gondol*. A' *szerény* *megveti* a' *kaján* *irigységet*, *kineveti* a' *szoroskeblű* *minden* *dongóban* *elefántot* *képzelő* *kicsiny* *lelküséget*, a' *megalázott* *Skláv-lélek* *porba*, *sárba* *fetrengve* *nem tudja* *mi történik* *felette*. A' *sas* *benéz* a' *fénynapba*, a' *bagoly* *csak* a' *setétet* *keresi*, a' *hitvány* *pletyka* *nem* *melly* *előcskült* *aszszonyok'* *tulajdona*, a' *férjfiat* *utálatossá* *teszi*. —

KISS KÁROLY.

6.

E m m i.

Vigan folya P. Városában a' múlt téli kilenczhéti fársáng; örült kiki, hogy a' földet hó borítván, jó szán-út volt. Minden héten a' közönséges Bálók, Piknikek és számtalan sok házi-múlattságok tartattak; úgy, hogy mire a' minden zajt lecsendesítő hamvazó-szerda eljött, minden sorsú ifjak és lányok kedvökre kitánczolhaták magokát, egészségöket, ruhájokat és pénzüket. — A' fárságnak szinte derekán tudósítatott a' Publicum német hiradó-levelek által — jóllehet a' város magyar, vagy legalább Magyar-ország' közepén van, — egy nevezetes *Noble-Bál* felől, mellybe maskara-ruhában és álorczával nem volt szabad bemenni. E' tudósítást *Emmi* Kisasszony-is olvasván, mivel ő német születésű vagy legalább nevelésű volt, elhatározá magában, hogy elfog ama' hirdetett Bálba menni, 's ott magát a' magyar izlésű Kisasszonyoktól különösen megfogja különböztetni. Míg *Emmi* a' maga' bálruháját, — mellynek alját csupa rózsagüirlandok övezék körül — csinosan elkészítteté, azalatt eljöve a' Bál' napja-is, melly felől magának *Emmi* felette sokat ígért. Ekkor majd nem egész nap toilettjénél ült *Emmi*, 's majd állva, majd ide 's tova forgolódva nézegeté magát; 's még arczúlatjának-is különös mesterséges bájvonásokat kívánván adni, száját, szemét 's orrát szüntelen mozgatá, 's ide-oda vonogatá. Végre meghatározá magában, minő arczvonásokkal fogja majd a' sok ifju Gavalléro-

kat megbájni 's szívöket| meghódítani a' többi szüzek' bosszújára. — Minden készületét jónak találta már *Emmi*, csak az egyébberánt módi arczzsinével nem vala megelegetve, minthogy igen-is halvány volt. Ugyanazért kívánván ezen bajról-is tenni, arczpirosító festékét mindjárt elővevé, 's arczait valóságos természeti rózsákká rajzoló. Az első mázolat legjobban ütött-ki, hanem azt még egy kevésé halványnak tartá; még egyszer carminirozni kezdé tehát arczait, 's ezt mindaddig folytatá, míg azok durva pirosságú bazsarózsákká levének. Míg azonban így vesződnék, az jutott eszébe, hogy fejrészöke szemöldökét jó lenne megbarnítani; kapja tehát az ezt orvosló üvegecskét-is, melly tiszta fejr porral volt tele, 's a' kívül reáragasztott czédulácskán ez az írás látszott: *Poudre pour faire noir les cheveux. Fabriqué par Mr. Vaudeville, à Paris.* Ezzel igenis megbarnítá szemöldökét, úgy, hogy az korom-feketeségü lett; ruhájára 's kendőjére gazdagon önte pézsmá-olajt, 's végre csakugyan jól elkészültnek találta lenni magát a' fényes bálra. Fogadott *Emmi* magának egy szánat, 's ezen viteté magát a' Bálházig. Itt leszállván, kényesen lépegetve suhant-fel a' grádicson, 's eljutván a' szála-ajtóhoz, az oda rendelt ör egészen hajdúi hangon kiálta hozzá: *Hé, Maskara! félre innét! Tudva van, hogy a' Bál-tudósítás' következésében ma nem szabad ide maskarában bejönni.* — Pirúlva voná most magát *Emmi* vissza, 's kénytelen vala szégyenletében haza menni. Vizont tükréhez állott a' Coquette, 's áltálta, hogy képe bizonyosan álarczot mutat, szemöldökeinek vastag fekete festéke 's arczainak álkermes színü mázolatja miatt. Elszégyenülve 's bosszankodva kezdé most képéről a' képtelen vastag mázat ledörzsölni, más ruhát-is vett magára, 's nem olly rendkívül czifrán mint előbb, hanem a' bálnak egészen megfelelő csinos ruhában, természeti színnel ment a' Bálba vissza; 's ekkor őt az előbbinek épen

nem ismerve, tartózkodás nélkül, és minden becsülettel bebocsátá az ajtóhoz örnek állított hajdú.

Könnyen el-lehet gondolni, hogy *Emmi* Kissasszony a' vele történt dolog után, az egész Bál' folyamatja alatt inkább volt kedvetlen és szomorú, mint vidám, 's e' miatt rosszúl-is mulatá magát; de legalább az a' haszna lett, hogy utóbb soha sem bátorodék mázolt arczczal és sikoltó tarkabarka öltözettel csak közelíteni-is a' Bálhoz.

Ez a' történet-is be-illik egy tanúságos mesének!

7.

Egy Lyánykához.

Szép szemid miként kigyúlnak!
 'S szende változásba mégy.
 Arczaid miért pirúlnak,
 Lyányka, most előttem így?

Évek óta festegettem
 Néked a' szerelmi bájt;
 Mégis eddig árva lettem,
 'S szívem értted égve, fájt.
 Mondtam: a' szerelmi érzet
 Melly dicső, melly isteni!
 Ah! de kebled úgy sem érzett,
 Nem kívánt elérteni!

Most, hogy itt lelém kezedben
 Selymen ezt a' hímzetet,
 Mellyre bájjal és szelíden
 Látok öntve életet;
 Szép szemid ragyogva gyúlnak,
 'S szende változásba mégy.
 Arczaid miért pirúlnak,
 Lyányka, most előttem így?

Rejtenéd, de kandi szemmel
 Nézem a' remekmivet:
*Ámor ott feszült ideggel
 Célba vészen egy szívet;
 Itt galambok édelegnek
 Párosan, szerelmesen,
 'S csókban élik a' jelennek
 Balzsamát szemérmesen.*

Boldog én! 's viszont nem boldog!
 Részem itt öröm 's halál!
 Kedvre hívnak a' galambok, —
 'S a' nyíl engemet talál!

Szép szemid ragyogva gyúlnak,
 'S szende változásba mégy!
 Arczaid miért pirúlnak,
 Lyányka, most előttem így?

N. A. KISS SÁMUEL.

Jutalom Kérdés.

Azon számtalan kedvezések mellett, mellyeket (halálával legyen mondva) Atyai módon gondoskodó Kormányunk, mindenfelé kiterjedő figyelme által, a' Magyar Bányászat részint már eddig nyert, részint pedig jövőre nézve fiúi bizodalommal várhat, még a' Bányászkodó hazafiak kezeiben sok és hatalmas eszköz van a' Bányászat előmozdítására. Egy valaki ki e' vélemény mellett, még arról is megvan győződve, hogy t. i. az alatt-valóknak (és pedig nem önhaszon miatt) szent kötelességök a' Kormány bölcsen tett Intézeteit munkás kézzel elősegélleni, és így hálájokat kimutatni, kívánja ezen eszközöket a' mennyire lehetséges kitanúlni és köz hírré tenni, és ezáltal a' Felső-Magyarországi, Szomolnoki Hegykerület-bányászatának (közvetve pedig az egész Bányászatnak) előmozdítására (mert jó példák legjobb tanítások) tehetsége szerint munkálódnai, ennél-fogva e' következő Jutalom-Kérdést teszi-fel:

Micsoda eszközök vagynak, a' Felső-Magyarországi Bánya-eggyesületnek hatalmában a' Bányászatot egész kiterjedésében tökéletesíteni?

A' legjobbnak ismért felelet száz arany jutalmat fog kapni. A' feleletek 1830-dik esztendei Szeptem. 8-ikáig a' Bánya-eggyesület Fő-Jegyző Trangous Jó'sef Úrhoz Iglóra (Szepesben) egy választott Jegymondattal beküldethetnek. Mellyről nyugtatvány adatik, 's mellyel a' Jutalmat nem nyert írások kiváltathatnak. A' Jutalom egy kilentz tagból álló erre különösen megkért Küldöttség által fog elíteltetni.

Közli Gróf Andrássy György.

8.

Görög szokások a' Török Birodalomban.

A' széles kiterjedésű Török Birodalomban az Ozmanok után legszamosabb a' Görög nép, kivált ha ezen nevezet alatt a' görög K. valláshoz tartozandókat mind értjük. L. Hasznos Múlat. 1823. 2-ik fél eszt. 138 lap. Moldvában, Oláhországban, vagy-is Havas alföldön, és Szerbiában tulajdon görög vallású, és a' Portától kineveztetni szokott Hospodároktól igazgattanak; de ezek magok-is a' Belgrádi Basa' parancsától függnék. Európának azon legtermékenyebb tenger-parti Tartományiban, mellyekben a' hajdani Hellenek nagyságának dicső nyomdokit még a' mái csinosult világ-is bámúlva szemléli, ú. m. Maczedoniában, Thessaliában, (Janjah) Livadiában, (Hellás) Moreában (Peloponesus) a' Thraciai Chersonesusban, a' fejér és földközi tenger-szigeteiben az újj Görögök nevezete alatt részént külön gyarmatokban, részént pedig a' Törökökkel, Zsidókkal, 's a' t. vegyest laknak; az A'siai Török Birodalomban legszamosabbak Natoliában vagy-is Kis-Á'siában, és Sziriában, egyéberánt pedig minden Török Tartományban el vannak széledve.

Testi külsejeket a' mi illeti, a' Görögök átallyában szép képűek 's jó testalkotásúak, va-

Iamint hajdan, úgy még most-is találni mind a' két nembéliek között olyanokat, kiket valamint deli termettel, szintúgy bájoló arczvonással megajándékozott a' bőven adakozó anya természet, közzülök sokakon valósodik még ma is ama hajdani közmondás: *görög szépség, görög műveltség*; ők többnyire jeles lelki tehetséggel-is bírnak, 's noha a' had' súllya sem akadályoztatja a' tudományokban való előmeneteleket, mindazonáltal még-is a' tudományoknak derültt ege, melly Őseiknek olly dicsó fényben ragyogott, reájok nézve egy kevésbé behorúlt, és ez egyík oka, hogy olly babonás hitűek; e' felett a' despotai Török Uralkodásnak rajtok való terhes igája, 's vélek való vad bánásmódja őket igen hajlandókká tevé a' fortélyos ravaszságra, gyanúskodásra, akaratoskodásra, irigységre, önhaszon keresésre és lázzadásra. Bátorszívűség, és hősi tettek által sokan megkülönböztetik magokat, 's nem ritkák közöttök az olly férjfiak, kik azon czélból, hogy a' Hazának használnak, magokat Leonidási elszánással önként feláldozzák, a' mint ezt a' Törökökkel való legújabb viaskodásaik elég nyilván bizonyítják. Nagy benne a' tűz, az elevenség, de nagy a' könnyelműség 's állhatatlanság-is. Heves indulatjoknál fogva mindenkor készek lévén másoknak vélekedését megtámadni, a' szóval való vetekedés gyakran az illendőség' határát-is általhágja, 's pörlekedő czivódássá válik; de valamint könnyen haragra lobbanak, szint olly könnyen ismét lecsillapodnak; mert nem rosz lelkűek, hibás tetteiket megbánják, de ezt nem tekintvén, csak hamar ismét cserepet szegnek. Bő beszédűek, 's mindenkor tűzzel 's bizonyos erővel (energia) gya-

kran hallani tőlök némelly elmés, víg's tréfás mondásokat-is. Erejökre nézve elég tehetősek, munka győzők, dolog közben mindég jó kedvűek, még testmozgások-is igen eleven, nálók valamint a' beszéd, szintűgy a' cselekedet-is szenvedelemmel történik, és magán hordozza az eröltetésnek billegét. A' barátságban igen szívesek, tántoríthatatlanok, és arra egész a' rajoskodásig készek; szenvedelmesen szeretik Hazájokat és gyermekeiket. Eggyik legjelesebb tulajdonjok a' vendég-szeretet, és gyakran még ellenségeik eránt-is különös nagy lelkúséget mutatnak. Valamint a' férfiúi, szintűgy az aszszonyi Nem-is sok elevenséget mutat beszédjében, viseletében és cselekedetében. Néha midőn több görög aszszonyok együtt beszélgetnek, azt gondolnád, hogy minduntalan egymás hajába kapnak.

Beszédjeket a' mi illeti, az *Romeikának* neveztetik, 's ez nem egyéb, mint a' hajdani görög és deák beszédből való keverék, sőt még más nyelvekből-is van valami hozzá toldva. Majd minden Tartományban, minden Szigetben más szóejtés, más beszédmód uralkodik. Mint-hogy pedig a' Görögök leginkább a' tengerparti környékeken és szigetekben laknak; azért többnyire ügyes hajósok és halászok, némellyek közzülök kereskedést-is űznek, valamint külömbféle mesterségeket-is: a' selyem-szövésben, szőnyeg-készítésben, és képfestésben pedig különösen jártasok. A' földművelésben nem igen gyönyörködnek, marhát keveset tartanak, gabonát, bort egyedül csak a' magok szükségökre termesztenek, ellenben pamukkal, selyemmel, fa-olajjal és fínom ízű gyümölcssel idegeneknek is bőségesen szolgálnak; a' kertészkedésben kü-

lönös szorgalmat mutatnak. Selyem-bogarakkal, és selyem készíttéssel még magok a' tehetősebb aszszonyok és leányok-is bajlódnak, noha egyéberánt idejeket csak a' pipere asztalnál, vagy a' mulatságokban szokták tölteni; a' házi gazdálkodást illető dolgokat cselédjeikre, a' gyermekek' gondviselését pedig Paramánákra (dajka) bízzák. A' leánykák mellett lévő Paramánák a' háznál maradnak, ha bár a' leánykák már felserdültek-is, és ezen esetben a' Paramánák úgy tekintetnek, mint második Anyák, és ha nevendékjeik házassági életre kelnek; akkor az azok férjeinek házába vélek egygyütt ők-is elköltöznek.

A' társasági mulatságoknak átaljában, különösen pedig a' táncznak, éneknek és játéknak a' Görögök igen nagy kedvellői, azomban még is ritkán találkozik, kivált a' főbb rendűeknél, mind a' két nemből vegyes társaság; mert ő nállok-is, valamint a' Törököknél, azon szokásnak kellene lenni, hogy a' vőlegény ne előbb láthassa a' menyaszszonyt, hanem csak a' menyegző napján; de mivel a' Görögök nem zárják-el a' szép Nemet török módra, 's ott, hol Törökök nem laknak, nékik fátyolozatlan fővel-is szabad kijárást engednek; innét a' férjfiak az ő más nemem lévő rokonjaikat meglátogathatják, egyéberánt pedig a' két nemnek öszvejövetele még nagy ünnepeken-is igen ritka eset. A' férjfiak bizonyos napokon öszszejönnek a' Helységben újságot olvasni, vagy olvasását hallani, a' felől beszélgetni, költött újságokat regélni, vagy pedig kártya, koczka, pár é vagy nem pár? játékra öszsze vergődnek, 's ezt pénzbe, dióba, vagy borsóba játszák. Néha vendégeskednek-is, a' midőn a' vendégek vidám szív-

vel és tekintettel szoknak megjelenni, 's ilyenkor a' legnevezetesebb étel; egy megtöltött, a' Kemenczében egészen megsütött, 's azután a' lehetőségig megtisztított bőrével ismét behúzott bárány szokott lenni; de vannak e' mellett külömbféle fűszerekkel készültt hús eledelek-is, valamint zóldság, gyümölcs, vaj 's a' t.; ebéd, és vacsora között pedig olajfa bogyót csemegéznek. Evés után a' fejr népek tüstént eltávoznak, a' férjfiak pedig ülőhelyeikben maradván, virág koszorúkkal ékesíttetnek, azután borral megtöltött kancsók kerülnek elől, 's a' vendégséget adó iszik vendégjeinek egészségéért, a' mit ezek azonnal viszonoznak, 's így azután dőzsölés közben arról versengenek, hogy ki tud többet inni? ez alatt bétoppannak a' mu'sikusok, és alakosok, énekelnek, és az ünnep egy körbe való tánczal végződik. Ha bár a' Szép-nem az illyes multságokban a' bevett szokás szerént részt nem vehet-is, mindazonáltal, nagy kedvellői lévén ők-is a' táncznak, éneknek és muzsikának, gyakran szintúgy mulatnak mint a' férjfiak, és nem csak a' táncz-palotákban, szobákban, vagy kertekben; hanem kint a' szabad ég alatt, a' mezőkön, a' hűs patakok mellett, leginkább pedig a' terebély fáknak híves árnyékában. A' leányok-is néha Anyjoktól, 's öreg Anyjoktól kísértetve (de ezek csak mint a' játéknak nézői) öszve sereglenek a' tánczra, 's majd egy nagy körben tánczolnak mindnyájan, majd pedig egy, külön válva a' többtől, magánosan tánczol, tapsolván a' nóta szerént kezeivel, mint a' duda szóra ugrándozó magyar betyárok.

Valamint hajdan a' Pátriárkák' idejökben, úgy a' Görögöknél még most-is a' helységeken

kívül vannak a' kútak , és valamint hajdan a' Zsidóknál , úgy most a' Görögöknél-is a' hajdon leányok' kötelessége , ezen kútakból ivó vizet haza hordani , melly alkalommal közönsegesen , minekelőtte vizet merítenének , korsókat , vedreiket lerakván , magokat egy kis ideig tréfás beszélgetéssel , vagy tánczal mulatják. A' hajdani görög-táncz még egészen nem ment feledékenységbé , a' Theseusi- vagy-is Kanadai-táncz , mellyben a' leányok könnyű öltözetben virágokkal koszorúzva , a' legények pedig világos színű kurta ruhában felbokrétázva jelennek-meg ; a' Pyrhai- vagy-is Juhász-táncz , szintúgy szokásban van , mint az újjabb Arnautikai- és Oláh-táncz , 's némelly ünnepeken illyes valamit látni nálók épen nem újság. Valamint pedig a' régi görög világban , úgy most is a' legénység futással , árok-ugrással , küszködéssel , czélra való dobással 's a' t. mulatja magát ; a' fürdés pedig valamint hajdan , úgy most is legkedvesebb örömei közé tartozik a' Görögöknek. Még a' legzsugoribb férjű-is tartozik feleségét 's leányait legalább-is egyszer egy hónapban elereszteni a' nyilván való ferdőkbe , hol többnyire egy egész napot töltenek ; mert az illyes ferdőket , mellyek minden népesebb helységekben találatnak , nem csak egyes személyek , hanem egész társaságok-is meglátogatják , 's azokban szint olly mulatságok történnek , mint a' mi nevezetesebb ferdőinkben.

Házaikat a' mi illeti , azok többnyire mint a' Törököké , felyül laposok , 's fedél helyett enyv nemű agyaggal vannak bémázolva az eső viszontagsági ellen ; egy emeletűnél magosabbat keyeset lehet látni , 's legtöbbnyire magas kőfallal kerített kerttel vannak öszveragasztva.

Igen nagy ritkaság náluk a' világos szoba, mert a' török szokás szerint náluk-is a' házakon kevés ablakok vannak. Szobáik többnyire, valamint asztalaik-is kerekesek és alacsonyok, székek és ágyok helyett alaton és vánkossal jól megrakott padok szolgálnak, mellyek valamint ülésre, szintúgy fekvésre-is alkalmaztathatók. Mivel pedig részint legkellemesebb, részint pedig meglehetősen meleg éghajlat alatt laknak; azért se kályhára, se kandallóra szükségök nincsen, de ha még-is olly hideget éreznének, melly a' lakó-szobák' melegítését nem csak tűrhetővé, hanem épen szükségesé-is tenné; akkor egy három lábú vas serpenyőben fojtott szénből élesztett tüzet tesznek az asztal alá, mellyre egy nagy vastag, gyakran gazdagon kivarrott szőnyeget terítenek úgy, hogy annak széle mindenfelől a' földet éri, 's azon melegednek.

Még a' viseletjek-is sokat hasonlít a' török öltözethez, 's egynehány évek előtt sok Görögöt nem lehetett ruhájáról megkülönböztetni a' valóságos Töröktől, csak épen fejér és zöld turbánt nem szabad nekik viselni, valamint más akármiféle zöld színű ruhát sem; mivel a' fejér turbán egyetlen egy esmertető jele a' Töröknek, zöld színű ruhát pedig egyedül csak Mahomed maradékinak szabad viselni. A' mióta megtiltatott nekik a' török turbán, és ollyan hosszú ruha, millyent az előkelőbb Törökök viselnek, azolta igen könnyű őket egymástól megkülönböztetni. Valamint a' Törökök, úgy ők-is kedvelik ruházatjokban a' tarka színt; bő-szárú nadrágot, mellyet szőr, vagy selyem övvel szorítanak a' csípőre, úgy nem különben egy kurta, vagy hosszabb mejj-

re valót-is mindnyájan viselnek. A' főbb rendűek és tehetősebbek hosszabb köntösben járnak mint mások, a' szegénység pedig megelegszik egy kis kurta dolmánnyal (Jacke). Fejüket némellyek színes turbánnal fedezik, de legtöbbször még-is kalpagot, vagy kucsmát (Kula) viselnek, lábbeliek csizma, czipő, papucs.

A' Görög Papok, (Pópák) kiknek nem tilalmas a' nősítés, közönségesen fekete hosszú ruhában járnak, szakált csak a' Jeru'sálemi búcsú-járásból megfordúltaknak szabad viselni, a' többiek pedig mint a' Laicusok bajszosan járnak. A' Görögök' lakhelyein Sz. Basilius Rendén lévő több Szerzetes Klástromok-is találhatók, a' Szerzetesek (Kalugyer) magokat a' többi szerzetesi fogadásokkal az örökös tisztaság megtartására-is kötelezik; a' Szerzeteseknek legnagyobb része Laicusokból áll, kik se írni, se olvasni nem tudnak. Vallási tekintetben a' Pátriárkától 's Püspököktől függenek, a' közönséges Fő a' Konstantinápolyi Pátriárka, kit mindenkor a' Szultán nevez-ki.

A' hívságos gyönyörködés, piperéskedés nagyon lábra kapott a' Görögök között-is, 's minthogy náluk a' fekete haj, 's a' sűrű szemöldökkel fedett nagy fekete szemek a' szépségnek különös jelei szoktak lenni, azért piskolczból (antimonium) gubacsból, és szagos olajból készült szerrel kenik hajokat, melly kenőcse, lassan lassan a' szőke és veres haját megbarnítja, sőt szemök' szőrét és szemöldökjüket-is ugyan ezen kenőccsel mázolgatják 's feketére festik; körmeiket pirosítják, vagy képek után fejeztik, főbéli csinosságjuk azonban igen egyszerű. A' főbb rangú Aszszonyságok kedvelik és majmolják a' hajdani Görögnékek azon leírhatat-

lan ékességeit, mellyeket az álványokon, 's régi rajzolatokon még a' szép mesterségekben elég előre haladott világ-is bámulva csudál; hajfürtjököt igaz gyöngyel körül tekergetik, vagy pedig hajokat tekeres formára vévén, azt virágokkal ékesgetik; a' közrendűek pedig a' hajnak ékesgetésekor némelly tarka, vagy fekete tollak mellett egy szál Gém-tollat tűznek hajokba, néha pedig csak egy friss virág koszorú ékesíti fejököt, valamint egy kötet bokréta a' keblököt. Minthogy pedig a' karcsú természetben különös szépséget képzelnek, azért már gyenge ifjúságjuktól fogva úgy özszeszorongatják, fűzőgetik magokat, hogy gyakran több nehézségeket, mint ezen balgatagság' szomorú következtését kénytelenek szenvedni, 's elszorítván gyomrokat, igen keveset ehetnek; de mind e' mellett-is az ő piperéskedésöket nem lehet tetzvägynak nevezni, mivel még akkor-is szorgosan csinosgatják magokat, midön egyedül csak a' házbéliektől láttatnak. Viseletjekben sokan az Európai és Török öltözetnek valami kellemes keverékét választják, legtöbbnyire hosszú, vékony ruhát, jól testhez álló, feszes mejjre valót és drága övet viselnek. Hajokat a' homlok felett elnyírják, a' többít pedig hátokra 's vállaikra szabadon eresztik, vagy pedig néha tekercsbe fonván pántlikával fejekre körül kötözik magas csúcsú turbán formára. Ha a' házból kimennek, muschelin fátyollal fedik-bé fejököt, vagy más valami kendő forma ruhával eltakarják; a' fátyollal való fedezést külömbféleképen gyakorolják azon tekintetből, hogy némellyek előtt bájoló szépségöket láthatóvá tegyék, vagy pedig valami éktelenségöket elrejtsek, úgy hogy ebben az ő ügyességöket mé-

tán csudálni lehet. Selyemből, vagy finom bőrből készültt czipellőjük arannyal, ezüstel, igaz gyöngyel, vagy fényes kövekkel ki van czifrázva; mert átaljában a' görög aszszonyok az illyes hiúságokban igen gyönyörködnek. Minthogy pedig az illyes ragyogványokra erszénye szűk volta miatt nem mindenik tehet szert; azért a' valódi drága köveknek 's igaz gyöngyöknek szerepét gyakran a' hamisak játsszák.

Valamint pedig mind a' két Nemen lévő Görögöknél a' viselet nem csak a' rangra és tehetőségre, hanem még a' tájakra nézve-is különbféle; úgy minden Tartománynak, minden kissebb, vagy nagyobb Szigetnek vannak valami különösségei. Skió' szigete, melly kis Á'sia' környékéhez közel fekszik, 's olly kikötő helyel bír, mellyben öszvegyűlnek majd csak nem mind azon hajók, mellyek Natoliából Konstantinápolyba, 's innét kis Á'siába eveznek, ez a' Szió szigete mondom, könnyen meggyőz minket a' görög viseletnek különbféleségéről; mert ezen kis szigetben két egymástól egészen különbözö viseletre találunk. A' Metelin (Mitylene, Lesbos) szigetbéli Görögneknek, kik a' Skióbéliektől északra, de nem igen távol laknak, azt a' nem egészen helytelen szemrehányást teszik; hogy öltözetjekkel a' felettébi tetzvágyot árúlják-el, és nem igen figyelmeznék az illendőségre. Takarékosabban, 's egészen másképen öltöznek a' Cimoli kis szigetben lakozók, kik valamint szépségekről, úgy tetzötöségekről-is eléggé esmeretesek. A' márványjáról igen elhíresedett Pároszban, és a' földközi tenger' több szigeteiben egészen más viseletet látunk. Legjobb ízléssel választottnak mondatik a' Naxos szigeti viselet, de a' sziget

fő-városában lakozó aszszonyok azon nevetséges hiúságról vádoltatnak; hogy minden ékeségeiket, drágaságaikat fitogtatják, magokat számos cselédekkel késértetik, ellenben igen szűken, takarékosan élnek, látogatóba ritkán mennek, de viszont ők-is kevesektől látogatgatnak.

Különösek a' Görögöknél a' menyegzői szokások-is, mert náluk az Atya fiának, a' Gyám-anya gyámola alatt valónak mátkát választ, 's gyakran már gyermek-korokban egymásnak eljegyeztetnek, a' házassági egybekelés-is többnyire már az eljegyzés' napján meghatároztatik. A' menyegző előtt való estve az özsze-házasulandóknak házas rokonaik öszvegyűlnek a' vőlegény házánál, 's őt mátkájával együtt öröm pompával kísérik a' ferdőbe; de sokkal pompásabb, czifrább és lármásabb a' következő napon az esküvésre való menetel, kivált azon helyeken, hol Törökök nintsenek. A' lakodalmi sereg előtt megy a' vőfény czifrán felbokrázva 's pántlikázva, követik őt a' mu'sikusok, énekesek, tánczosok, alakosok és más egyéb bohóskodók mennyegzői dalokkal kurjongatva, ezeket lassú 's pompás lépéssel nyomba követi a' menyaszszony számtalan aszszonyoktól és hajadon barátneítől kísértetve, egész a' lehetőségig felékesítve, fátyollal béterített 's koszorúzott fővel; ezekután lépdegél a' vőlegény hasonlóképen koszorúzott fővel nőtelen barátnak kíséretében, ezt végre több kíváncsiakkal követik a' menyegzői hivatalos vendégek. Az új házaspár ereklyékkel, 's más szenteltt portékákkal tele van aggatva; a' vagyonosabbak' menyegzőén csínosan öltözött leánykák virágokkal 's zöld ágokkal hintik-be

az útat a' vendégek előtt, kiváltképen pedig az oltárt virágokkal különösen felczifrázzák. A' mint az új házaspár a' Templomba bélép, azonnal sípoknak és hárfáknak kísérése mellett egy menyegzői ének énekeltetik, az oltáron viasz gyertyák égnek, az oltár lépcsők pedig tarka szőnyeggel behúzatnak, az újj házaspárnak, 's ezek minden rokoninak palmaág nyújtatik; az oltárra helyeztetik azon képet, melly Jó'sefnek Máriával való eljegyeztesét ábrázolja, 's ez eleibe áll a' Pópa papi fényes ékességeiben. A' jegy-gyűrűk, valamint a' jegyesek' fején lévő koszorúk-is az oltárra tétetnek, a' Popától megáldatnak 's elcseréltetnek úgy, hogy a' vőlegény' koszorúját 's gyűrűjét a' menyaszszony, ezét viszont amaz kapja; még ezek történnek, az alatt a' kar Zsol-tárokat énekel, azután némelly Imádságok 's Énekek' mondása után elkezdődnek az öszszeadatás' czeremoniái. Az újj házaspárnak t. i. egy bársonyba kötött 's ezüstbe foglalt Biblia fejére tétetik, 's fölibe tartják az imént említett képet-is, végre a' Popa egy veres borral megtöltött csészét nyújt a' menyaszszornak, mellyből ez iszik és tüstént nyújtja azt a' vőlegénynek, ki hasonlóképen abból egyet hörpent; azután azt a' földre ejtvén, a' millyen hirtelen csak lehet, mind a' ketten jobb lábokkal reá lépnek és öszszetiporják, mondván: *így gázol-tassanak öszsze mind azok, kik közöttünk egyenetlenséget akarnak támasztani.* Midőn a' templomból vissza-mennek, egy posztóval behúzott szitát vetnek a' menyaszszony eleibe, mellyre ennek reá kell lépni úgy, hogy a' szita az ő lába alatt elpattanjon; mert ha ez nem történik, rossz jelenségnek (omen) tartatik.

Átaljában a Görögök igen babonás hitűek, mert magokat rossz történetnek kitétetve vélvén, keblökbe köpnek, hogy a' rosztól megmenekedhessenek. Halotti kísérettel öszszetalálkozván, nagyon megrémülnek; ha pedig az úton kígyót látnak, abból valami jót jövendölnek. Tudva soha nem úfnak sírhalomra azon hiú félelemből, ne hogy valami szerencsétlenség érje őket; ellenben az erdők' ligeteiben bugyborékoló forrásoknak természet felett való erőt tulajdonítanak, 's azoknak seiyem és vászon darabokat áldoznak, a' körülöttök lévő fákra szegezvén azokat. Nagy divatban van nálók az álom hüvelyezés-is, 's azt hiszik; hogy minden álom valami jót, vagy roszszat jelent, azért nem ritkák nálók a' sok álom magyarázó, álnok csalafinták, kik bűbajosságokkal megkerítvén a' könnyen hívőket, üres ámítgatásaikért magokat jól megfizettetik. Az újjonnan született kisdedekre ereklyéket, csengetyűket 's veres pántlikákat aggatnak, kezeiket, lábaikat bekormozzák, vagy hamuzák 's a' t. hogy a' rosz szem ne ártson nekik.

Halotjaikat megkérlelhetetlenül siratják, hajokat tépik, mejjeket, képeket öszszekörmölik, azt gondolnád ilyenkor, hogy tébolyodottak. A' halotti kíséret' alkalmával némelly borzas és öszsze körmölt mejjú síránczó vén banyák csoszognak a' koporsó előtt, síralmas énekszóval dicsérvén a' meghóltat, ki többnyire nyílt koporsóban 's föld-szint vitetik. A' hólt test virágokkal 's egyéb csecsebecsékkal felczifráztatik. Nótelen és hajadon személyek koszorúzott fővel vitetnek a' sírba, a' koporsót gyász-ruhába öltözve lassú lépésekkel kísérik a' rokonok és jó barátok. A' halotti gyá-

szos esetben részt vevő virágot hint a' holttestre, vagy pedig szagos vízzel locsolja-meg azt, mindent elkövetnek, hogy a' halotti kíséretet pompássá tegyék, az eltakarítás után pedig a' meghóltak legközelebbik rokona adja-meg a' halottas tort. Kőfallal kerített temetők nintsen, hanem a' régi szokás szerint halottaikat az út mellé temetik, a' sírt közönségesen igen egyszerű faragott kő, fedezi, ezen néha egy kis kő-oszlop-is áll, mellyen az elhunytak neve olvastatik, s életbeli állapotja rajzoltatik; a' sír-köveken való írások rövidek, és nem kérkedények. Cyprusok és Platanusok, mellyekkel kedveseik' sírjait körül ültetik, a' temető-helyet árnyékaik miatt igen kellemes setálóvá formálják. A' több napokig tartó Húsvéti ünnepekben szokják meglátogatni a' halottak' sírjait, szent előtök eldődek', rokonjaik' és jó barátjaiknak sírhalma, és az a' gondolat, hogy őket soká, vagy soha többé nem láthatják, eltűrhetetlen fájdalmat látszatik benne okozni, némelylek lakhelyeikből a' Török által kiszorítván, kedveseik' sírjaihoz futottak, a' honnét csak nagy erővel lehetett őket elvonni, és sokan, még minekelőtte a' nekik kimutatott új lakó-helyre költözködhetek volna, fájdalmokban elhaltak. Most több K. Hatalmasságok pártolván a' Görögöket, kecségteti őket a' reménység, hogy a' földművelés és tudományok nálók-is ismét virágzásba jönnek, úgymond egy Német-Író illy czímű munkájában: *Sitten, Gebräuche und Trachten der Bewohner des Osmanischen Reiches. Prag 1828*, mellyből ezt közli

Szabó Nepomuk.

9.

Bacó' Értekezései külömbféle tárgyakról.

Folytatás az igazságról.

Minden esetekben hasznos orvosság az-is, ha az igazgatók az országglás ellen törekedő felekezeteket egymással özszevesztik, vagy legalább közöttök bizodalmatlanságot támasztanak. Ott igen rosszszúl van az Országnek dolga, a' hol a' kórmányszék' barátjai egymással viszálkodnak, ellenségei és rossz akarói pedig szorosán özszetartanak.

Gyakran tettem azt a' jegyzést, hogy néha a' fejedelmi emberek' szájából vígyázatlanúl kibocsátott elmés és csípős mondások-is mint annyi szikrák pártütést gyújtottak. Caesar halálos sebet ejtett magán ezen mondásával: Sulla írás-tudatlan volt, nem lehetett Dictator. Ez az egy pár szó végkép elenyésztette azon reményt, mellyel még akkor a' Rómaiak magokat táplálták, hogy Sulla a' Dictatorságot lenné. Gálba azon szavaival buktatta-meg magát: hogy ő nem vásárolja hanem szedi a' katonákat; mert a' katonák elhitették magokkal, hogy nem fognak ajándékokat kapni. Probus is ezen szavai miatt vesztette-el életét: ha élek, a' Római birodalomnak nem lesz többé katoná-

ra szüksége. E' miatt a' katonák elvesztették minden kedveket 's eltöltek boszszúsággal. Még sok e'féle példákat lehetne említeni. Valóban igen sok függ attól, ha a' Fejedelmek a' kényes környülmények között 's a' kétséges időkben jól meggondolják, mit mondanak, kivált e'féle rövid sententziákban, mellyek nyilaként repülnek 's szíveknek legbelsőbb rejtekéből látszhatnak származni; mert több szókból álló hoszszabb mondásaik 's beszélgetéseik nem szúrnak olly élesen, 's nem gerjesztenek olly nagy figyelmet.

Végre minden esetre tartsanak a' Fejedelmek egynehány katonai tapasztalásokról és vitézségekről híres férjfiakat magok közül, hogy a' pártütést mindjárt kezdetében elnyomhassák. Mert illyen férjfiak nélkül nagyobb szokott a' lázzadások' alkalmával a' Fejedelmek' udvarában a' félelem és rettegés lenni, mint a' mennyit a' veszedelem érdemel; 's az Ország abban a' bóldogtalan állapotban van, mellyet Tacitus ezen szavaiban említ: ollyan indúlat uralkodott a' szívekben, hogy a' gonosz tselekedetet kevesen merték tenni, sokan kívánták, 's mindenek elszívelték. De az illyen hadi-tisztek hűséges emberek, 's általjában inkább a' közönység előtt jó hírűek, mint valamelly felekezethez, kivált a' köznéphez szítók legyenek, 's a' főrendűekkel-is egyet értsenek. Külömben az orvosság roszsabb lenne mint a' betegség.

Az Istentagadásról.

Nem olly nehéz az Alkorán; Talmud és Legenda' legcsudálatosabb regéit-is, mint azt

elhinni, hogy a' világ' alkotmánya okos ész nélkül áll fenn. Azért az Isten sohasem-is tett csudákat az Istentagadás' megczáfolására, mint-hogy e' végre elégségesek azon munkái, mellyek a' természetben láttatnak. Azt azomban nem lehet tagadni, hogy a' természeti böltselkedés' silány esmérete hajlandókká tesz az Istentagadásra, de ugyan annak alapos tudománya ismét visszavezet a' Vallásra. Mert midőn az emberi értelem itt, ott második rendbéli okokat lát, néha azt gondolhatja, hogy vizsgálódásával már célra jutott, 's nem szükség tovább mennie; de ha elmélkedéseit folytatja, 's az okoknak egymással öszszefüggését 's mintegy egész lántzolatját észre veszi, utóbb ismét az Istenbe 's a' gondviselésbe való hithez kell folyamodnia. Pontosabb vi'ssgálódás után úgy fogjuk találni, hogy magok a' Leucippus 's Democritus és Epicurus böltselkedési oskoláik-is, mellyek leginkább vádoltatnak Istentagadással, a' Vallást még inkább megerősítik. Mert még hihetőbb, hogy négy változó elemek és egy ötödik változhatatlan lény; mellyek öröktől fogva jól elvagynak rendelve, Isten nélkül nem szükölködnek, mint az, hogy az Atomusok' serege és a' számtalan csirák, mellyek vaktában 's rendetlenül ide 's tova repdesnek, a' világban látható rendet és szépséget Isteni alkotó nélkül előhozhatták volna.

A' Szent-Írásban ez van: azt mondja a' balgatag az ő szívében, nintsen Isten; nem így mondatik: ezt gondolja az ő szívében; mellyből azt lehet kihozni, hogy tulajdonképen nints meggyőződve, hanem inkább tsak elakarja hitetni magával, hogy nintsen Isten; minthogy kívánja, hogy bár ne volna. Mert az Isten' lé-

tét nem más hanem csak az tagadja, kinek használna, ha Isten nem volna, 's a' kinek nem használ, ha van. Hogy az Istentagadás csak a' szókban áll 's nem a' szív' meggyőződésén fundáltatik, azt legvilágosabban által lehet abból látni; minthogy az Istentagadók az ő vélekedéseket olly igen emlegetik és védelmezik a' közönség előtt, mintha magoknak nem hinnének, 's mások' megeggyezése és jóváhagyása által kívánának vélekedésökben megerősítettetni. — Néha azt-is látjuk, hogy az Istentagadók magoknak tanítványokat keresnek mint egyéb felekezetek. Sőt, a' mi leg megfoghatatlanabb, némellyek közzülök készebbek voltak minden kint és halált szenvedni, mint vélekedésöktől elállani; holott ha igazán meg voltak győződve, hogy nints Isten, mi szükség volt a' dologgal annyit törődniük?

Epicurus azzal vádoltatik, hogy csak a' maga jó híre' neve', fenntartásáért tanította azt, hogy vagynak ugyan bizonyos böl dog valóságok, de a' mellyek csak a' magok boldogságában gyönyörködnek, a' világ igazgatásába pedig nem avatkoznak. A' köz vélekedés azt tartja, hogy ő ezt csak a' maga ideje kedvéért állította, de maga nem hitt Istent. De úgy látszik, hogy igazságtalanságot követ-el ezen vélekedés, mert eme' mondása felette szép és Isteni: nem azzal bántjuk-meg az Istenséget, ha a' köznép' Isteneiben nem hiszünk, hanem azzal, ha az Istenséget ollyannak gondoljuk, millyennek a' köznép gondolni szokta.

Maga Plátó sem fejezhette volna-ki jobban magát. Ebből kitetszik, hogy jóllehet elég merészséggel bírt az Isteni igazgatást és gondviselést tagadni, de annyival még sem, hogy az Isten' lételet tagadta volna.

A' napnyúgoti Indusok nyelvében különös Istenségeik' számára vagynak nevek, de olyan név nintsen, melly általjában Istent jelentene; valamint ha a' pogányoknál a' Jupiter, Appolló, Mars 's a' többi nevek szokásban lettek volna, Istent jelentő szó pedig nem találtatott volna. Ez azt mutatja, hogy a' legvadabb népeknek is van képzetek a' dologról, ha szintén azt egész kiterjedésében nem foghatják-is fel. E' szerént az Istent-tagadóknak szintén úgy ellenek vagynak a' legbárdolatlanabb emberek-is, valamint a' legélesebb eszű böltselkedők.

Ollyan Istentagadó, ki böltselkedési vi'sgálódások által lenne azzá, kevés van, talán itt ott egy Diagorász, Bion, Lucianus és némelly egyebek. Számok azért látszik a' valószínűságnál nagyobbak lenni, minthogy mind azokat, kik valamelly Vallás ellen kikelnek, vagy a' babonát ostromolják, az ellenkező felekezet-től Istentagadók' nevével billegeztetnek-meg.

Legigazábban Istentagadók a' képmutatók, kik szüntelen az Istent 's a' Vallást hordozzák szájokban, a' nélkül, hogy szívek valamit rólok tudna, úgy hogy utóbb szükségesképen meg kell lelkiismeretöknek keményedni.

Az Istentagadásra alkalmat adnak a' hit' dolgaiban való szakadások, ha nagyobb számmal vagynak; mert a' csak kétfelé hasonlásnak-is mindenkor az a' jó következése van, hogy mind a' két felekezet' buzgóságát éleszti és gyűjtja; de a' számos szakadások Istentagadásra visznek. — Egy másik ok az, ha a' Papok botránkoztató életet élnek, ha annyira van a' dolog, hogy Sz. Bernáttal azt kell állítani: most nem lehet így intenünk: millyen a' Pap ollyan legyen a' Nép, mert a' mái napon a' Népnek nem

szabad ollyannak lenni a' millyen a' Papság. — Egy harmadik ok a' Szent dolgok felett való tréfálásban és csúfolódásban áll, melly a' Vallás eránt való tiszteletet apródonként egészen elenyésztí. — Végre ezen okok közzé kell számolni az ollyan időket-is, mellyekben a' tudomány nagyobb mértékre hágott, 's külső békeség lévén, az Ország' boldogsága virágozik; mert a' szerencsétlenségek és nyomorúságok a' Vallást mindenkor betesebbé teszik az emberek előtt.

A' ki az Istenség' lételet tagadja, az az emberi Nemzetet megfosztja méltóságától; mert semmi sem bizonyosabb mint az, hogy testünkre nézve rokonaik vagyunk az oktan állatoknak, és hogy ha más felől lelkünkre nézve, az Istennel rokonságot nem tarthatunk, felette alávaló 's nyomorúlt teremtések vagyunk.

Az Istentagadók, az emberi természetnek fellyebb emelkedhetését, 's nemesebb indulatokkal ékesedhetését-is gátolják. Vegyünk példát a' kutyáról, 's lássuk, melly büszke és jeles indulatot mutat ez, mikor az ember által, ki néki Istenségnek vagy főbb valóságnak látszik lenni, buzdíttatik és serkentetik. Valóban ezen állat sohasem emelkednék olly bátorságra, ha magánál fellyebb való erőre nem támaszkodnék. Hasonlóképen az ember-is több bátorságot, erőt és magához való bizodalmat érez, ha az Isteni-gondviselésbe való hit és az Isten' kegyelmébe való bizodalom által lelkesíttetik, mint akkor érezne, ha csak magára és saját erejére kellene magát hagyni. Valamint tehát az Istentagadás mindenképen; úgy azért is útálatot érdemel, minthogy az emberi Nemzetet megfosztja a' maga természeti erőtlenségén való felyül emelkedéstől.

Mint az egyes emberekkel, úgy van a' dolog a' Nemzetekkel-is. A' Rómaiak' nagy lelkűségét egy Nemzet sem érte-el soha-is. Halljuk, mit mond erre nézve Cicero: „Ha még olly igen szeretjük 's még olly sokra becsüljük-is magunkat, öszszegyűlt Atyák! még sem haladjuk fellyül a' Spanyolokat népességgel, a' Gallusokat erővel, a' Poenusokat ravaszsággal, a' Görögöket mesterségekkel és tudományokkal, sőt még az Italusokat és Latinusokat sem ezen tartományt és népet megkülömböztető bizonyos természeti tulajdonokkal; de az Istenek eránt való félelemben és tiszteletben, abban az egygyetlen egy böltseségben, melly szerint általátjuk, hogy mindenek a' halhatatlan Istenek' akarátja és rendelése szerint történnek, abban van minden egyéb Nemzetek felett elsőségünk.

S. K. J.

10.

Népek' vándorlása, kereszthadak és középkor.

(Schillerből.)

A' társasági alkotmánynak újabb rendszabása, melly Európa 's Á'sia által éjszaton alkotva az újabb népekkel a' napnyúgoti Királyság' romja-

in hozatott-be, szinte hét század' lefolyta alatt elég időt nyerhete magát ezen új, ezen nagy nézőszínen 's új szövetezések között megpróbálni, jó és rossz oldalainak mindenikét kifejteni, 's különböző minden alakjain és változatban keresztülfutni. A' Vandalok' és Svévek', Alánok' és Gothok', Herulok' és Longobardok', Frankok' és Burgundok' 's tb. utójik végtére már meghonosodtanak azon földön, mellyet atyáik karddal vívtanak-ki, midőn a' vándorlás' szelleme, a' rablóí lélek, melly őket ezen új Hazába vezette volt, a' tizenegyedik századnak folytában más alakban 's más ösztönrúgók által bennök ismét feléledett. Európa délnyugoti Ásiának visszaadá most a' pusztításokat és népözönt, mellyeket hét század előtt ezen Világ' északi részétől venni 's eltűrníe kellett, azonban igen hasonlatlan szerencsével; mert valamint a' barbár népeknek temérdek vérözönbe került vala Európában örök Királyságokat alapítani; szinte olly áldozattal kellett most Keresztyéni utójiknak néhány várost, néhány erősségeket Syriában megvenniök, hogy azok két századdal később ismét elveszendők legyenek.

A' balgatagság és dühösködések, mellyek a' kereszthadak' terjedését szülték, az erőszakoskodások, mellyek annak kivételét nyomban követték, a' jelenlét által elfoglalt szemet nem igen vonhatják magokra. Ellenben, ha tekintjük ezen történeteket összszefüggésben az előttök lefolyt 's utánok következő századokkal; akkor az ő származatok eléggé természetesnek fog látszani arra, hogy bennünk csudálatot gerjeszsen; következeiseiben eléggé hasznosnak, hogy visszatetszésünk egy valamelly

egészen más érzeménybe fel ne oszoljon. Ha okait tekintjük, úgy ezen Keresztyéni hadkül-demény a' szent földre olly egyszerű, olly szükséges szüleményje a' maga századának, hogy bár melly gyakorlatlan-is, kimerítőleg elébe állíttatván ezen történetek' históriai praemis-sáji, önkényt reá fogna bukkani. Ha követ-kezéseit nézzük, fogjuk észrevenni az első vi-lágos lépést, melly által a' vakhit önnön maga kezdi a' rosszakat megjobbítani, mellyeket századok óta az emberi nemnek okozott, 's ta-lán nincs históriai problema, mellyet az idő tisztábban megfejtett volna, mint ez, mellyel a' genius, ki a' világtörténetek' fonalát szövi, magát az emberi okosság előtt olly nyugtató-lag kimentette volna.

Ama' természetlen 's erőbágyasztó nyúga-lomból, mellybe Róma minden népeket, kik felett magát uralkodóvá tevé, elsüllyesztett; ama' szolgálai puhaságból, mellybe egy számos embervilág' munkáló erejét elfojtotta volt, szem-léljük az emberi nemet, a' közép-kornak határt nem ismerve zajló szabadság-ösztönéből vándorlani, hogy a' két szertelennek boldog kö-zéppontján nyugodhassék, 's a' szabadságot rend-del, nyugalmat munkálattal, különféleséget egybefüggéssel jótevéleg egyesítse.

Egyyike a' nehezebb kérdéseknek az, ha ezen szerencsés állapotot, melly bennünket je-lennen örvendeztet, mellynek közeledését mi legalább bizannyal hiszszük, az emberi nem-nek hajdani viruló létéhez képest nyereség gya-nánt nézhetjük e, 's ha mi Róma' és Görög-or-szág' legszebb korához képest jobbúltunk e va-lóban? Görög-ország és Róma *nagy Görögöket* s *nagy Rómaiakat* nevelt, — de a' Nemzet so-

ha, még legvirítóbb korában sem emelkedhetett-fel *nagy emberekké*. Vad kietlenség volt egész Világ az Athenebélinek Görögországon kívül, 's ezt ő még boldogságai közzé-is számlálta. A' Rómaiak önkezeik által bűnhődtek, minekutánna urodalmoknak egész nézőszínén egyebet római polgárnál 's római rabszolgánál nem hagytanak. Státusainknak egyike sem osztogathat római polgárjust; de a' helyett olly javat bírunk, mellyet, ha római akart maradni, római polgár nem bírhatta, 's ezt olly kézből bírjuk, melly nem vette-el mástól, mit egynek adott; 's a' mit egyszer adott vala, többé vissza nem veszi. Nekünk tudniillik *emberi szabadságunk* van; olly vagyom, mellynek — bár millyen különböző a' római polgárjustól? — becse annál inkább nevededik; minél többen osztakozunk véle, melly semmi kórmanýalkatnak változékony nemétől, semmi Státus-ingadástól nem függve, az igazságnak józan és' rendületlen alapjain nyúgszik.

A' nyereség tehát nyilván van, 's a' kérdés egyedül az volna, ha a' czélhoz nem volt e közelebb út-is? 's e' hasznos változás nem fejthette e ki magát kevésb erőszakkal a' római Státusból, 's az emberi Nemnek szükségképen kellett e ama' gyászos időszakaszt, a' negyedik századtól egész a' tizenhatodikig keresztülfutni?

Józan okosság anarchiai Világban nem lehet tartó. Gyakorta egyenlő értelemre törekedvén veszélynek teszi-ki magát, inkább a' rendet szerencsétlenül védeni, hogysen egykedvűleg nélkülözni.

Szükséges feltétele volt e a' népek' vándorlása 's az ezt követő középkor szerencsésebb korunknak?

A' dolog felett Á'sia adhat néminemű világosítást. Miért nem virult-fel nagy Sándor' táborozása alatt egyetlenegy Görög szabad Státus-is? Miért van Chína egy szomorú állandóságra kárhoztatva, hogy örök gyermekségben aggjon-el? Mert Sándor emberiséggel hódoltatta-meg a' népeket; mert az ő kisdud Görög csoportja elenyészett a' nagy Király' millióji között; mert a' Mancsú' csordáji China' iszonyú térein észrevétlen eltűntenek. Csak embereket győztek ők meg, törvény és szokás, Religió és Státus sértetlen maradtak. Despoták által elnyomott Státusokra nézve nincs egyéb szabadulás a' végenyészethnél. Kímélő győzők, csak növevényt tenyésztenek táplálni a' sínlődő testet, 's nem tehetnek mást, minthogy a' betegséget megörökítik. Hogy egy mételyes tartomány, egészséges győzőjét meg-ne mérgezze, hogy a' Német Galliában Rómaivá ne fajúljon, miképen a' Görög Babylon' falai között: azon formának kelle szétromboltatnia, melly az ő utánczói szellemének olly veszélyes lehetett vala, 's az új nézőszínen, mellyre most lépett, minden tekintetben erősebb félnek kellett maradnia.

Megnyílik Scythia' vadonja 's napnyugaton egy sivatag fajzat torlódik-ki. Pályája vérrel jelelve, megette városok süllyednek hamuba 's az emberi kéz' műveit 's a' föld' termékét egyenlő dühösséggel tapodja-szét. Döglelet és éhség pótolják, mit tűz és vas elmúlasztának: de az élet egyedül azért enyészik-el, hogy helyette egy sokkal szebb virúljon-ki. Nem számáljuk a' holtakat, mellyeket rakásra halmozott, nem a' városokat, mellyek hamuba dőltek, szebben lesznek ők felkelendők a' szabadság' kezei között, 's egy jobb fakadéka az em-

beri Nemnek fogja őket lakozni. Minden mesterművei a' szépségnek és pompának, bujaságnak és elfinomodásnak semmivé válnak; drága emlékek, mellyek az öröklétnek emeltettek porba süllyednek, 's egy balgatag önkény áskál a' józan rend' intézetin; de közepette még ezen vad zajongásnak-is kitetszik a' rendelő kéz, melly az előkor' kincseiből a' születendő emberi Nem' számára kiválasztatott, 's észrevétlen szabadúl-meg a' jelenidő' mindent szerte-romboló haragjától. Egy sivatag homály terjed most-el a' pusztulásnak ezen tág mezején 's csábító ingerrel nem bír többé, nem ellenállással elnyomorúlt, elbágyadt maradványa lakójinak egy új hódoltató' szemei előtt.

Tágas tér maradt most a' színen 's egy új emberfaj, melly frissítő gyarmatjául a' kiürült napnyugotnak éjszak' erdeiben nevededett, századok óta csendben 's ön magától nem tudva bírja azt. Erkölcei durvák és vadak, azok törvényjei-is; de tiszteli ő durva módjában-is az emberi természetet, mellyet finom rabszolgájiban az egyedül-uralkodó nem becsül. Háborítalan elmével 's meg nem kísértve az adománytól, mellyel a' meghódolt Római kínálja, hív marad a' Frank saját törvényjéhez, melly által győzödelmes leve, kevélyebb és bölcsebb hogy sem a' szerencse' eszközeit szerencsétlen' kezeiből fogadná-el. Hamvai felett a' római pompának üti-fel vándor- sátorát, 's lándsáját, melly fő kincse, a' meghódolt földön 's a' bírói székek előtt szegezi-ki, 's maga a' Keresztyénség, há egyébként békójiba kívánja a' vadat vonni, kénytelen ezen rémítő fegyvert derekára övezni.

'S íme, most eltávoz minden idegen kéz a' természet' fijától. Byzáncz és Massilia,

Alexandria és Róma között széthányatnak a' hidak, honába siet a' félénk kalmár, 's a' tengereket bujdokló hajó árbocztalan nyugszik a' révben. Egy folyamokkal 's erdőkkel teljes sivatag, egy vad erkölcsök' éjszakája hullámszik Európa' torkolatjánál, 's egy egész föld' részét elzárja.

Hosszadalmas, nehéz 's nagy emlékezetű háború kezdődik most; vad germániai szellem küzd egy új éghajlat' gyönyörjeivel, új szenvedésekkel, a' példák csendes hatalmával, az özszeomlasztott Róma' hagyományival, mellyek még új Hazájában-is ezer hálókkal leselkednek utánna, 's jaj egy *Klodion'* utódjának, ki Tráján' uralkodó-székén magát Trájánnak véli! Ezer hangok riadnak-fel a' Scythiai vadont emlékezetébe hozni. Uralkodás' szomja és szabadság, dacz és állhatatosság, fortély és merészség keményen ütköznek egybe, az erő' borzasztó törvényje visszatér, 's századhosszat nem látni, hogy a' párolgó fegyver elhülne. Szomorú éjszaka, melly minden fejeket elsetétít, függ Európa felett 's csak néhány sugárok csillámlanak-fel, hogy a' hátra maradt homályt még rémítőbbnek mutassák. Úgy tetszik az örök rend elfutott a' Világ' kormányjától, vagy távolabb cél't üzve lemondott a' mostani Ember-nemről. De eggy a' maga minden gyermekeinek egyenlő anyja menti-meg azon közben az elcsüggedő tehetetlenséget az oltár' zsámolyánál, 's a' vas szükség ellen, mellytől fel nem oldozhatja, megerősíti őt az önáldozat' hitével. Az erkölcsöt az elvadult Keresztyén-ség' óltalmába bízza, 's a' közép fajnak megengedi, hogy ezen ingadozó gyámbothoz támaszkodjék, mellyet az erősbeknek ereje szét-

rontsol. De ezen hosszas háborúban együtt melegszenek-el Státus és polgár; a' német szellem hatalmasan védi magát a' szívbilincselő despotismus ellen, melly a' korán elgyengült rómaít eltapodta. Elevenebb szökellel foly a' szabadság' forrása, 's győzhetetlenül és teljes erőben érkezik a' későbbi emberfaj azon szép századhoz, hol végtére az embernek és szerencsének egyesült munkája által vezetve, a' gondolat' világossága az eltökéllés' erejével, a' béléltás a' hősi tehetséggel párosúl. Midőn Róma Scipiókat és Fabiusokat nemzett, nem voltak bölcsei, kik rényök' célját megmutatták volna; midőn bölcsei virágzottak, a' despotismus a' maga áldozatit megfojtogatta, 's az ő megjelenésöknek becse az elgyengült században elveszett volt. A' görög rény sem érte-el a' Periklesi és Sándori tiszta időpontokat; 's midőn Harun a' maga Arabjait gondolkodni tanította, keblöknek tüze már elhült vala. Egy jobb genius volt az, melly az újabb Európára ügyelt. A' középkori hosszas fegyvergyakorlat a' tizenhatodik századnak egy egészes, izmos fajzatot alkota, 's az ész, melly most a' maga zászlóját kiterjeszti, erővel teljes bajnokokat nevelt.

Melley éghajlatt alatt hozta a' fej a' szívet lobogásba, 's hol fegyverkeztette-fel az igazság érzete *) a' bajnokot? Melley helyen hanemha itt

*) Vagy a' mi annak tartatik. Nem szükség, úgy hiszem, mondani, hogy itt az *anyag' értéke*, melly megnyeretett nem jó számításba, hanem a' kezdetbe vett munka' nehézsége; nem a' műv, hanem a' reá fordított szorgalom. Lett legyen az akármí, melly miatt a' küzködés támadt, az mindég a' józan okosságért való küzködés volt; mert csak okosság' útmutatása által fedeztetett-fel a' hozzá való jus, 's egyedül ezen jus miatt forrtanak a' viták.

tapasztaltatott azon csudatúnemény, hogy a' csendes vizsgáló elmélkedései az öldöklő csata' hadi lármájivá váltanak legyen, hogy az ön-szerelem' szava a' meggyőződés' erősebb szava mellett elnémult, hogy végtére az ember a' legdrágábbat a' legnemesbért felszanni képes lehetett. A' görög és római rény legfenntebb szárnyalatiban sem emelkedett a' polgári kötelességeken felül, soha; vagy csupán csak egyetlenegy bölcsben, kinek neve korának legnagyobb szemrehányása volt, a' legszentebb áldozat-is, mellyet a' Nemzet a' maga hőskorában tett vala, a' Hazáért volt. Egyedül a' középkor' folytában szemlélünk Európában olly léleklobbanást, melly az észnek egy magasabb bálványjáért a' Hazát-is feláldozza. 'S miért *egyedül* itt, 's itt-is csak egyetlen egyszer ezen tünemény? Mert egyedül Európában, 's itt-is csak a' középkor' lefolytánál találkozott öszsze az akarat' hatalma az ész' világával, 's egy férfias emberfaj egyedül itt szállítottott által a' bölcsesség' karjába.

A' históriának széles egész tartományjában, a' Státusok' kifejtődését az ész' kifejtődésével igen hasonlatlan haladásban látjuk. A' Státusok egyéví növevények, mellyek rövid nyár alatt elvirulnak 's a' nedvek' bősége miatt sebes rothadásba mennek-át; a' felvilágosodás lassú növevény, melly, hogy megérjen, szerencsés eget, gyakor ápolgatást és a' tavaszoknak egy hosszú számát kívánja. Honnan ezen különség? Mert a' Státusokat szenvedélyek szülik, mellyek minden kebelben gyújtványra találnak, a' felvilágosodást ellenben az ész, melly idegen segédek által fejtődik-ki; az újabb 's újabb találmányok, mellyeket az idő és esetek

csak lassanként hordanak egyyüvé. Mi sokszor virágzik 's hervad-el az egyyik növény, meddig a' másik csak egyyetlenegyszer-is megérhet! Melly bajos tehát az, hogy a' felvilágosodást a' Státusok várják, 's a' későbbi okosság a' korábbi szabadságot még meglesi. A' világ' történeteiben csak egyszer adta-fel magának az előlátás ezen problémát, 's mint fejtette-meg, láttuk. *)

Csak Európában vannak Státusok, mellyek felvilágosodottak, erkölcsösek és egyszer'smind

*) Szabadság és Cultura, bár millyetén elválhatatlanúl legyenek a' magok fő teljességében egymással egyesülve, 's teljességökhöz csupán ezen egyesület által emelkedve, nehéz őket még-is a' magok eredetében összekapcsolni. Nyugalom a' Culturá' feltétele, 's még-is a' Szabadságnak semmi sem veszedelmesb, a' nyugalomnál. A' régikor' minden elfinomódott' Nemzetei Culturájok' virágát önnön szabadságokon vették-meg; mert *nyugalmat az elnyomatástól nyertek*. 'S épen azért vált romlasokra a' Cultura, mert romladékony anyától vette lételét. Hogy az újabb népek ezen aldozattételtől megkéméltessenek, az az: hogy nálók Cultura és Szabadság egyesüljön, a' nyugalmat egyy egész más úton kelle megnyerniök, mint a' despotismusé. De egyéb út nem volt lehető, mint a' *törvények*, 's ezeket, a' még szabad ember csak önnön maga alkothat magának, a' mire csak a' haszon' átnézése és tapasztalása, vagy pedig az ellenkező' balkövetkezései fogjak őt elhatározni. Amaz azt tette-fel, a' minek még jövendőben kellett történnie, és így egyedül a' törvénytelenég' balkövetkezései által kényszerítethetik. De a' törvénytelenég igen rövid tartékony-ságú és sebes lépésekkel vezet az önkényes hatalomhoz. Meddig az okosság a' törvényeket feltalálhatta volna, addig az anarchia rég despotismussá lehetett vala. Hogy tehát az okosság időt találjon magának törvényeket alkotni, a' törvénytelen lételnek meg kellett vala hosszabbúlnia; 's a' középkorban ez történt. —

függetlenek-is, egyébhol mindenütt vadság lakozik a szabadsággal, szolgaság a műveltséggel. De egyedül Európa-is volt az, melly háborgó évezredekén vívta magát keresztül; 's ez évezredekét csak az ötödik és hatodik századi pusztítás hozhatta-elő. Az nem őseiknek vére, nem az ő fajzatjoknak karaktere, a' mi atyáinkat az elnyomás' jármától megmentette, mert az ő hasonlólag szabadon született rokonaik, a' Turkomannok és Mancsuk-is meghajtották nyakokat a' despotismus alatt. Nem Európai földszin és éghajlat, melly nekik ezen sorsot osztá; mert ugyan ezen földszinén 's éghajlat alatt szenvedték a' Brittek és Gallok, a' Hetrurok és Lusitánok a' Rómaiak' jármát. A' Vandalok' és Hunnok' fegyvere, melly kímélet nélkül öldöklötte nyúgotot, 's amaz erős népfaj, melly a' megtisztult nézőszínt magáévé tette volt, 's egy ezer esztendejű háborúból győzhetetlenül tért-meg, — ezek voltak a' mi szerencsénk' teremtőji; 's imígy találjuk-fel a' rendnek lelkét újra két legborzasztóbb jelenetekben, mellyeket a' história felmutathat.

Úgy tartom, ezen hosszas kicsapongást nem szükség mentenem. A' históriai nagyobb epochák szorosban vannak egymásba fonódva, hogysen egyik a' másika nélkül felvilágosíthatnék. A' kereszthadak' története csak kezdete azon talány' felfejtésének, mellyet a' történetek' Philosophusa magának a' népek' vándorlásában feladatva szemlél.

A' tizenharmadik században lőn, hogy a' Világ' geniusa, ki eddig homályban teremtve szőtt a' leplet félrevonta, hogy nagy munkája' egy részét mutassa. A' setét ködfátyol, melly Európa' láthatárát ezer esztendeig borította,

ezen időpontban foszladoz szét és tisztább ég tekint-le. A' papi egyformaság' és political e-
gyenetlenség', hierarchia' és feudalismus' eggye-
sült nyomorúságainak, teljes számmal és ismét
kiürülve a' tizenegyedik század' elfolytánál, a'
maga legirtóztatóbb születésében, a' szent há-
ború' lármáji közt, magoknak kelle saját enyé-
szetöket elkészíteni.

Egy vakbuzgalom nyitja-fel ismét az elzárt
napnyúgatot, 's a' felnőtt gyermek kilép az
atyai hajlékból. Elbámúlva pillantja-meg ma-
gát az új népek közt, örvend szabadságának,
örvend merészségének a' thraciai Bosphorus-
nál, elpirúl Byzánczban a' maga vad ízletén,
bárdolatlan, tudatlan létén, 's megrémül Á'siá-
ban a' maga szegénységén. A' mit onnét veve
és haza hozott volt, mutatják Európa' törté-
net-könyvei; napkelet' históriája — ha volna
egy — meg fogná mondani, a' mit ő ezekért
ada és hátrahagyott. De nem úgy rémlik e,
mintha a' Frankok' hőselke még egy múltkony
életet lehelt volna a' haldokló Byzánczba? Vá-
ratlanúl szedi a' Comnenusokkal özsze magát
's a' Németnek egy rövid látogatása által fel-
erősödvén, megyen e' pillantat óta nemesebb
léptekkel a' halálra.

Megette a' keresztes vitézeknek építi-fel
hídját a' kalmár, 's a' kelet 's nyugat között új-
ra feltalált köteléket, melly egy harczy szédü-
let által múltkonyan kapcsolatott özsze, meg-
állapítja, 's megörökíti a' még hatalmasb ke-
reskedés. A' levanti hajó ismét üdvezli jól is-
mert folyójit, 's gazdag szállítványa szorgalom-
ra ingerli a' sovár Európát. Nem sokára szük-
ségtelen leszen neki a' hetevénycsillag' vezér-
fáklyája, 's erős törvénnyel önmagában bizto-
san ereszkedik az ismeretlen tengerre.

Á'sia' vágyai hazájába kísérik az Európa-it; de itt saját erdei nem ismernek többé rá, 's más zászlók lebegnek várai felett. Elszegényedvén saját Hazájában, hogy Euphrát' partjain ragyoghasson, végtére lemond függetlensége' imádott bálványjáról, maga ellenséges uralkodó hatalmáról, és megengedi rabszolgájának, hogy a' természet' törvényjét arannyal váltsák-meg. Önkényt nyújtja karjait a' rablincsekre, melly őt ékesíti ugyan, de a' soha meg nem szelídülhetőt meg-is szelídíti. Királyi méltóság emeli-fel magát azonban, hogy a' szántó föld' rabszolgáji emberekké válnak, 's a' pusztulás' tengeréből támad-fel egy termékeny Ország — a' *polgári Közönség*.

Róma és Athéna a' polgári háborúból szolgaságba mennek át — az új Európa szabadságba. Miért leve Európa szerencsésebb? — Mert itt egy tünedékeny phantom tette azt, a' mit ott a' maradandó hatalom; mert egyedül itt találkozott kar, melly eléggé erős vala az elnyomatást gátlani, de félszeg elnyomást gyakorlani.

Mi másként veteményez az ember 's mi másként hagyja őt a' sors aratni? Újabb jusokról 's újabb legyőzendő koronákról álmadoz a' Nemes-ség; 's engedelmesebb szívet hoz vissza uralkodóji' lábaihoz. Bűnbocsánatot 's paradicsomi gyönyörűségeket keres a' jámbor zarándok a' szent koporsónál; egyebet és többet nyér, mint a' mit magának ígért vala. Á'siában találja-fel újra saját emberilétét, 's innét hozza magával Európai rokonainak a' szabadság' magvait. —

RAJZA.

11.

L I L L A.

(Eredeti hazai Román.)

A' régi zavaros időkben, midőn haza - földünket az ellenség' lábai tapodák, igen sok üldözött háznép a' leggyászosabb helyzetbe juta. Több nagy Nemzetség lett akkor a' végső elhunyas' veszélyének sajnálkozásra méltó áldozatja. Kínosabb időpontot egy hazára nézve gondolni sem lehet. A' ki fegyvert nem foghata, vagy kivándorlás vagy gondos elrejtőzés által védhető csak életét. Bár nehéz is igaz Magyaroknak idegen honba menhely után menni, még ez mind csak kivihető volt azoknak, kik az elútazásra bő testi-erővel bírtanak; de az öregek és a' magokkal sem bíró neveletlen gyermekek, oh ezek maradának leginkább a' gyámtalan életre! bár ők azok, kik a' legnagyobb szánakozást érdemlik, midőn mostoha sors jut nekik osztályrésül. Illy szomorú csapás érte ugyanazon időben a' többi között ama' derék Nemzetséget - is, mellynek már ma semmi nyoma nincsen, 's a' mellyből *Lilla* is származott. Ez a' szeretetre-méltó lyányka, — minekutánna szülei három dühös Tatárok által özszeapították: — egy magyar Katonatiszt által bevitetett egy vidéki faluban lakott középsorsú öreg emberhez, ki magát alacsony viskójában meghúzván, élemedett korban sírátá, hogy embernek e' világon embertár-

sától kell a' maga életét féltene, 's igen gyakran elvesztenie-is. A' Katonatiszt áltadá a' kis ártatlant az említett öregnek, mondván: Ime, öreg bátya! vedd magadhoz e' kis árva lányt; ő jó nemzetségből való születés, de vérontásnak dühült három Tatórok felkonczolák a' Szüléjit. Nálad e' kis ártatlan legjobb védhelyet talál, mivel a' szegény ember illy esetben, midőn a' marczona véres had alatt a' föld-is reng, legbátrabb lehet, nem lévén prédára való kincse. — Szives örömmel áltvenném, Uram; — így szólt az öreg, — ha neki rangjához illő gyámot adhatnék; de hisz' Uram, látja, hogy én csak szegény ember vagyok. — Illy mentségnek most itt helye nincs; — felele a' Katonatiszt. — A' gyermeket fogadd-be! legalább így megmaradhat élete, 's most még házi környülményidhez-is könnyen hozzászokik. — No már így jó-szívvvel hozzám veszem őt; — rebegé a' leánykára szánakozva tekintő jó öreg. — Ekkor a' Tiszt még utólján ezeket mondá: Még egyszer szivedre kötöm, jámbor öreg, hogy e' kis leányt, utóbbi felelet' terhe alatt és jutalom-nyerés feltétele mellett, gondosan ápoljad. Illy esetben tartozunk ezen szeretet' munkájával. Ha nekem oldalamon fegyver nem volna, senkinek sem adnám őt által. Im' itt van egy rajzolt czimer is; ezt úgy nézzed, mint e' kis leány' utóbbi szerencséjét. Ha nekem a' jövőre nézve sorsom örökre tiltani fognáidejöveteletem, 's e' kis *Lilla* nevű lány felserdülne, soha másnak ne add őt férjhez, csak ollyannak, kinek ez a' czimer ismeretes, és kinél az illető Familia' sorsa tudva leend. Reád bizom ezeket, mint olly öregre, kinek lelke bizonyosan tiszta, 's szíve bizonyosan érezni tudó. — Bennem helyezett bizodalommal vissza nem éltem soha, 's nem fogok most-is, — szólt az öreg; — 's a' kívánatokat minél pontosabban teljesíteni fő gondom lesz, ha

élek. — Most a' Tiszt az öregtől áldás kívánással elbúcsúzván, elméne.

Lilla két évü gyönyörü lányka volt ekkor. A' szalmatetős vityilló' vén gazdája egy magánál négy évvel fiatalabb hűgával tölté hátralévő napjait csendes magányban, minthogy nője már azelőtt régen elhala; két fiai pedig mint katonák, dicső halált nyérének, 's méltót az irigylésre, mivel a' honért és nemzeti szabadságért harczolva veszének - el a' csatamezőn.

Míg *Lilla* kicsiny volt, az öreg sokszor reáfüggeszté könnyekkel-ragyogó szemeit, 's az eleven leányka már a' szűkebb és sanyarúbb élethez-is hozzászokván, semmi fájdalmat nem ismerve, nyájosan és vidáman töltögeté gyermeki játékkorát.

Minő szerencsés — így szóla magában több ízben-is az öreg gyámatya; — minő szerencsés ez a' kis leány még a' szerencsétlenségben is! Minő boldog az emberi valóság, mikor még oly évszakában él, hogy sem a' múlt, sem a' jelen, sem a' jövő kor nem tud homlokára bánatot redőzni! Nagy nemből származott e' lányka, mégis a' szigorú sors' játszi szelének adá őt által a' végzés, 's borzadok, elgondolván, mire juthat ő még! Újra látom e' kis ártatlan' szívreható példájában, hogy nagyság e' földön csak a' szívben van; születés, nagy rang, birtok és hatalom, — mindezek csupa földi múltó dicsőségek, múltó javak, mellyek inkább vannak a' változó kényü szerencse' birtokában, mint a' miénkben. Állandó kincset fogok ugyan azért szivedbe-is rejteni, kis árva *Lilla*, mellyet ha bírni fogsz, mint szegényis gazdag lészesz. Magam szegényen születtem, 's úgy evezgélek e' vándor-életen által; érzem — oh mégis érzem tulajdon elsőségemet! Az igazságot és erkölcsi nemes indulatot igyekezvén éltemben gyakorolni, legnagyobb kincsemnek tartám ezt, olly kincsemnek, melly nélkül

a' biborpalást, a' fejedelmi korona, sőt maga az élet is odaveszti becsét. Sokat engede már lefolyt éveim' hosszú sora látnom. Sokakat láték lebukni, nyugtalanzkodni, zúgolódní 's epedni nagy kincsek közt-is, míg a' velem egysorsúak megelégedve, minden panasz nélkül éldelék ama' gyönyört, mellyre szerttehet sovány étel 's barna kenyér mellett-is a' Halandó.

Csak egyszerű hajlék alatt, de csendes nyugalomban nőtt-fel a' kecses *Lilla*; rózsá-arczáin a' meglepő kellem a' bájoló lelkes vonásokkal; eleven tanú volt arra, hogy őt a' természet a' Szép-nem közé valódi remeknek alkotá. Serdültkorára jutván a' szelidlelkű leány, sok szem akadott-meg rajta, 's egész valója nyilván bizonyítá, minő szép marad a' remek alak még olly ruházatban-is, melly nem valamely külföldi selyemfárikából kerüle; hanem itthoni mezőkön természetk, itthoni kised házakban fonák és szövék azt, a' mindenkor örömet fáradó hazai kezek. A' mit ön-kezeckéji fontak, abból készüle számára viselő ruházat; de a' melly pénzecskét szorgalma által szerezhete, szabad volt azon csinosabb ruhát-is vennie. *Lilla* tehát nem pompás, de illendő, nem vékony, de tiszta öltözetű vala, mint olly házhoz illett, mellyben most lakása volt. Szelid és kedveltető magaviselete 's házi szorgalma olly szeretetreméltóvá tevé őt gyámszüléji előtt, mintha valamelyikének tulajdon gyermeke volt volna. Gyakran is mondák ők magok közt: *Lilla* valóban szerencsés teremtés, mivel ollyanná született a' pompás kastélyban-is, hogy valaha, midőn reákerülne, dolgozni, türni sőt szenvedni-is tudjon.

Az öregek soha nem mondák Lillának, minő sorsa vala kis korában, miként juta hozzájuk, 's melly nagy birtokkal voltak szüléji megáldva, míg őket a' csapás nem érte. 'S mindezt ők különös előrevigyázatból és jószívüségből hallgaták-el, tartván

attól, hogy ezen hír' megtudásán a' lányka talám majd elfogna szomorodni, 's így hozzájok sem lenne olly nagy bizodalma, mint eddig volt; egészen azt hívén a' lány, hogy ő az öregnek leánya volna. De mivel gyámanyját az öreg házigazda mindenkor hűgának nevezé, gondolá *Lilla*, hogy édes anyjától ő bizonyosan korán megfosztaték. Ennek következtében gyakran kérdé az öregtől: Kedves atyám! ugyan mikor múlt - ki az élők közzül édes anyám? 's mi okozta kora halálát? — E' tudakozásra, melly mind a' lányra nézve fájdalmas, mind az öregre nézve szívreható volt, — mindannyiszor bús könnyek boríták az ősz élemedettnek arczeit, úgy, hogy egy szót sem válaszolhata. — Most látom újra — mondá magában illyenkor az öreg; — most látom újra, minő boldog az ember, míg a' reménylő szív a' titkok' leple alá nem láthatván, reménylett boldogságát mint valót — úgy tekinti, 's neki mint valónak — úgy örül. De jaj! nem takar előttem a' kárpit olly titkot, melly nekem csak képzelt boldogságot is adna! Ne is tudd, szegény *Lilla*, még most ama' reád nézve szomorú titkot. Egészen árva vagy te; mivel sem én atyád nem vagyok, sem az én régen elhalt nőm édes anyád nem volt, a' ki téged soha nemis látott. Sűrű könnyeidre nem-is teheté ő magát reád nézve méltóvá; de még sem árt azokat húllatnod. Akármelly embertársunk is megérdemli, hogy nemes lelkéért sirassuk és fájlaljuk elhúnytát, bár őt személyesen soha nem láttuk is. Ha nagy kincs vész - el, illik, hogy érezze azt szívünk, jóllehet nem a' miénk, hanem egyes embertársainké, vagy szinte az egész Köztársaságé is az. Hamar sirba tudjuk zárni a' legnagyobb érdemmel ragyogott ember' hideg tagjait is, hamar eltudjuk őt feledni; de gyakran megtörtént, hogy ő már porrá, szelek' játékivá lett, 's még akkor sem találtunk egyre is, a' ki vele rokonlelkű volna. Nagy kincs az

igaz ember a' halandók' egész csoportjára nézve, 's ritkább mint minden e' világon, drágább mint minden hegyek' drága érczei 's minden tengerek' drága gyöngyei.

Igy beszéle sokszor magában a' jó öreg, 's jószívű társának ezerszer áldotta porait.

Udvary nevű Familiáé volt a' falu, mellyben az öreg lakott. Ugyan egy fiatal *Udvary* gyakran megfordult itt, mivel vaddal bőves erdején az ifjú birtokos, vadászatokat szokott tartani több jó barátival együtt. A' múltató vadászcsoporthban jelen vala mindenkor egy *Várhelyi* nevű derék ifju is, ki a' már szépen felnevelkedett sudartermetű leányt néhánszor egy kis júhnyáj mellett meglátván, ez ő neki mindannyiszor szemébe tűnék. A' *Lillára* való visszaemlékezés *Várhelyi*' szívébe nagyon belopózáván 's itt nyugtalankodván, ez — a' gyönyörű leányt viszontlátni szüntelen égett, úgy, hogy erősen feltevé magában a' vele minélelőbbi megismerkedést. — Ritkán enged a' tiszta szerelemvággy csendes nyugalmat az ifjak' lángoló szívének mind addig, míg a' kegyelt leány a' szent ártatlanság' arczpirulatjával 's a' nyájas ajak' rég ohajtott bájjengzetével ki nem nyilatkoztatja ama' titkot, melly által a' leányt szerető férjfi bizonyossá tétetik annak rokon szerelme felől. Ugyanezt kelle az ifjú *Várhelyinek* is tapasztalnia, még pedig sokáig; mivel e' czélnek elérése hosszas időt kíván a' józaneszü 's finom ízlésű leányok körül.

Várhelyi felülvén egykor lovára, tündér képzetek közt odajutott ama' kis magányos hajlékhoz, melly öreá nézve már most is nagyobb kincset rejte, mint akarmelley villongó tornyokkal ékeskedő büszke vár. Elérvén oda, leszállá paripájáról, 's az öreghez azon üres ok alatt ment-be, hogy útjában nem meszsze mintegy száz juhot, 's ezek közt néhány igen

szép egészséges bárányokat látott, melly kis nyáj az öregé lévén, kívánná megtudni, nem adna-e belőlök akár egy-két pár fiatal anyajuhot, akár annyi bárányt pénzért? — En, Uram — úgymond az öreg; — most egyet sem adok-el; sajnálom, hogy nem szolgálhatok; hanem leányom nem régiben azt mondá, szeretne a' magáéiból négy bárányt eladni.

Várhelyinek olly hangok valának ezek, mintha neki menyből az angyalok zengték volna le azokat. Ezalatt *Lilla* bejövén a' szobába, megkérde őt az öreg a' bárányok eránt, mellyre így szólt: Igen - is, atyám, ha megengedi, tulajdon bárányaimból eladok négyet; úgysis szűk az akól, 's majd a' télen annyit bajos-is lenne tartanunk. — Erre kinyilatkoztatá az öreg, hogy bárányjaival szabadon teheti leánya mind azt a' mi neki tetszeni fog. — Négyét eladom tehát — úgymond *Lilla*; — (*Várhelyihez* fordulva) hanem azt eleve megmondhatom, hogy azokat két talléron alól épen nem adom, mivel bárányaink szépek és kövérek.

Várhelyi 's a' leány kimenének most a' juhokhoz, mellyek ballagva legeltek, a' jó kedvű bárányok pedig szökdelve játszadoztak a' zsiros gyepen. — Im' Uram, — szólt a' leány; — itt vannak eladó bárányaim! egészséges és vidám mindenik. — Mi lesz tehát árok? — kérde *Várhelyi*. Mellyre *Lilla* röviden csak azt válaszolá, hogy azokat két talléron alól nem adja.

Várhelyi csak futólag pillantván az eladó bárányokra, titkosan szegezé szemeit az ártatlan szerény lánykára, ki őt bájkellemmel úgy elakasztá, hogy alig tudá szétjáró gondolatit össze-szedni. Most a' bárányok' kiszabott árát megígérte 's adta! *Lillának* az ifjú, de még most sem lévén ennek nyugalma, búsongva tüődék, hogy viszont más alkalommal minő ürügy alatt jöhetne *Lillához*; míg azonban feltá-

lálván magát, ahoz így szóla: szép és jó lányka, légy olly szíves, hagyd e' megvásárlott bárányokat még legalább négy vagy öt napig itt maradni, nem kívánom ingyen. — Tiszta örömmel — úgymond a' lány; — kész örömmel; hanem én azért semmivel sem kívánok többet, addig úgylis itt lehetnek, olly kicsinységért soha nem várok jutalmat.

Ezután *Lillával* együtt *Várhelyi* haza felé balagván, ez a' lyánnyal édesen nyájaskodni kezdé, kinek a' menés közben karját is karjára fűzé. — Ne nyúljon az Úr hozzám! — így szólt az ártatlan; — én csak szegény lány vagyok, és illetlen akárkinék is, magához nem hasonló helyzetüvel és sorsúval enyelegni. — Bocsáss-meg, ártatlan teremtés! — felele *Várhelyi*; — hisz' az inkább dicsőségedre válik, mikor feletted állván rangommal, téged barátságomra méltónak itéllek. — Úgy-e? — monda *Lilla*; — bizony büszke lehetnék e' mondásért, ha nem tudnám, hogy Uraknál épen ez ama' szokásban lévő puszta mézes hang, mellyel a' csábítás egy nyomon jár. Nem! én az Úr' barátságára méltatlan szegény leány vagyok. — Engedj-meg, angyalom, — szóla *Várhelyi*; — engedj-meg, 's hidd-el, hogy szívem nálad nélkül bődög soha nem lehet. — Haha! későn ébred-fel az Úr — viszonzá *Lilla*; — ha szint-olly karban állanék-is, minőben az Úr van, még akkor sem tudnám illy hízelgő mondásait minden előbbi ismeretség nélkül igazaknak hinni, most annyival inkább nem; 's hogy ezt illy nyíltszívvvel kimondom, engedelmet kérek. — *Várhelyi* most lelke' forró hevéből elmerüléssel mondá: Tisztelem én a' nyíltszívvüt, édes leányka! 's tisztelném még akkor-is, ha legnagyobb vétkeimet hányná szememre; tehát nyíltszívségedért bocsánatot kérni nincs okod. De óh! miért nincs az emberszív úgy alkotva, hogy belélatni lehetne? Lányka, mire esküdjem, hogy ez a' szív

nélküled soha boldog nem lehet? Esküszöm arra, kinek csillagvár a' hona, ki az érző szívet adta, hogy téged igaz szívből imádlak! — Ez-is csak üres hang, — felelé *Lilla*; — mert földi halandót imádvá szeretni csupa képtelenség. Illyenek' hallásához füleim szokva nincsenek; azért velők se magát ne fárassza az Úr, se pedig engem ne próbáljon. Igenis, jó volna részből, ha szemeink a' szívébe néha beláthatnának, de részből az nem nagy öröm lenne, mivel több csalárdot és rútat látnánk azokban, mint igazat és tisztát. — Így beszélgetve haza jutának.

Várhelyi nem tudván tovább mit tenni, nagy szívszorongással üle lovára, még egy sokat jelentő pillantást vete *Lillára*, 's azután elsuhant az alacsony sövénykerítésű de nagyon kedves udvarról. A' mi történni szokott minden olly szeretőkkel, kik az ohajtott leánytól nem nyernek egy 's kétszeri kinyilatkoztatás után megnyugtató feleletet, az történék most *Várhelyivel* - is. A' megvetett szerelem nagyobb lángra lobbana szívében, 's újabb eltökéllyel gondolkozék arról, még mit lenne jó elkövetni, annak kitudása végett, hogy *Lillának* van-e mégis öeránta költsönheve, vagy épen nincs. Nyugtalanul kelle várnia, míg eljőne a' negyedik nap, melyet a' bárányok' hazavitele végett határnapúl tett. — Az alatt a' leány sem leheté szívé' lángjai miatt az, a' ki volt előbb. Mikor maga nemis álmodott *Várhelyiről*, ennek sok szép enyelgő szava titkosan tűnt az ő kebelébe vissza. Csudálatos — így szólla magában egykor; — csudálatos az, miként szeretik tündérialmaim lopya-is füleimbe varázsolni mind azon édes hangokat, melyeket olly makaesúl megveték; előmbe rajzolni szelíd vonásait amaz ifjúnak, kiből — a' mint most emlékezem — igazszívűség 's nemes hajlandóság tündöklék-ki. De nem, oh még sem hívelkedek olly nagyon indulatimnak, sőt helyesnek tartom, hogy vele

csak olly könnyen számolék. Hamis a' legtisztább szív-is illy esetben, 's a' hamarhivő gyakorta holtig a' legboldogtalanabb üldözöttje marad meg-gondolatlan tettének.

A' négy napok eltelvén, olly különös vággyal méne *Lillához Várhelyi*, a' bárányok' hazavitetésének palástja alatt, mintha titkon azt sejdítette volna szíve, hogy a' szép szüz neki még valahára tulajdona fog lenni. *Lilla* hasonlóan érze magában nemakarva-is olly kis hajlandóságot, mintha vágzott volna *Várhelyit* minélelébb látni, szenvedelmét azonban még sem hagyta magán uralkodni. Megérkezék *Várhelyi*, 's a' bárányokat legott szorgalommal tudakozá, felette nagyon örülvén, hogy szerencséje vala *Lillától* illy kellemes állatocskákat venni. Szokott nyíltszívűséggel adá *Lilla* tudtára *Várhelyinek*, hogy a' bárányok egéségesek és vidámok. Nézzük-meg őket — monda *Várhelyi*; — nagyon tudok ám én a' szép juhoknak örülni. — Ha úgy tetszik — viszonzá *Lilla*; — kísétálhatunk, nem messze van a' kis nyájunk. — Vajha meszsze volna! — gondolá magában a' lángszerelemű *Várhelyi*; — kezemen annál jobb alkalom lenne, vágyamat előtted újra kinyilatkoztatnom.

Kimenvén mind ketten a' legelőre, *Várhelyi* hozzá kezdett azon jelentgetésekhez, mellyeket már egyszer *Lillának* előada. De híjába kívánta az ifjú a' leányt a' maga hiv és tiszta szerelme felől meggyőzni; mert a' leány annak minden szerelemvallására könnyelműséget mutatott, 's neki most-is azt felelé, hogy ő szerelem' ügyében nem olly hamar hiszen az illy óreá bár ezernyi szépséget halmozó beszédnek-is. Hasztalanul mondá *Várhelyi*, minő szent célja volna *Lillát* egyenesen hölgyének választani; mivel erre viszont így felelt a' szép eszű leány: Célját bár nem kétleném-is az Úrnak, azért az el-nem sülhet. Tudom, némelly gazdagok, kik alatsony gerjedelműek, azért válasz-

tanak szegény sorsú leányokat nőül, hogy ezekkel úgy bánhassanak mint a' laptával. Ha valami nem tetszik a' férjnek, azonnal ezt mondja a' szegény feleségnek: Semmitsem hozál házamhoz, fel is az út, alá is, — elmehetsz haza kóldúskenyérre! Ha-ha! velem ugyan soha sem fog gazdag férj így tehetni! maradok inkább szegény, élek csendes nyugalomban, és kezemet vagy senkinek sem, vagy pedig hozzám hasonló helyzetű ifjúnak, igaz és jószívűnek fogom adni, ki szegény házuknál velünk marad. — Felette nagyon sajnálnám — felele *Várhelyi*; — ha felőlem-is így gondolkoznál, gyönyörű leányka. De higyj nekem, 's lágyúljon-meg gyémántszíved eggy olly ifjú eránt, ki téged nem megcsalni, nem laptájává tenni, hanem boldogítani kíván. Tudd-meg, hogy én nem kiterjedő világi javakat, hanem ártatlan tiszta szívet ohajtok nyerni, 's nálad illyent találok; azért kérem szívedet 's jobbodat, mellyeket ha bírhatnék, a' tapasztalás utóbb meggyőzne téged azon igazság felől, hogy nőmből rabot tenni nem akarok. Egyébberánt éretted kész vagyok minden javaimról lemondani 's házatoknál maradni, hogy én se legyek gazdagabb mint te. Akkor sem fog engem olly rettentő csapás érhetni, melly engem sorsommal megelégedetlenné tudna tenni, mindaddig, míg téged bírnálak. Szándékomat atyádnak is kifogom jelenteni; biztat a' remény, hogy ő sem fog ügyemben akadályt lelteni,

Legalább én azt kívánom — úgymond *Lilla*; — hogy atyámnak e' dologról semmit elő ne hozna az Úr. Ő már életkorának utólsó éveiben van, 's a' dologhoz ereje nincs; én pedig leánya lévén, tartozok körülte maradni míg él. Akkor édes az öregnek-is halálálomba szenderedni, ha szemeit az nyomja-be, kit olly igen kegyelt, 's ki őt forrón tisztelve halálíg szereté. Legutólsó lehelletével-is hála röpven így az ősz

haldokló jeges ajkairól, 's ez arra száll, ki neki benyomván szemeit, utolsó földi jótévője vala.

Felette nagyon búsula *Várhelyi* e' váratlan feleleten, sok tünődései után mégis abban állapotodék vala meg, hogy szándékát az öreg előtt-is kinyilatkoztassa; 's ezt azonnal teljesíté is, mihelyt haza jutának.

A' minő reménytelen, szintolly örvendetes volt az öregnek *Várhelyi'* jelentése, 's annak igaz öröme-érzete ragyogó könnyeket gördíte-le bádjadt szemeiből, ama' barázdákon, mellyeket arczaira a' második gyermekkor vona. — Szerencséjén leányomnak örülök — így szólt az öreg; — de leányom szegény sorsú, 's neki nincs más kincse mint jó szíve; azonban a' fülmile bár melly dicsőn zengis, gyávaság lenne tőle napba tekinteni, 's versenyt repülni a' madarak királyával. Többnyire boldogtalanok a' házások, mihelyt rang, születés és birtok nem egyforma köztök; 's a' minő távol van egyik házás félnek rangja, születése 's birtoka a' másiktól; szintolly meszsze van mindegyiknek szíve azon középponttól, hova nekik eljutni 's ott egybe-olvadni kellene, hogy boldogul élhetnének együtt. Azért leányomat a' férjhezmenésre nem unszolom; ő lássa, ha kedve lesz, viszzatartani nem akarom. Még fogok majd ezeránt *Lillával* beszélni. Tessék az Úrnak még e' napokban szegény házunkat megkeresni; majd bővebben-is szóljunk a' dolog eránt, hisz' a' fát sem vágják egy csapással le.

Míg az öreg így beszélgetne *Várhelyivel*, az ott kin forgódott *Lilla* is bejött, 's a' látogató ifjú mindeniktől elbúcsúzván, a' leánynak azt a' szíves ajánlást jelenté, hogy rövid nap múlva itt fog teremni. Lovára most mintegy fél reménnyel 's vidámon üle-fel az ifjú, 's haza ment.

Az öreg érteni hagyá ekkor *Lillának* az ifjú *Várhelyi'* czélját, 's minekutánna *Lilla* mostis azt felelte volna, hogy ő szegény leány léttére gazdaghoz menni

több okokra nézve nem akar, 's még most atyját-is el-nem hagyja; az öreg örömittasan és olvadó szívvel mondá: Leányom, úgy látszik, az egek azt az örömet akarják velem, halálomat megelőző napjaimban kóstoltatni, mellyet reád nézve mindég forrón ohajtétek, mióta ismerlek. Azt fedezem most fel előtted, a' mit soha nemis gyanítál. Te nekem leányom nem vagy, és - - - -

Lilla. Egek! (kezeit összekulcsolva feltartja.)

Öreg. És én csak gyámatyád vagyok.

Lilla. Egek! Irgalmazzatok! (elnémúl.)

Öreg. Ezelőtt tizenöt évvel, midőn honunkban a' Tatárok voltak, hozott téged hozzám egy derék magyar katona, mint emlékezem — nagy tiszt lehete. Lován hozott ő téged ide az ölén tartva, 's csak azt mondá, viseljem gondodat; szüléid — úgymond — elveszttek, tehát neveljelek-fel, utóbb számot kér tőlem, megis fog jutalmazni. Nagyon örülök pedig — folytatá az öreg, — hogy illy szomorú sorsod mellett szegény házamnál felnevelhetélek, 's benned olly természetet, olly szívet látok, minőt beléd óltani vágytam. Ebben már bőven megvan jutalmam. Ime, most *Várhelyi*, születésedhez illő 's józaneszű fiatal ember ohajt téged hölgyének; használd azért, édes gyermekem, a' szerencsét, mellyet az isteni gondviselés ád neked. Ha szívedet az ő szívéhez hajólni sejtéd, hozzámehetsz; nem azért, mintha többé nállam tartani nem akarnálak; — sőt távozatod édes keservet hagyván szívemben maga után, azt sem tudom, szerencsédén örülve e, vagy elválásodon epedve hullassak több könnyeket; — hanem, hogy magadat jobb sorsba helyezzed, mivel a' mint tudod, mi szegények vagyunk, 's már most életünknek egy kis időváltozás-is könnyen elszakasztja fonalát. De sorsodat még most *Várhelyinek* ki nem nyilatkoztatom.

Beszédét most az öreg abban hagyván, *Lilla* hosszas nyúgpontja után így sohajta-fel: Mit hallok? Álom-e vagy valóság? Én árva vagyok, mégis olly szerencsés, hogy illy kegyes, illy jószívű gyámtyá-hoz juték! 'Smégis elhagynálak-e téged? Nem, *Lilla* nem lesz hálátlan. Erántam mindenkor kimutatott szíves atyáskodásod tölem akkor-is olcsón lenne megfizetve, ha éltemet a' legkinósabb szenvedéseknek, sőt az éhelhalásnak is kitenném. A' ki csak egyszer-is tapasztalá, hogy e' földi vándor - életben eránta valaki tiszta 's változatlanul igaz szívet mutatott, — irigylésig elég vala már boldogsága; mivel ennyit talám félvezredig élhetve is olly kevés halandó lenne szerencsés kóstolni, mint a' minő kevesen adják e' világon a' hív, az igaz és a' tiszta szív' égi malasztjait. — Ekkor az öreg felelé: Rólam való dicséretes aggodalmad el ne vonjon téged, édes jó leányom, azon rendeltetésedtől, melly itt alant minden leánnyal közös. Miattam áldozattá ne tegyed magadat; úgyis meggyőzőél már engem a' felől, hogy szíved az áldozattételre mindenkor kész a' jóért. — Valamint soha semmiben ellened nem valék, kedves atyám, — így szólt *Lilla*, — parancsodat teljesíteni most-is szent tartozásának ismeri háládatos *Lillád*.

Ezen utólsó szavait alig fejezé - be a' leányka, legott belépe *Várhelyi*, 's amazokat, kiktől kedvesen fogadtatott, vidámon köszönté. — Édes jó öregem! — úgymond az ifjú; — most imé viszont eljövök, hogy valami bizonyost tudhassak. Édes leányka! hát te mire határozád eddig magadat? — Én — így felel a' leány, — eléggé kinyilatkoztatám ugyan már magamat mind az Úr mind kedves atyám előtt, 's vonakodám a' lépéstől; de tisztelve szeretett jó atyám eránt szenvedőleg akarván magamat viselni, tőle függök; ám tegye velem azt, a' mi neki tetszeni fog, az ő szava szent nekem.

Most a' szerénység arra vitte az édes leányt, hogy kimenjen, 's az öreget magát engedje *Várhelyivel* együtt lenni. Ekkor az öreg az ifjúhoz fordulván, ehez így szóla: Tehát, Uram, elhatározám magamban egészen, hogy leányom az Úré lehet három feltételek alatt. *Először*: ha magyar emberségére 's becsületére nekem őszhajú öregnek-is kezet ad az Úr, fogadván, hogy leányomat mindég fogja becsülni 's szeretni. *Másodszor*: ha nekem az Úr (elővén és mutatván egy czimert) megtudja mondani, mellyik familiának czimere ez? hol lakott? él-e még abból valaki? ha nem, minő sorsa lett, 's birt-e nagy jószággal? A' *harmadik* feltételt majd e' napokban *Lilla* fogja kikötni; addig amazoknak végére járhat az Úr, 's ha kívánatunk ki lessz elégitve; olly áldást fog nehezedeő nyelvem az Úr' ügyére mondani, melly e' földön a' tisztalelkűekre száll csak. — Szívesen teljesítek mindent, — úgymond *Várhelyi*; — mindent, valamit erőm tehet, ha mindjárt életemet kellene-is kockára vetnem, ha sárkányokkal kellene-is megvívnom.

Elviteté már most *Várhelyi* a' megvett bárányokat is, csak azért, hogy azokra való pillantása mindenkor eleven visszaemlékezés lenne *Lillával* tett ismeretségére. Megvallá most őszintén, hogy a' bárány-vételt csak olly palástnak választá, melly alatt a' leánykához jöven, vele barátságosan beszélhetne. — Gondolám én azt úgy-is, — így szólt az öreg; — no de semmi az! sokat kigondoltat a' fiatalokkal a' tiszta szerelem' igaz érzete. — Most elbúcsúzván tőlök az ifjú, ígérte, hogy az előadott feltételeket iparkodik minél előbb teljesíteni.

Azután értekezvén gyámatyjával a' leány, ennek az elbeszélte, minő két kívánatot tett vala fel *Várhelyinek*, teljesítés végett, ha *Lilla*' kezét akarná megnyerni; megmondá neki azt-is, hogy a' harmadik fel-

tételt a' leány önkénye szerént adhatja-elő. Megdöb-
bent a' leány, midőn hallá, hogy az öreg őt *Várhe-
lyinek* odaigérte; 's az eddig titkolgatott szerelmi haj-
landóság szent tűzre lobbant a' leányban. — Engedje
tehát, kedves atyám, — mondá *Lilla*; — hogy a' har-
madik kívánat enyim legyen, 's ezt Várhelyi teljesítse,
ha akarja, hogy övé legyek. — Jól lesz, — viszonzá
az öreg; — csak olyyat kívánj, a' mit én-is jóváhagy-
hatok. Halljam tehát, miből áll az? — Fogadja-meg
nekem *Várhelyi* Úr, — így szólt érzékenyen a' leány; —
hogy örök háladóságból mind kedves atyámat, mind
az öreg nénét magához veszi, 's ott éljenek nyugalom-
ban; ellenkező esetben ő drága jó atyám' karjai köz-
zül engem soha kivenni nem fog. — Szíves indúlato-
dat köszönöm, édes leányom, — rebegé az öreg; —
de nem fogadhatom-el azt. A' jótét csak addig marad
igaz boldogsága a' jótévőnek, míg az megjutalmazva
nincsen. Magadra nézve kívánhatsz tőle akármit,
csak azt ne kérjed, hogy engem magához vegyen.
Őneki teher volna mindégi nála-létem, magamnak
pedig unalom. Szebb a' háladóság mikor szívből jő,
mint midőn kézzel fizetik azt meg; amaz holtig sem
fogy-ki, — emez által pedig gyakran egyszer 's örökre
le van az adó róva. Azzal a' tiszta lelkű, — ezzel a'
haszonleső szokott inkább megelégedni. Jószívüség-
ged' nem kétlem, 's gyámatyád ezt az indúlatot ma-
gát-is holtig bő jutalom gyanánt veszi tőled. —
Atyám! Kedves atyám! — rebegé *Lilla*; — inkább
el-sem hagylak tehát. — Ezt ne tedd, — így szólt az
öreg; — sőt indulj rendeltetésed' útjára, 's vezessenek
azon téged az égi karok, míg itt vándorolsz.

Azalatt elérkezék ide *Várhelyi* kimondhatatlan
örömmel, így szólván az öreghez: Szerencsém van
a' jelentett kívánatokat teljesíthetui; melly miatt most
olly vidám lélekkel jövék ide, minővel még soha-sem.
Az *elsőt* a' mi illeti: én öreg Uramnak kezemet adom,

'sa' mi nekem legdrágább — becsületesemre 's magyar emberségemre fogadom, hogy *Lillát* síromig fogom szeretni, becsülni. A' *második* kívánatot érdeklő tudósításra-is rásegéle sorsom' angyala, melly egy pontig ebből áll: E' czímer a' derék *Jenő* familiáé, 's ebből már ma csak egy ágot tudunk létezni. Egy másik ága ezelőtt mintegy tizenöt évvel a' 'Tatárjárás' idejékor egészen elenyészett, mint ezen hiteles irományok bizonyítják. Mi lesz még a' harmadik kívánat? — Semmi; — felelé az öreg; — *Lilla* is megelégszik az előadattakkal. Isten áldja-meg az urat *Lillával!*

De megengedjen kedves atyám és *Várhelyi Úr*. — mond a' leány; — még nekem az a' harmadik jegyzésem van, hogy ha kezemet *Várhelyi Úrnak* adnám, ezt az én kedves jó atyámat az öreg nénémmel együtt venné az Úr hozzánk, örök hála' jeléül; mivel jó — igen jó, kegyes és jámbor öregek ám ezek. — Nagyon szívesen! — úgymond *Várhelyi*; — már azt ügyis eleve feltevém magamban; igen szívesen! Szerencsémnek fogom tartani, ha nálunk éldelik hátralévő napjaikat, békével, nyugalomban, boldogul. — Nem teszszük azt, édeseim! — viszonzá az öreg; — csak azt jelentsd-ki most kedves leányom: Szeretted-e ezt az érdemes Urat annyira, hogy szivedet 's kezedet neki adhatnád? — Szeretem; — így szólla egy kis hallgatás után, szelid arczpirúlással a' szerény *Lilla*.

Most az öreg (egybekapcsolván az ifjú' 's a' leány' jobb kezét) könyhúllatások közt így jelenté-ki szíves ohajtását: Az egek áldjanak-meg titeket édes gyermekeim, igaz, hív és megelégedő szívvel! Lakjék veletek mindenkor a' béke' angyala, hogy boldogok lehessetek. Ti most inneplitek egyetlen tavasztok' napjait; szedjétek azért az édes ártatlanság' múltékony örömvirágjait csendes vidámsággal! A' természet' folyásában az elmúlt tavasz sokszor előző viszont; de a' ti vidám korotok' elmúlt örömei soha — soha vissza

nem térnek. Adhat ez élet sok édes ártatlan örömet; de csak annak, ki az örömadó szempillantatokat észrevenni 's okosan használni tudja.

Szavait így végezvén az öreg, a' fiatal pár közöné az atyai áldást, 's a' szíves kívánatot érző-szívvvel viszonzá. Nem sokára *Lillával* egybekapcsolá *Várhelyit* a' házasság' szent rózsakötele. Azután az öreg kijelenté *Lilla'* férjének, miként jutott a' leány kis korában az ő kezébe, 's minő nemzetségből való. Így *Várhelyi* szorgalmas és ügyes keresés után amaz ősi nemes jószágot is birtokába vette, melly az ellenséges zavarodások közt elveszett *Jenő Miklóse* vala, kinek leánya *Lilla* volt.

Az a' magyar Katonatiszt soha-sem jött a' kis árva leányt nevelő öreghez vissza. Hihető, hogy ő is a' hont védve tette azt az áldozatot, melly legdrágábbba kerül ugyan; de mégis mindenkor örömmel tette 's teszi azt az igaz Magyar a' jó Királyért 's jó Hazáért.

Az öreg mindégi ottlakás végett nem akarván a' fiatal párhoz menni, gyakran meglátogatá kedveseit, kik őreá sok jókat halmozván, igyekezének az öregnek hátralévő napjait minél könnyebbekké 's gond nélkülvalóbbakká tenni; mindazáltal ez, három év múlva csendesén elnyúgodva költözék-által az örök hazába, fájlalva minden ismerőseitől.

Lilla és *Várhelyi* olly tiszta boldogságban éltek e' földön, minőben csak azok élhetnek, kik olly érzéssel, olly szívvvel bírnak, mint ők bírtanak. A' bárányokra való visszaemlékezés olly édes hajdant tünnete-viszsa reájok, melly itteni boldogságjoknak a' koporsóig virító koszorúja lett.

N. A. KISS SÁMUEL.

12.

Történeti Értekezés

T. Balajthy Jó'sef Úrnak azon Görögtörténeti Darab-írásán, melyet a' Felső Magyarországi Minerva e' folyó 1829-dik Esztendőben 5-dik Évi 1-ső Kötetének 17-dik száma alatt, e' Nevezettel: A' Középevi Görögök: kiadott, és közre bocsájtott.

Ezen Görög történeti Darab írásban: mint tudós értekezésében a' Magyar Minervának; igen szembetűnő e' két eltökélt állítás u.m. I. *A' Görögöknek az Európaiak okozták veszedelmüket: — Nem a' Musulmannok, hanem a' Keresztes-Hadak viselői voltak Országjok' valóságos ledöntői p. 148; és a' Látziumbeliek, kik's a't. A' 2-ik Melly szembe-tűnőbb: „Maga a' Pápa-is több ízben ingerlette a' Törököket Venetzia ellen. 1480-ba a' Pápa Nápolyal hadba keveredvén, maga hívta a' Törököket Olaszországba.”* Igen kár hogy Balajthy Jó'sef Úr elől nem hozza azon kútfő írást (a' melyet én Voltair Universalis Historia példájának ösmérek) vagy azon időbeli Író, a' melyekből az illy állításait szedhette: hogy t. i. a' hihetőség, sem mesére, sem valami kajsza gondolatra ne esne. — Én követem, Vitri Jakabot, Nicetást, Fleuryt,

A' Keresztes - Hadak' eredete.

A' XI-dik Században a' Mahometánusok Spanyolországnak nagy részét bírták, együtt lévén erejek Afrikával, nem kevés szorgalmat okoztak az Európai Keresztyén Nemzeteknek. Napkeleten csak-nem

az egész Á'siai része a' Görög Birodalomnak már hatalmában volt: — 's a' mint a' Törökök lejöven Kaukasus Hegyeiről Szeleutziába 1071-be Mahomet vallását fel-vették, Románus Diogenest Napkeleti Görög Császárt nem-csak fogytig megverték, elfogták; hanem egész Constantzinápoly falai elébe vitték pusztításaikat, és rablásaikat, mellyből rémülve látszattak az égő Városok, és vidékek' felemelkedett füstjei. Ez időtől fogva a' Napkeleti Thrónus örült, ha csak adózással, és esztendei ajándékokkal-is megtarthatta Boszforuson túl felségi hatalmát.

Ez időben már Európa-is megrettent a' Mahometánus hatalomtól, mert a' Napkeleti Keresztyénség csak-nem egészen odalévé; annak veszedelmes ereje széleit harapdálta Kis-Á'siából, minden erővel arról kellett gondolkoznia, mitévő legyen? 's mint lehesen a' fenyegető veszedelemnek ellene állani? A' midőn 1074-e Mihály Görög Császár VII-ik Gergely Pápának ily értelmű levelet küld: „Az én Thrónusom alig áll: Á'siába minden hadi erőm oda-van, és mindent a' Török hatalom bír, az én napról-napra nevedő veszedelmemből lássa Európa, és a' Napnyugoti keresztyénség legbizonyosabb veszedelmét, ha menekedéséről, és oltalmáról előre nem gondolkozik. Kérem Szentségedet, ne késsen nagy tehetségével, az Európai Keresztyén Fejedelmeket, és Nemzeteket segédmemre, és a' Napkeleti Anyaszentegyháznak mint testvérnek gyámolára felbuzditani. Hogy ha a' veszedelemnek erőszakos árvizét elnem nyomhatjuk is; legalább annak határt szabjunk, és a' keresztyénséget oltalmazzuk, — az Erős Isten I sz mellettünk.

Azon leveleiből 7-ik Gergely Pápának: mellyeket ennek következtében minden Európai keresztyén Fejedelmekhez, különösen Henrik Császárnak, Vilhelm Burgundiai Herczegnek, Hazánkba pedig Salamon Királynak irt, világosan kitetszik, 1: Hogy e'

nagy Pápa, egy nagy Európai Hadisereget szándékozott, még azon esztendőben Napkeletre küldeni. — Ama boldogtalan veszekedése IV. Henrikkel gátolta meg abban őt. Kitetszik 2-or hogy igen hibás vélekedés; ha valaki azt állítja, hogy a' Keresztes seregek csupán a' Szent-földnek vissza-vételéül, csupa Szent és ájtatos szándékból vették vala eredetöket. Európai politika volt ez akkor, a' megnevekedett Török hatalom ellen, valóságos segedelem a' Görög Császárnak. — Egyébként a' Keresztyének megmentése is; mert mint bántak a' Törökök a' keresztyénnel, utób Otrantó Városa példáját fogja adni.

1095-be ismét megjelentek Elek Komnenusnak Követi a' Pápa előtt épen a' Piaczentziai Anyaszentegyház gyűlésében, és csak-nem azon kifejezésekkel mint fellyebb említénk, esedeztek előtte a' segedelemért, még azt-is hozzá-tévén: hogy a' Törökök tám magát Konstantzinápolyt azóta megvitták volna, ha a' tenger meg-nem gátolta volna őket. II-dik Urbán Pápa azonnal segedelmet ígér, 's a' mint eziránt szándékát kijelentette, több ezren, mingyárt ott Piaczenzában, a' jelenvaló igen számos világi Urak és Nemesek közül béiratták magokat a' Szent Hadra, és azt fogatták; hogy személyesen jelen akarnak abban lenni.

A' Pápa kinek már régen szeme előtt forgott a' Mahometanusok rettenetes hatalma, és a' Keresztyének veszedelme; meg-nem elégedett a' Piaczentzai cselekedetével, Francia-országba ment személyesen, és Clermontban végben-vitte ama rettenetes Hadierőnek felállítását egy hatalmas beszéddel; melly magában elegendő volt egész A'siát a' Törökök hatalma alól felszabadítani. Közel 400000 jól felfegyverkezett Hadinép indult Napkeletnek, mellynek csupán-csak a' Lovassága 100000 Vasasokra ment, kik mind leginkább Ritterek 's Nemes férfiak voltak. De még Konstantzinápolyhoz közel nem vol-

tak, midőn a' Görög Császárba a' gyanakodásnak, és az egész Görög nemzetbe a' Fotzius lelke fellázzatt; mellyek annyira mentek: hogy nem-csak a' kötött szövetséget meg nem tarták a' segéd Ármáda iránt, hanem még semmit elsem is mulasztottak, melly annak előnyomulását meggátolhatta; sőt már akkor inkább hittek a' nekik hízelt Pogányságnak, mint a' Napnyugoti Keresztyénségnek, — a' Törökökkel titkon czimboráztak. E' volt pedig a' kötött szövetség: hogy a' Görögök a' Kereszteshadat mind élelemmel mind Hadi-erejekkel segítsék; ellenben ezek, minden Várat, és Tartományokat, mellyek a' Görög Birodalomhoz tartozandók, és a' Törököktől elvesznek, ugyan azoknak vissza-adják. — Semmit meg nem tartott a' Görög Császár: sőt a' mint Antiokhiánál, a' Törökök mintegy 300000-en körül-vették a' keresztyén seregeket, segítségekre csak egy lépést sem tett. Kibeszélhetetlen áldozattal kellett annak magát kiszabadítani a' véletlen veszedelemből; és ha egy Pap a' Sz. Lándzsát kinem gondolta volna ott, a) mellyre mintegy Szentjelre a' keresztyénség felbátorodott; nehezen lelte volna szabadulását. Ez az ellenségeskedése és hitetlensége a' Görögöknek volt mindjárt eleinte, annyi panaszoknak, kicsapongásoknak az oka; mert a' szükség és éhség törvényt, és határt nem ösmér. — E' volt az oka, hogy azután a' Keresztesek többé a' megvett Tartományokat sem adták vissza.

A' második Keresztes-hadnak 1147-ben egy része Spanyol-orzágnak a' Szaraczenusok ellen ment: a' második része pedig Konrád Német Király vezérlése alatt Konstantzinápolynak; — a' hol, a' midőn Konrád Manuel Görög Császárnak azt nyilatkoztatta vol-

a) Az Antiokhiai Templomnak oltára megett egy Lándzsára talált, 's kihírlette hogy az a' Lándzsa légyen, melly a' keresztfán a' Krisztus oldalát nyitá-meg.

na-ki, hogy ő Ikoniumot szándékozna legelőbbször-is megvívni. Mánuel ki másként dicséretes Fejedelem vala; azonnal tudára adta azt az Ikoniumi Szultánnak, 's elhíttetvén Konráddal, hogy csak 8 napra volna szüksége magával eledelt vinni, mivel ezután igen bő tartományokra jutna; olly kalauzokat adott néki, kik az ő parancsolatjára a' Keresztyén seregeket, egy kietlen száraz kösziklák közé vezették, azután éjszaka idején tőlők elszöktek, az egész ármádát minden eledel nélkül a' legnagyobb veszedelemben hagyták. A' Törökök már akkor titkon a' hegyek, és magossak teteit elfoglalván, egymás után az egész keresztyén hadat csakhogy elnem veszítették. A' Németeknek nehéz vasai hasztalanok voltak, mivel az ellenséget seholsem érhatték. Konrád győzhetetlen Hada a' szünet nélkül való mardosások, 's ráütések, de még jobban az éhség által, mellyet mind az embereknek, mind a' lovaknak szenvedni kellett vala; olly annyira öszve-romlott, hogy a' 70000 válogatott fegyveresekből alig maradt 20000, ez-is ló, és fegyver nélkül. Nicetas akkorbéli Görög-író így szól Manuelről „természtől gyanakodó Fejedelem, semmit a' mit csak egy gonosz lélek kigondolhat elnem múlasztott a' Napnyúgotiaknak elvesztésére: hogy nem-csak őket, hanem még maradékaikat is örökre elijeszze Birodalmától.”

Egy Országnak, Nemzetnek, Thronusnak megmenekedése a' vég veszedelemtől, kimondhatatlan áldozatot, véghetetlen bajokat, költséget, szenvedést, az országnak egész fundamentomáig való megrengettetését előre feltéski; mint a' halálos betegségben a' megszabadulás az embert földhez veri. Mért nem fogadták-el hát a' Görögök a' szövetség feltételeivel a' két első Keresztes-hadakat? — győzhetetlen erő, és segedelem volt ez, melly olly szent, olly hív, és igaz lélekkel ment hozzájuk. Mért voltak ezek iránt olly hitetlenek, olly ellenségesek, olly nehezek. Bizonyal

lehet mondani, hogy ha ők e' rettentő hadi-erőhöz ragaszkodtak volna, csak lassú hírek lenne most a' Mahometánusoknak, soha Török Európát nem látta volna. — Sem több Keresztes-hadakra szükség nem lett volna, még most-is fénylene a' Görög Thronus (elmellőzvéen az Isteni örök végezéseket, mellyek a' Thronusokat felemelik, vagy földhez-verik). A' vagy, hogy addig tartott-is az, valyon nem az Európaiak Jérusálemi országlásának köszönhetik-é? ezt ki-ki láthatja, a' ki e' történetekben jártas, Mert ekkor nem hízelkedtek volna; hanem minden gát nélkül egy erővel rajta mentek volna. Nem II. Mahomet, hanem már Emad Eddin Zenghi, 's bizonyly Szaladin.

Minden kétségkívül meggyengült a' Konstantzi-nápolyi Thronus mikor a' Napnyúgotiak elvették azt. De ezt ezeknek minden esetre cselekedni kellett, mert amazoknak hiteszegettségök egyéb szert nem adott Európának a' menekedésre, és a' Török hatalom meggátolására.

Azonban vissza-vették ők ismét Thronussokat a' Török erővel és melly hatalmas Birodalommal voltak, Hazánk történetei mutatják. De tegyük hogy elgyengült: — Nem de I-ső Lajos Hazánk' nagy Királlyá, a' midőn Amurates Török Szultán 1382-be a' Görögök kedvezésével Európába által jött, Drinápolyt elvette, és Fővárossává rendelte; így szállítá-meg Palleologus Jánost t. i. hogy ha ő azon Országokat mellyeket elveend a' Törököktől, addig-is átengedi néki míg azokból hadiköltségei vissza-térnek; a' Tengeren át-veri Amuratest, és a' Töröknek minden bírodalmát Európában semmivé teszi, Konstantzinápolyt minden veszedelemtől megmenti. „Nem-csak el-nem fogadta János Görög Császár e' hatalmas ajánlást, hanem a' mint Iróink bizonyítják még szorosabban özsze-kapcsolta magát a' Törökkel. Mellyért Lajos meg-boszszonkodván, és a' nagy veszedelmet előre látván,

a' Görög Császár ellen akart indulni, és tám még akkor vége lett volna a' Napkeleti Thronusnak, ha a' Pápa, (a' Latziumbéli) nem lett volna annak megtartója, ki Lajost megengesztelni tudta.

Igaz, vagy tökéletes mondás - e tehát Balajthy Úrtól ez? A' Görögöknek az Európaiak okozták veszedelmöket; nem a' Musulmánok, hanem a' Keresztes-Hadak, a' Latziumbéliek voltak országjoknak valóságos ledöntői.

Azt mondjuk tehát, hogy nem egy, melly már magában a' Politikai józan Kritika ellen volna; hanem mint minden más országlások' úgy a' Görögök leromlásának is több okai voltak. 1-ső A' Thronus gyilkosságai's az ebből származott belső egyenetlenségek, az ország megzavarodásai, elgyengülése; a' Törökökkel való Czimborázás, és mind ezekkel a' Törököknek megnevekedett hatalma. 2-dik: Fotziusnak lelke, mellyel a' Napnyugotiak ellen voltak minduntalan. 3-dik: a' két első Keresztes-Hadaknak (tett hitök, és fogadások ellen-is) elnem fogadása. 4-dik Amuratesnek készakarva való átbocsajtása. 5-dik: Magyar Király Nagy Lajos hatalmas segedelmének és ajánlásának megvetése. 6-dik: Hogy II Mahomet Török Szultán a' Világon volt.

Menjünk a' második állításra; mellyben a' Római Pápanak mind lelki, mind világi személlye bántatik. „Maga a' Pápa-is u. m. több ízben ingerlette a' Törököket a' Venetziaiak ellen, sőt u. m. 1480-ban a' Pápa Napollyal hadba keveredvén, maga hívta a' Törököket Olasz-országba.” Mikor az ember igazat szándékozik írni és hirdettetni, soha oda nem kell tenni „több ízben” vagy pedig: illy sértő állításokban a' hitel végett azonnal utánna kell adni az idők helyeit, és igaz esztendeit, magát az Író.

A' mint II. Mahomet Török Császár Konstantzinápolyt elfoglalta 1453-an és a' mint 1456-an Belegrád alá jött azon feltétellel, hogy onnan Német, és Olaszországba benyomúljon, és ha lehet egész Európát Mahomet zászlója alá hajtsa, a) az egész Napnyugoti Keresztyénség megrettent. — 'S a' mint ismét 1469-en Mahometnek fogadást tett, minden Keresztyénséget kiirtani; a' szorgalom és gond nagyobbra nevededett. Innen eredt Miklós Páának 1454-ben Frankfurtba a' Német Birodalom Gyűléséhez ama szivre-ható Beszéde a' Török ellen való Hadra. — Innen 1456-ban ama híres és győzedelmes Skanderbég, vagyis az Aquileai Pátriarcha a' Pápa' kérésére, és költségén a' *Venetziái tartományból*. Innen a' mint II Mahomet Korintot, és Moreát magájévé tette 1459-ben. II Pius Páának ama nagy fáradozásai Mantuába, és a' *Venetziái Tartományokba*, hogy a' Keresztyén Fejedelmeket a' Török rettentő ereje ellen segítségül hívja. — Innen 1463-ban ugyan azon Páának ama nagy és erős Hadiflottája, tulajdon és az Anyaszentegyház költségén; mellyen maga akart a' Törökökkel szembe szállani, hogyha a' halál le-nem ragadta volna. — Innen hogy az utánna következő Páának megkellett vala esküdni, hogy a' Törökök ellen való háborút a' Venetziáikkal egyetemben, folytatni fogja. Innen 1468-a II. Pál Páának III. Fridrik Császárhoz hatalmas javallása, hogy egész Német országot a' Törökök ellen felköltse, és a' Magyarokkal együtt tartson, és ezeket segítse, mint Európa kapuját; és hogy véle a' Török háborút együtt elkezdje, mellyre ő kész volt minden kincseit és erejét feláldozni, és a' melly Hadra már minden Olasz-országi Herczegeket, *Venetiával* együtt össze-is szövetekez-

a) Olvasd Hunyady Jánosnak Levelét a' Miklós Pápához: és az I. Mátyás Királyét a' Római udvarhoz.

tett. — Innen 1471-ben a' Regensburgi Német Birodalom Gyűlésében, azután pedig 1472-ben minden Keresztyén Fejedelmekhez való Küldöttjei a' Török háború végett. — Innen a' Pápa Flottájának Karafa Cardinalis vezérlése alatt, egyjűtt a' *Venetziai* és Nápolyi flottákkal ama szép és nevezetes győzedelme Attália Várossánál Pamfiliában. IV - dik Szixtus Pápa u. m. Fleury, annyira kiűrité az Anyaszentegyháznak kintsét a' Török háborúkra, hogy kéntelenített országaira új adót tenni, sőt a' Papi méltóságokat is pénzen eladni; hogy folytathassa azokat. Hogyan ingerlette tehát a' Törököt a' Venetziaiak ellen? Továbbá:

1480-ban u. m. Balajthy Úr: *a' Pápa Nápolyal hadba keveredvén, maga hívta a' Törököket Olaszországba.* Mutassa-meg Balajthy Úr hogy 1480-ban a' Pápa, Nápolyal háborúban volt? Én legalább nem találhattam meg e' háborút. Talán ezt akarta Balajthy Úr mondani. —

VIII. Innotzentzius Pápa 1485-en Ferdinánd Nápoly Királya ellen hadat indított; mert felettéb kegyetlenkedett alattvalóin, de kívált a' Papságon, és semmi jó tanácsnak helyt adni nem akart. Midőn látta Ferdinánd hogy a' Pápa ereje ellen semmit nem tehetne: előre megegyezett véle bizonyos feltételek alatt. De alig hogy a' Pápa vissza húzta hadi erejét; mindennek ellene mondott, és előbbeni kegyetlenségét követte. A' Pápa erre őt excommunicálta, de ő az excommunicációval nem gondolván nem csak hogy jobbulni nem akart; hanem még napról-napra rosszabb, és engedetlenebb lett. A' Pápa tehát ekkor megfosztá őt Országától (tudni való dolog, hogy Nápolyország a' Pápa feuduma) és arra a' Francia Királyt

VIII. Károlyt hívta; kinek ugyan azon jussai voltak arra. Ferdinándnak Követe az Alexandriai Püspök, személyesen protestált ugyan a' Pápa előtt e' dolog végett, és az Anyaszentegyház' közönséges Gyűlésének ítéletére kiáltott; mindazonáltal Ferdinánd három esztendő múlva engedelmeskedett, mivel megrettent a' Francia Királynak hatalmától, kinek a' mint mondanék csak-nem azon jussai voltak e' Thronushoz.

Azért hogy a' Pápa a' Nápolyi Királyt excommunicálta, 's megfosztani akarta országától, következik-e az, hogy a' Törököket hitta Nápolyra Olaszországba? Melly megfordult értelem ez? melly erőszakoskodás, és igazságot tapodó beszéd? Bizonylyal T. Balajthy Úr a' Pápa és a' Katholikus Anyaszentegyháznak gyűlésében annyira ment, hogy a' Francziákat Musulmannoknak; a' Pápát Bethlen Gábornak látta.

Ha pedig T. Balajthy Úr épen 1480-dik Esztendőről akar szólni; im ez a' Történet:

A' Törökök felvett plánumokban Rhodus szigetet megakarták venni: de az oda való Szerzetes Vitézek kivált Ambusson vezérlése alatt olly erősen védelmezték azt, hogy a' Törököknek nagy veszteséggel el kellett onnan távozni. Most ők a' Keresztységben boszszút akarván állani, kivált a' Pápán és Nápolyon, kik legnagyobb segítséggel voltak a' Rhodusiakhoz, Olaszországnak menttek; és épen a' szerencsétlen Otrantó Várossát érték legelőször Kalábriában, mellyet 17 napi ostrom után meg-is vettek. 12000-re megyen azon szerencsétleneknek száma, kikből kevés rabokat tévén, mind ledaraboltak, és az egész Várost kipusztíták. Azon szerencsétlenek számában volt az odavaló öreg Püspök-is, kit a' Pogányok ketté fűrészeltek. Ez a' szent Prelatus kit az öregség szintén földig görnyesztett, olly nagy lélekkel szenvedte az iszonyú kiált, hogy azon magok a' Törökök

csudálkoztak, és meg-nem szűnt utolsó lélegzetéig a' szerencsétlen keresztyén polgár-társait a' Krisztus hitének álhatatos megtartására inteni. Más 800-at egészen mesztelen a' Városból kivezettek, és e gy völgyben leöldöstek. Még rettenetesebb kegyetlenségnek példáját adták a' Törökök Chalcis Városán Negropontban.

A' mint a' Törököknek e' kegyetlensége Otrantó Városán elhíresedett, egész Olaszországban ijedés és rettegés terjedt-el. Maga a' Pápa az első ijedésre Rómát oda-hagyni, 's Franciaországba akart szaladni; de azután meglelkesedvén, 's bátorodván azonnal 24 Tengeri Hajókat felfegyverkesztetett, ezeket a' Nápolyi Hajókkal össze-kötvén, olly erővel sietett Otrantó segítségére, hogy a' Mahometánusok nyakra-főre oda hagyják Otrantó Városát 's Hajóikkal futásnak indultak. Ekkor osztán történt meg, hogy a' Keresztyének a' Törököknek a' Város vissza-vételében vissza-adták a' költsönt.

Sajnálja és fájlalja Balajthy Úr, a' Keresztyén vezérek keményszívűségét, és politziátlanságokat a' morál ellen, és hogy nem követték magának a' Krisztusnak e' szavait: „Szeressétek ellenségeiteket, jól tegyetek azokkal kik titeket gyűlölnék; hogy fiai legyetek a' ti Atyátoknak ki mennyégben van” vagy pedig ezeket: ellene ne álljatok a' gonosznak, hanem a' ki megüti a' jobb orczádat, fordítsd néki a' balt-is, és a' ki elveszi a' köntösödöt, add oda a' palástodat-is. „Józanon kell ezeket érteni, mint maga az üdvezítő akarta, és olly környülállásokban, mint ő akarta. Háborúban a' kard a' Haza törvényje, nem pedig a' katonának kényje, és kedve, vagy akarattya.

Lehet-é képzelni mint boszszonkodhatik Balajthy T. Úr a' Jehova Sz. Istenre, hogy olly kegyetlenül öldöstette az ártatlan Kananeusokat. — § Midőn tehát Balajthy Úr ezt állítja, és mondja „maga a'

Pápa-is több ízben ingerlette a' Törököket a' Venziaiak ellen: sőt 1480-ba a' Pápa Nápolyal hadba keveredvén; maga hívta a' Törököket Olaszországba; akár honnan vette, hazugság, csak egy betű sincs ebben igazság.

C. I.

13.

Osszián' barlangja.

Londoni Professzor *Garnett*nek Skocziai útazása' lelkes festésében Osszián' barátjai egyebek közt ezt találják. Nem messze Dunkeld' városától, igen romános vidéken, egy részint természetes, részint a' mesterség' kezét eláruló sziklaterem vagyon, felosztva több szobákra. A' vidékiek ezt Osszián' barlangjának nevezik, 's hihető, hogy az agg énekesnek, mikor az eset magával hozta, védhelyül szolgált. A' legnagyobb szobának egyik falán a' következő sorok olvashatók, melyekkel *Malvina* látszik *Osszián'* árnyékát megszólítani:

Mi leng körülöm itt a' puszta téren?

Oszkárom kél-é álmainba' fel?

Eltűnt a' kép! illatban oszla-fel,

'S üres léget szeg nyúlógó karom.

*Ébredj-fel hát , panaszló énekem ,
 'S legyintsed lelkeket , Oszkár dicsé !
 Ébredj , Fingálfi Osszián !
 Vegyüljön-öszve fájdalmas dalunk !
 Szelmába' nem csüng többé a' csiga ,
 Mióta Kajrbár által hullt-el Oszkár !
 Morván az őz gondatlanul kereng ,
 Nem félve többé Oszkár' jó nyilatól.
 Emléket lát fenyéren a' vadász ,
 'S így szól : Aludj' békében , elszunyadt hős !*

A' mesterség' értőji tudni fogják, melly szép,
 melly igen szép természet szól ezen kevés, ezen egy-
 szerű elégiai hangokban.

TOLDY FERENCZ.

14.

Válogatott Darabok az Ánglus Szemlélő-
ből. Időnkre 's Hazánkra alkalmaz-
tatva egy Társaság által.

(Folytatás.)

VI.

A' képzelt betegségekről.

— Egrescitque medendo. Virg. Æneid. XII. 46.

„Az Orvoslás miatt megbetegszik.

A' következő levél maga megmagyarázza magát, 's
nem szükölködik mentség nélkül.

Kedves Úr!

Én azon sinlődökhez tartozom, kik képzelt bete-
geknek neveztetnek; 's megvallom az Úrnak, hogy
testemnek vagy inkább lelkemnek ezen rossz állapot-
ját az Orvos-tudományba avatkozás által szereztem
magamnak. Alig kezdettem orvosi könyveket for-
gatni, azonnal úgy találtam, hogy az erem rendetle-
nül vert, 's ritkán olvastam valamelly betegségnek
leírását a' nélkül, hogy azon betegségben ne képzel-
tem volna magamat lenni. Egy híres Doctornak ér-
tekezése a' hidegtelelésekről tolvaj hidegtelelésbe ejtett.
Ekkor külömbféle olly munkák' olvasásához fogtam,

mellyek a' száraz betegségről írtak 's következésképen száraz betegségben szenvedtem, 's mind addig Hektikusnak tartottam magamat, míg jól meghízáván, kéntelen valék képzelődésemet szégyenelni. Nem sokára azután a' köszvénynek minden jelenségeit a' fájdalmakat kivéve éreztem magamban; de ezen betegségből ismét kigyógyított egy derék Tudósnak a' köről és fővényről írt munkája, ki az Orvosok' módja szerint egyik betegséget másikká változtatván, köszvény helyett kő miatt szenvedővé tett. Végre kitsinyenként minden betegségek' gyűjteményévé olvastam magamat; de történelből Sanctoriusnak híres értekezését kapván-meg, eltökéltem egészségem' dolgában azon regulákat követni, mellyeket abból szedegtettem-ki. A' tudós Világ előtt eléggé esmeretes ezen Doctornak elmés találmánya, ki, hogy tapasztalásait szerencsésebben tehesse, egy bizonyos Matematikus karszéket gondolt-ki, melly olly mesterségesen függött rugókon, hogy szintén úgy meglehetett vele mérni mindent, mintegy fonttal. Ez által megtudhatta, hány lat gőzölgött-ki a' bévett eledelel, 's hány maradott testének táplálására és hány ment-el tőle a' természetnek egyéb útján.

Illyen karszéket szerezhén magamnak, attól fogva azon szoktam tanulni enni, inni és aludni; úgy hogy a' három utólsó esztendőkbén igazán szóllván, fontban élek. Kiszámláltam, hogy mikor egészséges vagyok, épen kétszáz fontot, egy napi böjtölés után egy fonttal kevesebbet, 's egy jó ebéd után, eggyel többet nyomok; és így ezen két változó font között ingadoz testi állapotom. Szokott és mindennapi életem módja szerint kétszáz és fél font nehézségű vagyok; 's ha étel után tapasztalom, hogy ennek valamelly kis hija van, épen annyi bort iszom, vagy kenyeret eszem, hogy rendes nehézségem meglegyen. Legnagyobb vendégeskedésemben sem megyek to-

vább a' másik félfontnál, a' mit egésségem' kedvéért minden hónapnak első hétfőjén szoktam tselekedni. Mihelyt étel után a' szokott mértékem megvan, fel 's alá járok, míg belőlem tíz lat kigözőlög, 's ha karszékem velem észrevéteti, hogy ennyivel könnyebb lettem, akkor könyveimet veszem elő 's még ó lat-tal könnyebbé olvasom magamat, a' font egyéb részeire nem vigyázok. Évém' idejét nem óra, hanem karszékem szerént rendelem, 's ha ez azt mutatja, hogy eledelem' fontja elfogyott, azt következtetem, hogy éhesnek kell lennem 's azonnal az ételhez ülök.

Egy éjtszakát a' másikba számlálván, egy fertály fontnyi 's egynéhány gránnal több vagy kevesebb álmot engedek-meg magamnak; 's ha felköltömkor úgy találom, hogy ezen mértéknek hija van, a' híjánosságot karszékemben szunnyadva pótolom-ki. Felszámlálván mennyit vesztettem vagy nyertem legyen az utolsó esztendőben nehézségemre nézve, (a' melly felszámlálást egy esztendőn sem mulatok-el), úgy tapasztalom, hogy kétszáz font a' középszám, 's következőképen esztendőt által egy latot sem vesztetem-el egésségemből. 'S mind a' mellett-is, noha minden nap nagy gonddal fontra vetem magamat, 's testemet a' szokott mértékben tartom; még-is gyengélkedőnek 's betegesnek érzem magamat. Ábrázatom halavány, erem bádgyattan ver, 's testem vízi betegségekre hajlik. Cselekedje azért kérem az Úr velem azt a' szivességet, tartson engem betegének 's adjon bizonyosabb regulákat magam tartására, mint azok voltak, mellyeket eddig követtem; igen lefogja kötelezni az Úr

alázatos Szolgáját.

Ezen levél egy olasz felülírást juttat eszembe, melly egy képzelt betegnek Sirkövére készített 's tétetett: „Stavo ben, ma .per star

meglio, sto qui.” Ennek értelme körül írva, ennyit tesz: „jó egészségem volt, de minthogy még jobbat kívántam, azért ide jutottam.” A' haláltól való félelem a' halandókat sokszor kísértetbe viszi 's olly eszközöket választat velek életek' megtartására, melyek által annak szükségesképen el-kell enyészni. Ezen jegyzést már némelly történet-írók tették, midőn úgy találták, hogy sokkal több ezer katonák ölettek-megfutas közben mint ütközetben. — Ezt lehet mondani a' képzelt betegek' teménytelen nagy számáról-is, kik egészségeket az orvoslás mestersége által elrontják, 's a' haláltól megmenekedésnek kívánsága miatt siettetik halálokat. Az ilyen cselekedet nem csak ártalmas, hanem okos teremtményhez illetlen-is. Az élet' megtartását úgy nézni, mint annak egygyetlenegy célját, egészségünket foglalatosságunk' legfőbb tárgyává tenni; semmihez sem fogni, a' mit az Orvos-tudomány nem javall, 's a' mi az egészségre vigyázáshoz nem tartozik, ezek olly alávaló, olly nyomorult, 's az ember' méltóságához olly illetlen dolgok; hogy a' nemes lelkű ember készebb meghalni, mint ilyenekre vetemedni. Ide járúl, hogy az élet' megtartásáról szüntelenül való aggódás, az élet örömeinek minden édességét elveszi, 's az egész természet' színét homállyal borítja-bé, mivel lehetetlen abban gyönyörüket találni, a' minek elvesztésétől szüntelenül félünk.

Azzal a' mit itt mondok, nem akarom azokat alázni, kik egészségekről illendőképen gondoskodnak; sőt inkább, minthogy az elme' vidámsága 's a' foglalatosságokhoz való kedv és erő a' jó egészségből származnak, ennek megtartásáról híven gondot kell viselnünk. De ezen gondviselésnek, melyre bennünket nem csak a' természeti ösztön, hanem az okosság-is kötelez, nem kell szünet nélkül való félelemmé, bús aggodalommá és képzelt betegségekké válni,

a' mi mind azoknál történik, kik inkább azon törődnek, hogy élhessenek, mint azon miképpen kelljen élni. Egy szóval életünk' megtartását csak második, annak jól elrendelését pedig fő gondunká kell tennünk. Ha a' léleknek ilyen állapotjában vagyunk; úgy a' legjobb módot választjuk életünk' megtartására, a' nélkül, hogy a' dolog' kimeneteléről felettébb aggódnánk, 's akkor a' bődogságnak azon grádsára jutunk, melyet Martialis a' legfőbbiknek tart, sem nem kívánjuk a' halált, sem nem félünk tőle.

Annak az Ūrnak pedig, ki egészségét latok és gránok szerént méri, 's az étel, ital, álom és munka eránt a' helyett, hogy a' természet' kívánságára halgatna karszékének rendszabásait követi, itt egy rövid mesét beszéllek-el. Jupiter, úgy mond a' Meséllő egy bizonyos földművelőnek jámbor erkölceit megakarván jutalmazni, azt ígérte néki, hogy valamit kér, megadja néki. A' földművelő azt kérte, hogy adatnék hatalmába az időjárását úgy alkalmaztatni saját birtokán, a' mint maga akarná. Megnyerte kérését, 's azonnal felosztotta az esőt, havat és verőfényt szántóföldjeire, úgy a' mint gondolta, hogy a' föld természete kívánná. Az esztendő végén midőn jobb termést várt, mint rendszerént nyerni szokott, sokkal soványabb aratása volt, mint szomszédjainak azért, mert a' szélről elfelejtkezett. Mire nézve (igy beszél a' mese) kérte Jupitert, hogy venné ismét vissza az idő' kormányozását, különben ő végső romlásra fogna jutni.

VII.

*Az ész és szív nemes tulajdonai többet érnek
a szépségnél.*

Fervidus tecum puer et solutis
Gratiae zonis properentque Nimphae,
Et parum comis sine te Juventas
Mercuriusque.

Hor. L. 1. Od. XXX. 5. etc.

A' heves gyermek veled és övetlen
Gráziák 's Nimfák legyenek, 's Juventas,
A' kit édessé te teszesz; de hozd-el
Mercuriust-is.

Virág.

Egy barátomnak két leánya van, kiknek Laetitia és Daphne nevetek adok, az első csaknem minden korunkbéli leányokat felyülhalad szépségével, az utolsónak személyén semmi különös ketsek sem tűnnek szembe. A' külső formának ezen eggyetlenegy környülményétől látszik mind a' kettőnek egész életbéli szerencséjék és szerencsétlenségek függeni. Laetitia első gyermekségétől fogva nem halla egyebet ártvo-násainak, színének és termetének ditséretén kívül; 's ugyan azért csak az marada, a' mivé a' természet formálta, eggy igen szép külső tárgy. Ketseinek tudása szenvedhetetlenül hiúvá és kevélyté tevé őt mindenek eránt, kiknek vele dolgok volt. Daphne, ki közel húsz esztendő koráig legkissebb hízelkedést sem nyert, kéntelen vala némelly tökélyeket szerezni, hogy azon bájta kipótolhatná, mellyel testvérnén-

nye bíra. A' szegény Daphné csaknem mindenkor elveszté ügyét, ha együtt versengtek, beszélgetése semmivel se tudta magát mással mint józan észszel ajánlani, 's mindenkor kéntelen vala előre jól meggondolni, a' mit mondani akart. Laetitia ellenben részrehajló figyelemmel halgattaték, 's javallás mutatá magát azoknak, kikkel társalkodék artzvonásaikban, még minekelötte szájját a' szóllásra felnyitná. Ezen okok természeti következeseket szülnének, 's Laetitia izeveszett, Daphne pedig kellemes társalkodó leve. Laetitia mások kedvezésében elbízván magát, nem tanulá a' tetszés' mesterségét, Daphne senki hajlandóságát sem tapasztalván maga eránt, egyedül saját érdemére kényszerítették támaszkodni. Laetitia ábrázatja mindenkor valami komort, békételet 's kevélyet mutata, Daphne nyájasnak, nyiltszívűnek 's nyugottnak látszék lenni. A' múlt télen egy nemes ifjú meglátá a' Játékszímben Laetitiát 's megszereté. Gazdagsága olly karban álla, hogy hosszas bévezetés nélkül kinyilatkoztathatá érzelmét a' leány Atyja előtt. A' fiatal embernek a' legnagyobb szabadság engedteték bójárni a' házba, hol kényszerített magatartás, barátságtalan pillantatok 's hideg udvariságok valának Laetitia' részéről a' legnagyobb kedvezések, mellyeket az ifjú nyerhete, míg Daphne őt egy testvérnek minden nyájas barátságával 's ártatlanságával fogadá, úgy hogy a' szerető sokszor ezt mondá: Kedves Daphne! vajha te volnál olly szép miut Laetitia. — Ez, az illy beszédet azzal az eleven vidámsággal vevé, melly az aszszony személyeknek természetekben van, ha különös célra nem törekednek. Az ifjú soká haszontalanul sóhajtozék Laetitia körül, Daphne kellemes társaságában ellenben mindenkor bizonyos enyhülést és vidúlást lele. Utóbb Laetitia' kevély durtzaságát szívéből megúnván, 's Daphne vidám kedvűségének mind több és több bizonyosságai

által megbájtoltván, egykor ezt mondá ennek, hogy valamit akarna néki felfedezni, a' mi talám kedvére fogna lenni. — „Igazán mondom Daphné, így folytatá tovább, szerelembe estem veled, 's testvér-né-
nédtől elidegenedtem.” Ezen kinyilatkoztatásán elnevetvén magát Daphné. — „Úgy van, mondá az ifjú, gondoltam, hogy ki fogsz nevetni; de én az Atyádtól megfoglak kérni.” Megcselekvé ezt, az Atya ezen újságot nem kevesebb örömmel mint csudálkozással hallá 's nagyon megvala elégedve, hogy ettől fogva csak szebbik leányáról kellene gondoskodnia, kit mint reménylé, könnyen eladhatna mindenkor. Régtől fogva nem emlékezem valamire, a' minek olly igen örültem volna, mint barátom Daphnéjának ezen győzödmén. Minden esmerősei forró részvételt bizonyítának ezen váratlan szerentsén, 's neveték testvér-nénnyének maga által okozott veszteségét.

Valamint kicsin lélek' tulajdona a' testi fogyatkozásokat úgy nézni, mint az érdem' csorbulását, szintúgy lealatonittásunkra szolgál, ha testi tökéllinkben elbizzuk magunkat. Az aszszonyi Nemet e' részben csaknem lehetetlen a' tévelygésekből kigyógyítani, azért itt a' következő kivonást ajánlom egy levélből, mellyet egy jó barátom írt azoknak, kik magokat szépségekben elbizzák, 's kiket szintén olly nehéz eltűrni, mint az elmésségéért felfuvalkodott férjfiakat.

Saint-Evremond egyik értekezését azzal az állítással fejezi-bé, hogy a' szép aszszony utolsó sóhajtásával nem annyira életének mint szépségének elvesztését bánja. Ez a' tréfa talám messze van vive; de egy igen sokszor előforduló tapasztalásra van építve, arra t. i. hogy az aszszonyok a' szépséget legfőbb gondjok' tárgyává teszik, 's legszebb megkülömböztetések gyanánt nézik. Innét van, hogy minden mesterségek, mellyek annak emelésére tzeleznak, az

aszszonyok által mindenütt olly nagy készséggel fogadtatnak-el. Hogy az a' részbeli számtalan hamis fortélyokról 's rosz hirbe jött szépítő szerekről semmit se szóljak; alig van egy valamire való házbéli leány Magyar-országban, ki a' májusi harmat szépítő erejéről semmit nem hallott volna, vagy ortzája színének és bőrének szépítésére szolgáló valamely orvosossággal nem bírna; 's egy tudós Doctort esmerek, ki 8 esztendőt töltött az Universitáson, 's azután Európának csaknem minden tartományait beútaza; 's még-is nem másnak, hanem egy szépség adó mosdóviz feltalálásának köszöni szerencsáját.

Ez alkalmat adott nekem arról gondolkodni, hogyan lehetne haszonra fordítani az aszszonyoknak ezen olly igen közös hajlandóságát, melly jó szándékból a' tetszeni kívánásból származik, 's azon nem egészen helytelen vélekedésen épül, hogy a' természet mesterséggel elősegíthetik. 'S úgy hiszem, hogy hasznos szolgálatot tenne az, ki őket a' kuru'solók és himpellér orvosok' kezéből kivévén, 's önn csalatkozásból kigyógyítván, nekik a' szépség' nevelésének igaz mesterségét megmutatná.

De minekelőtte a' dologról magáról szólnék, szükségesnek tartom egynéhány alapos rendszabásokat előre bocsátani, t. i.

1-ször. Hogy egy aszszonyszemély sem lehet csupán ábrázatja vonásainak hatalma által szép, valamint csupán beszélése által elmés nem lehet.

2-szor. Hogy a' kevélység minden illést és kelemet elront, 's a' tettetés és czifrázás jobban elcsúfítja az ábrázatot mint a' himlő.

3-szor. Hogy egy aszszony sem lehet szép, ha nem irtózik minden hamisságtól.

4-szer. Hogy valami barátunkban nem tettik, mind az szeretőkben-is rút.

Ezen kevés alap-igazságokból könnyen meglehet bizonyítani, hogy a' szépség' elősegítésének igaz mestersége az egész személynek, tisztességes és nemes tulajdonok által való ékesítésében áll. Ez az egyetlen egy mód arra, hogy azok, kik a' természetnek legszebb remekei, vagy egy Költő' mondása szerint az emberi Nemzetnek portzellánból készült edényei meglelkesedjenek, 's betseik' kimutatására alkalmasok legyenek; sőt azok-is, kik általa gondolatlanul 's mintegy sietve öntettek formába, azt nagy mértékben tökéletesítsék, a' mit a' természet híjánosan hagyott.

Nékem úgy látszik, hogy ezen Nemről, melly az emberek' örömeinek nemesítésére 's a' gondoknak szíves részvétel által való enyhítésére teremtett, igen roszszúl és lealacsonyítva gondolkozunk, ha azt csak úgy nézzük, mint szemnek való tárgyat. Ez által megfoszjuk természeti hatalmának nagy részétől, 's a' festett képekkel egy sorba teszszük. Melly sokkal nemesebb a' rény által felemelt szépséget gondolni, melly midőn figyelmünket magára vonja, egyszerű'smind szeretetre és tiszteletre kényszerít. Melly igen lankadtak és lelketlenek egy katzér Szépnek ketsei, ha azokat összehasonlítjuk Zophroniának igazán szeretetre méltó tulajdonaival, ártatlanságával, Isteni félelmével, vidámságával és hűségével, olly rényekkel; mellyek Nemének szelidségét nevelik 's még szépségét-is szépítik! Az a' kellemesség, mellynek külföldben a' szerény hajadonban nem sokára elkeltett volna enyészni, most-is megvagyón a' forró szeretetű anyában, az okos barátnéban és a' hű feleségben.

A' vászonra művészi kézzel írt színek gyönyörködtethetik a' szemet, de a' szívet nem hathatják-meg; 's az az aszszony-személy, ki személyjének természeti kellemeihez valamelly jeles belső tulajdonokat kapcsolni nem igyekezik, legfellyebb-is csak úgy mulat-

hatja a' nézőket, mint a' festett kép; de úgy nem győződelmeskedhetik, mint az igaz szépség.

Midőn Milton Adámmal a' paraditsomban Évá leíratja, 's az Angyalnak elbeszéli, melly benyomásokat tett légyen szívében, annak első látása nem egy görög Vénusnak ábrázatját vagy artzvonásait, hanem ezekből kitündöklő 's ezeknek bájoló erőt adó nemes lelkét festi: minden lépésében kellem; szemében ég, 's minden mozdulataiban méltóság és szeretet vala. A' leggőgösebb Szépnek sem kellene elfelejteni, hogy akármit mond-is néki tüköre; legtökéllyesebb arczvonásai-is erőtlenek és élet nélkül valók, ha belőlök ezen belső erő nem sűgárzik-ki.

Említést érdemel itt Johnson Benjaminnak következő Sírkő-verse, mellyre őt nem más, hanem csak olyan Szép lelkesíthette a' millyent most festék:

Underneath this stone doth lie
As much virtue as could die,
Which when alive did vigour give
To as much beauty as could live.

*Olly rényt temet ez a' sír,
Millyent a' föld ritkán bír;
'S olly aszszony bájolt általa,
Ki hasonlithatlan vala.*

15.

Hazai Literatura.

A' régi híres Ménesek egyyike' megszűnésének okairól, Báró Wesselényi Miklós. —

Pesten, 1829. nagy nyolczadrétben, 78 lapra.

A' Zsibói Istáló és Ménes (Közép-Szolnok Várm.) már régen is híres vala mind a' két Hazában mind a' külföldön, 's a' lovakat[nevelő Erdély Zsibónak adá az elsőséget. Azt Báró Wesselényi Pál alkotta 1660 körül válogatott Erdélyi kanczákból. — István, Pál' fija, látá a' szerencsés kezdetet, 's ménesét török és tatár kanczakkal nemesítette. — Istvánnak Ferencz és István fiai megosztóznak a' lovakban - is, mert a' ló tartást családi dísznek és famíliai tisztnek tekintették; 's a' második István, hogy apróbb lovait szalasabbakká tehesse, Nápolyi méneket hozatott. Csak hamar látá hogy a' két faj nem illik egyyüvé, 's a' mi így elkorcsosult mind kihányta. Ellenben megveve Generális Brentánótól egy huszonnyolcz esztendő *Galant* nevű mént kétszáz aranyon és tizennégy darab harmadfű csikón. A' ló' atyját akkor hozák által a' Pyrenéeken, midőn VI. Károly, meghalván testvére I. József 1711. oda hagyá a' Spanyol-koronát, 's Bécsbe visszatért. 'S ez a' *Galant* (másik nevével *Brentánó*) levé' törzs-atyja minden Zsibón nevelt lónak vagy atyai vagy anyai ágon.

Istvánnak özvegye, a' tudományos neveltetéséről - is híres Vargyasi Báró Daniel Polyxena, még nagyobb fénybe hozá a' Ménest. Óvta nemtelen lovaktól, a' fajokat megkülömböztette, Jegyző-könyveit nagy hűséggel, nagy gondnal vitette, az ifjú lovakat költségesen neveltette, tanította. Elhíresedett Lovázmestereket fogada szolgálatjába, 's illyen vala az a' Gründel, ki Miklóst, a' ház' egyyetlen fíjat, a' lovaglás', ló tartás' és lótanítás' mesterségében oktatta.

Miklós, Kapitauy a' Bethlen Ádám' huszárjai közt, egyy *Monárch* és egyy *Brillánt* nevű spanyol, és egyy török mént hozá a' Lengyel Király' istalójából; de ezek nem felelének-meg várakozásának, 's magokon és csikajikon ki kelle adni. Tovább 1776. a' Gróf Haller Janos Gorbói istalójából vevé meg ennek szürke *Ciceróját*, melly az I. Ferencz Római Császár' spanyol-ménné és spanyol-kanczájú lovai közzül erede. Ő szerzé-meg 1783 az *Alexander* nevű angoly mént-is, 's 1790 a' spanyol *Andalúzót* Herczeg Kaunitz Domonkosnak istalójából, mellyet a' Herczeg' atyja, a' Miniszter, maga hozá - ki Spanyol - országból; végre pedig Gróf Mikótól egyy nagy szépségű *Müzir* nevű originalis arab-szot. — Ezek szerint Zsibó az 1809. Octób. 25 - d. megholt Miklós és tisztelt özvegyének Méltós. Nagy-Ajtai Cserei Heléna

A szszonynak idejekben nevele spanyol, ángoly és arabsfajú lovakat. A' Zsibó' Asszonya most az Istalót és méneseit általadá életben maradt egyetlen gyermekének.

Miklós, a' II., 1822. Londonba útazott, hogy lóisméretit küljebbre terjeszsze, 's ne csak hallásból, olvasásból tudja a' mit nagy czéljai kívantak. Vissza-jővén onnan, 's két mént hozván, eltökélé hogy kijövé a' módiból a' csak czifrára való 's tan czoló, iskolás spanyol lovak, istalója' 's ménese' minden lo vait eladja, 's ezután ángoly-fajnaknál egyebet nem nevel. Ezt minden gáncsolta, Anglomaniái szesznek nevezte, sőt épen hazafisagtalanságnak, 's ősei ellen elkövetett tiszteletlenség nek; de annyi sok gáncsolók közzül, kik a' spanyol faj' megszüntetését sajnálak, az 1828. Octób. elsőjére kihirdetett kotyavetyére a' két Magyar Hazából csak négy öt jelene-meg ve vő szandékkal. W. ezen írásában adja okát szandékanak, nem hogy magát mentse, hanem hogy a' lóisméret és ló tartás eránt jobb gondolatokat terjesszen-el. Eggy kevésbbé nemes lelkű ezt akkor tevé vala, midőn drága áron szabadúlt volna-meg el adni kívánt lovaitól.

Minthogy az itt adott tanítások érdemlik hogy minél többek ismérétebe jussanak, közöljük a' kised Munka' kívónását:

I. Szakasz. A' lótenyésztés fontos ága a' mezei gazdaságnak. Termékei sokszorozva fizetik vissza magokat. Néhány véka zab 's néhány mázsa széna ezeket hozhat-be. Ez világos onnan hogy a' lovaknak ott van nagyobb becse a' hol a' termék drágabb. Mi úgy sem adhatjuk-el jutalmasan mezeink' termék it, és így jobb megétetnünk, hogy nagy hasznot hajtsanak.

De a' lótenyésztés nagy befolyással van a' Nemzet' characterére 's erkölcsaire-is. A' hol jó lovak vannak, ott többen fog nak lovagolni, 's az a' Nemzet merészebben, mellynek vannak jó lovai. Ezért lovagol az Ángoly és a' Keletiek; ezért nem a' Cseh, Morva, Stajer, Olasz és Hollandus. Pedig lovagolni kell, mert erősíti a' testet, férfiasít, bátorrá tesz, nemes magunk elszánására szoktat.

A' lónevelés csak úgy allhat fenn, ha a' nevelőre hasznot hoz. A' haszonnak az Ángoly két új nemét találta-fel: a' lóversenyt, és a' ménbért. Eggyikén 's másikan eggy ló ezeket hozhat be.

II. Szakasz. A' lovak' eredetét két ágra lehetne osztani, bár nem hisztoriai bizonyossággal: azok Keletiek, vagy Északiak. Melly külömbség a' könnyű, inas, pattanós Arabsz és a' bússal-terhelt lomha Frizlandi ló közt! A' külömbséget az összeházásítás' vegyülete, az éghajlat', a' tartás', 's a' Nemzetek' characterének külömbözései hozhatak-elő. Ezt bizonyítja a' Spanyolok' és az Ángolyok' példája. A' Spanyolnal is, az Ángolynál-is keleti faj volt rég olta már becsben; de a' pompát szerető Spanyol azon apa- 's anyalovaktól igyekezett csikókat nevelni, mellyek hattyúnyakat, 's atyjok 's anyjok után pompás járást ígértek: az Ángolynak sebes, munkatűró, tartós ló kelle, 's ő lovai' összseparásításakor e' tulajdonságokra vigyazott. Így örökösödének-meg a' nemzések által az egész nemzeti fajban az el-

érni óhajtott tökélyek. Az Angolyok így vigyáznak a bikák és tehének körül-is, 's azt nyerék, hogy nálók a' csak mézárszék-re nevelt marha egészen más, mint a' mit járom alá nevelnek. A' Nemzet' characterét látni a' Csel', Morva', Stájer' lovai-ban is, az csendes, tüzetlen, de alkalmas elhordani a' rá rakott terhet. Nézzük a' német Furmányost, a' mint savanyú ábrázatjával csampáson megyen babos lova' lecsapott fara mellett, mindég készen a' goromba felelettel; 's nézzük a' minden nyomorúságot könnyen tűró Kozak lovát, 's hozzá vethetünk Urai' lelkeikre.

Keleti eredetű volt a' Magyarok lova is. Hozzá szokván háborújk alatt a' lovagláshoz, a' béke' idején-is inkább nyeregben úsztak mint kocsikban, kivált hogy akkor a' rosszabb utak 's a' nem bátorságos idők azt tanácsolhaták. Szorosabb összeköttetésben lévén, vagy mint barátjai vagy mint ellenségei egymásnak, a' Törökkel, Erdélybe sok keleti fajú lovak jöttek-be. Európanak egyéb részeibe bejövének a' lovagjétek, 's ezek miatt a' czifra lovak kerestetének: nekünk arra sem időnk nem volt, sem kedvünk; mi a' győző 's tartós lovak mellett maradánk meg.

A' Lovag-kor elmúlt, de fenn maradt árnyéka, 's a' dárda-döfés helyett a' caroussel és lóiskola. A' fényűzésnek ez a' neme harmadik Dynastiánk alatt hozzánk-is áltszivárga. Gazdagabbjaink VI. Károly alatt behozák a' spanyol-méneket, 's divatba jött az iskolás lovaglás, 's a' fennhágdosó, hattyunya-ku, lebegő serényű lovak' szeretete. De mivel spanyol-mént nem bírhatta minden, örülénk az óriási növésű Dan és Nápoly ménekek-is, 's elszaporodának a' szükelejű, gyengehatuljú, hosszusiklajú, vékonycsontú lovak. Erdélyben később talált kedvet a' labemelés. Végre megkedvelék itt az angoly fajt is.

(Némelly Uraságok Magyar-országon-is szalasbb korcsnémet méneket tartvan, 's illyenek küldetvén a' Varmegyékre) itt és Erdélyben, az Uraságoknál és a' falusi népnel igazan magyar régi fajú lovak nem találatnak. Olyakat csak a' sivatag hegyes részekben lakóknál kell keresni. Mindnyájan tudjuk a'hol én lakom-is hogy a' Máramaros-szigeti vásárokbán vett apró lovak mennyi terhet bírnak-el, és melly igen tartósak.

III. Szakasz. A' 43-dik lapig az vizsgáltatik hogy a' lónevelés nálunk miért vala káros? hogy azt ezentúl hasznossá mint lehetne tenni, 's itt az a' vad czáfoltatik-meg, hogy az angoly ló sebes, győző, erős, tartós; de nem tud forgani, 's így katona alá nem alkalmas, és hogy kényes. Lap. 46. azt tanulom hogy az angliai postakocsis, nyargalva érvén station-jara, a' tajtékkal és veréjtékkal elborított lovat hirtelen hideg vízzel önti-le, vagy vizes pokróczot terít rá. A' gonosz manipuláziót a' muszka lóval sem lehetne zabalás, szélütés 's egyéb nyavalya nélkül megtenni. Ezt a' szoktatással érte el az Angoly. A' nagyon nevezetes tanításokat adó Szakaszt a' hely' szüke nem engedi egészen ki-írni.

IV. Szakasz. A' lovak' javítása attól függ, hogy jobb fajú ménekekkel parosítassanak kanczaink, és hogy kancza 's csikó jól tartassék. A' ménlóban nézzük a' hatalmas csontokat, elég testességet, aljas és veses természetet, illendő nagyságot. Kan-

ezáink illyektől ígérnek még most jó háttas, 's nem felette nehez hűzasra-is alkalmas lovakat; későbbre kell arról gondoskodnunk, hogy a' legnehezebb lovasok 's a' legnagyobb teherhűzasnak is megfelelőket tenyészthessünk.

Minthogy minden nem tarthat, ángoly mént, éljen a' ménbérért hágókkal. W. volt első, ki illy móddal hágattata idegen kanczakat (1823) ángoly ménjeivel, 's a' csikók megfelelővén a' városnak, Erdélyben azolta mások birtokában lévő három teljes vérű ángoly mén állítatott-ki.

Nem szükséges a' derék csikók nevelésére a' pompás istálló és a' sok cseléd. Angliában a' híres és sok pénzt behozott *Rubenst* egy jó, de csak tapasztos faistállóban, egy épen nem czifra cseléd gondjai alatt találá az Író. Csak az szükség hogy az istálló jó levegőű legyen és világos, 's a' ló azokban jó és egészséges eledelt kapjon.

Megkevesítetik a' költség, ha az anyakanczak használtatnak. Jól bánva, ezekkel lehet dolgoztatni. Az illó mozgásban lévő ritkán maradnak meddők, egészségesebb csikókat szülnék, 's ezeket jobban nevelik. A' csikózas előtt hat héttel megszűnnek dolgozni, azután két hétig pihennek. Csikajok éjjel velek van, nappal eggyyszer, 's ha lehet, kétszer, hozzájuk bocsátatik; különben jó tagas istállóban, vagy a' mi, sokkal jobb, kertben vannak a' csikók, 's ott darált vagy darálatlan zab, luszerna, 's fiatal kaszált fű, 's ha lehet, lóhere vagy lúczerna, 's víz áll mindég előttök. A' csikót már az első két hétben könnyen rá lehet ezen eledelre szoktatni. A' csikó öt hónapig szopván, elválasztatik anyjától; a' további szopás neki szükségtelen, az anyjának káros. Illy eledellel kell tartani három esztendeig; 's a' legelőn arra vigyázni hogy az mocsáros ne legyen. Télben istállóban vagynak, de annak nem szabad szűknek, setétnek, igen melegnek lenni. Ellehetnek akolban is, de ki ne légyenek téve a' szélnek, 's alattok bőven légyen száraz szalma. Az igen meleg istálló cselekszi hogy kehet kapnak, 's hirtelen lépvén ki a' kemény hidegre, althűlnek. Az anya, dolgozó kanczak száraz eledelen-is lehetnek, de jobb ha zöldet esznek nyarban.

A' lovak olcsó és jó eledeléről lap 65—69 adatik tanítás; lap 70—75 pedig arról van szó, hogy a' már megjavított fajú 's jól táplált lovak eladhatasa leginkább Eggyesületek által történhetvén-meg, azt mint kellene elősegéteni. (V. Szakasz.)

A' VI. Szakaszban lap 76—78. előadatik a' Zsibói istálló' és ménés' szándékba vett állapotja.

A' ménnek: *Cátó* és *Dittó*, mellyeket W. maga hozá-ki *Hippodamia* kanczájával, a' híres Phantóni leányával, Angliából. Három más kanczaji *South Down*, a' már fellyebb említett Rúbens' leánya, és a' két testvér: *Alborak* és *Ibla*. Ezek fognak apalovakat nevelni. — Ezekentúl nyolcz félvérű. Ezeknek kancza-csikajik fajra neveltetnek; méncsikajik eladatnak. — Tovább Cátónak előbbi Zsibói anyáktól nemzett öt leányai. — Végre 29 darab 3, 2, 1 esztendő kanczacsikaji Cátónak és Dittónak többére az *Alexander* ángoly, és az *Almansor* arabsz fajából. Most tehát harmincznyolcz kanczaló vagy kanczacsikó.

Az ángoly teljes és félvérűekhez járúl 12 most Csíkban vett székelly kancza.

Használatni fog ezekhez a' Hippodamiától nevelt most Gróf Kendeffy Ádám birtokában való fija-is, Sancho; és a' közel rokonság elkerülése végett a' pénzért hágók.

Referens a' kised munkát Lovásztekingtetein kívül-is nagy gyönyörűséggel olvasta; mindenütt kitetszik hogy itt egy felvilágosított hazafi 's nemes gondolkozású 's érzésű férfi szöll. Előadása velős, el-van telve erővel, sok némű tudománnyal, 's a' nyelv' barátjai Magyarság' virágit-is lelnek itt. — Ezeknek ha nem kedves, legalább hasznos lesz ezen intés, lap 35:

Hazafiság-e a' Nemváltoztatás?

„Ilyennek látván Országunkban a' lovak' eddig való állapotját, úgy hiszem, nem lehet hazafiság' tárgya a' régi mellett való megmaradás' szándéka. Gyűlölöm én az idegen majmolást; nevetségesnek tartom akármi tárgyat; is csak azért hogy külföldi, a' hazait megvetvén, annál előbb becsűlni; buzgó tisztelője vagyok mindennek a' mi nemzeti - - - de azt-is hiszem és vallom, hogy igen káros valamit csak azért szeretni 's becsűlni, akár jó akár rossz, mivel hazai 's régi; 's hogy nevetséges a' honit mindeneknél jobbnak tartani, abban ott-is, a' hol nincs, fényes tulajdonságokat látni. Idétlen szüleménye ez a' hazafiságnak; minden tökéletesedésnek, javulásnak elzárja útját, és sok haza-ellenségeinek nyilvános mesterkedésinél több kárt okoz.” —

És osztán azoknak, a' kik a' szokás tisztelőjével, 's a' Grammaticák' és Lexiconok' dolgozójival 's Isten tudja melly felsőbb hatalommal szeretnék az Író a' maga szabadságától megfosztani, az 51-dik lapról:

„A' franczia Kereskedőség egykor az Ural-kodástól megkérdeztetvén, mit kellessék a' kereskedés' előmozdítására tennie? ezt felelte: *Laissez nous faire.* (Azt bízzák az Urak miránk!)”

KAZINCZY FERENCZ.

16.

A' tanuló gyermekekkel való bánás-
módról.

*Nullum munus Reipublicae adferre maius, meliusque possu-
mus, quam si doceamus, et erudiamus Juventutem, is
praesertim moribus, et temporibus, quibus ita prolapsa,
ut omnium opibus refroenanda, et coercenda sit.*

CICERO.

A' társasági élet boldogságának legerősbbs fun-
damentoma a' Nevendékeknek, mint a' Haza
édes Reményjeinek helyes tanítása, melly nél-
kül egy Ország sem juthat kívánt virágzásra,
csínosulásra; mert, a' mint T. Udvardy János Úr
F. M. O. Minerva 1829-ik évi, 2-dik Kötetének
261 lapján helyesen mondja; „valamint az Em-
bernek egész életébéli boldog, vagy boldogta-
lan állapotja az egy neveltetésben határozódik:
szintúgy a' Status boldogságára-is legtöbbet tesz,
ha nevelt és pallérozott polgárokkal bővelke-
dik.” A' czélerányos nevelés fejti-ki, amint egy
jeles Tudósunk mondja Tud. Gyűjt. 1821. 82 lap.
Nevendékeinkben a' kegyességet, a' Religióbéli
érzéseket, gyarapítja az érzéki tehetséget, fel-
serkenti 's gyakorolja az értelmet, emlékezetet,
és a' gondolkodó erőt: ellenben meggátolja a'
gyermekben a' hatalmasan munkálkodó vak ösz-
tönt, szabados indulatot, és a' csapodár vágyó-

dást. Már hajdan Plutarchus - is de puerorum institutione azt mondá: a' jó tanítás gyökere, kutfeje a' virtusnak és a' tisztességes életnek. *Nemo potest beate vivere ne tolerabiliter quidem sine sapientiae studio*, ugymond Seneca.

A' mi illeti a' Nevelésnek fontos Tudományját, arról már sok jeles Férjfiak vagy egész munkát írtak, vagy ugyan ezen tárgyról Folyó-írásokban több derék értekezéseket közlöttek, 's így hát azok által a' Nevelésről szóló Tudomány sokkal tökéletesebben kivan merítve, mintsem hogy én ahoz valami újjat, vagy jobbat toldhatnék; e' tárgyban már több olly vezér-csillagú Férjfiakat szemlélek magam előtt, kiknek nyomdokjokba lépni erőtlenségemnek épen nem engedtetik; de mindazáltal, hogy e' tárgyról én - is, mint a' tanításban megőszültt több jeles Férjfiak' társaságában a' Nevelés' munkájában egy kis ideig magam-is részt vett, valami hasznost, sőt talán némelly ujjoncz Tanítókra nézve szükségest-is mondhatok, megfogja engedni az, ki e' jelen értekezést őszinte lélekkel olvasándja. Hiszen hogy átallyában a' Nevelésről, különösen pedig a' Nevelést tárgyazó dolgokról többször, és többféleképen írni épen nem felesleges dolog, azt minden ehez értő bölcsen által látja; mert ugyanis, ha a' Köztársaság' boldogsága a' jó Polgárokból, a' jó Polgárok pedig a' gyermekekből nevelkednek, akkor elkerülhetetlenül szükséges, hogy mint igaz Hazafiak a' gyermekek' helyes neveléséről buzgó szorgalommal gondoskodjunk; mert a' mennyivel felségesebb teremtmény az ember egyéb állatoknál, annál több igyekezetet szükség fordítani az ő nemesítésére:

*Chara sumus Patriae nos omnes pignora, justum
Est ergo, ut charum seduli agamus opus.*

Jó nevelés nélkül a' Polgárok előtt még a' legjobb törvények - is járatlan útakhoz hasonlók, azért már a' pogány régiségis úgy tekintette a' jó Nevelést, mint a' közjónak alapját, melly nélkül az fenn nem állhat. Esméretesek e' részben Minos a' Cretabelieknél, Solon Áthenében, Lycurgus a' Spártabelieknél, kik sokkal nagyobb szorgalommal és gondal oktatták Nevendékjeiket a' Haza-szeretetére, az emberiség' méltóságára, a' nemes gondolkozás módra, mint ma sok Keresztyének. Vajha ne volna alkalmaztatható még mái napiglanis némellyekre nézve az, a' mit a' tanítói hívatalt bitangolókról a' Poeta elmondott: t. i.

*Sunt quibus oppletum pectus rubigine, mensque
Torpore ignavo debilitata stupet.
A quibus omnis abest venerandi sensus Honesti,
Utilia hos tantum, nudaque lucra juvant.
Privatum toto conatu quaeritur illis,
Communis nullum pondus, amorque boni est.
Nec virtute animos poliunt, nec Apollinis arte
Ingenium, cupidos spes nisi certa movet.
Nec Juvenum studiis informant pectora puris,
Sed tenero injiciunt semen inane solo.
Cum nec quid capiat, vel quantum fertile pectus;
Nec quid sit pueri mens bene culta sciunt,
Suppeditant steriles (obscurum vulgus) avenas,
Et pubi innocuae stagna bibenda ferunt.
Heu! damnum Patriae, repetas licet omnia, nullum
Grandius inferri, flebiliusque potest.*

Kit a' tanítói szép, de terhes hivatalban nem a' Tanítványok' tudományos előmente, hanem inkább az ügy nevezett pingue Minerval, a' kövér nyereség ösztönöz, az a' Tudományoknak több haszon gyümölcseit magais nehezen fogja szedegetni; de Tanítványival bizonyosan nem fogja éreztetni; hanem ezek szegénykéek míg az oskola küszöbét koptatják, addig rágódnak némelly már régen írásba tett száraz tanulmányokon, neveltetnek mint szajkók, nem pedig mint okos valók, kivergödvén pedig az oskolai porból *tandem custode remoto gaudent equis, canibusque, et aprici gramine campi,* 's a' drága időt vagy henyéléssel, vagy pedig azzal töltik a' mi még a' henyélésnél-is rosszabb, vagy legalább nem jobb.

A' gyermekek' nevelése eránt való szükséges gondoskodásban különösen kitűnt, *velut inter ignes luna minores* a' hajdani görög Városok között Lacaedemon, különös jeles Férfiakat választván az Ifjuság nevelésére, 's a' Nevendékek' erkölcsi viseletét többször-is vizsgálatra vévén. A' Persák-is, minekelőtte a' bal szerencse törvényeiket felforgatta volna, a' jó Nevelés eránt való figyelmekeket azzal bizonyították úgymond Xenophon, hogy 12 fő Férfiakat választottak az Ifjuság nevelésére; 's ezt igen helyesen, mert valamint a' gyümölcs a' virágtól, az épület' tartóssága a' fundamentomtól függ; úgy hasonlóképen a' gyermeki korban vett jó vagy rossz nevelésnek foganatja - is által terjed a' későbbi korra, *plurimum enim intererit quibus artibus, et quibus hunc tu moribus instituas.* Juvenalis Satyr. 14.

Ennek az olly igen szükséges helyes Nevelésnek nehézségét figyelemre vévén Seneca illy

szavakra fakadott: *Nullum animal morosius est, nullum maiori arte tractandum quam homo, nam natura contumax est, animus humanus in contrarium, atque arduum nitens, sequiturque facilius quam ducitur.* Xenophon-is azt állítja: hogy *difficilius est rationi, quam belluis imperare*, de midőn azután szeméit Cyrusra fordította, ki noha sok Országoknak, és Tartományoknak parancsolt, magát még-is nem-csak önnön népével, hanem még a' meggyőzött Nemzetekkel-is megkedveltette, azt mondá: hogy a' megátalkodásnak oka nem azokban van, kik nem akarnak engedelmeskedni, hanem a' tudatlan Kormányozókban. Látjuk hát ezen két Bölcsnek állításiból a' Nevelésnek nehézségét, valamint azt-is, hogy a' Nevelésben elől fordulni szokott többféle nehézségek nem épen meggyőzhetetlenek.

Hogy hát a' Tanító gondviselésére bízott gyenge tanítványt kívánt foganattal nevelhesse, mindenek előtt iparkodjék Nevendékeinek szívében a' Tudományok' szeretetének tűzét gyullasztani, azoknak hasznát, gyümölcsét a' közönséges élethől vett mindennapi példák által vélek megesmértetni, 's a' tudományos munkálkodást vélek korán megkedveltetni, legyen a' gyermeknek kedve a' tanuláshoz, hogy ne csak kötelességből, kényszerítésből, hanem a' Tudományok eránt viseltető valódi szeretetből tanuljon néha még azon órákon-is, mellyek pihenésre, vagy mulatságra vannak rendelve. Iparkodjék benne elfojtani ama sok rossz követkevésekkel együtt járó pajkosságot, mellyről így szól Seneca: *cohibeat Magister in pueris insolentiam, nimiam aestimationem, suique tumorem elatum supra caeteros, et amo-*

rem suarum rerum coecum, improvidum, dicitatem, et superbiam contumeliis gaudentem, desidiam, dissolutionemque segnis animi. L. de beat. vitae C. 10. A' gyermek' boldogságán szívből iparkodó, és a' tanítás' fontos kötelességét magára vállalt Nevelőnek mindenkor szeme előtt kell hordozni azon tagadhatatlan igazságot; hogy a' gyermeket az Oskolában nem-csak tanítani, hanem nevelni - is kell; ugyan-azért egy gondos, és önn-hasznát nem vadászó, hanem Tanítványinak boldogságát szívből óhajtó Tanítónak mindenigyekezettel azon kell lenni, hogy az ő gondviselésére bízott Ifjúság a' Tudományokban-is mennél nagyobb előmenetelt tegyen, de egyszer'smind a' jóban-is napról-napra szemlätomást nevelkedjék, erősödjék, és gyarapodjék. Szükség a' gyermekeket már gyengekorokban úgy nevelni, hogy maholnap a' közhivatalok' viselésében - is élötüket okossággal, rendeléseiket vígyázással, a' törvények kiszolgáltatását igazsággal, 's beszédjeket nyíltszívűséggel folytathassák.

Hogy pedig a' czélerányos nevelést tárgyazó különbféle tanulmányok' magvát szerencsés tényészsre Nevendékeinek szívébe hintesse, ki kell tanulnia természetjeket, hajlandóságjokat, hogy így kinek-kinek tehetségéhez mind magát, mind tanulmányját, a' mennyire lehetséges, alkalmaztathassa. A' mindennapi tapasztalás csalhatatlan tanúadása szerint különbféle természetűek a' Nevendékek; némeltyek, ha csak szorgalmatosan nem gyakoroltatnak, aluszékonyok, lusták; némeltyek boszorkodva türhetetlenkednek minden parancsra; vannak ismét, kiket a' fenyíték félelme tartóztat a' tanulóhi hivatal' körében; másokat ismét

ugyan ez elnyom, elgyengít; vannak ismét mások, kik önnön magoktól-is serkennek a' legszébb előmenetelre, némellyek vidámabbak, clevenebbek, mások ismét komorabbak, hajtósabbak; 's a' t. A' természetnek ennyi külömbféleségei között okos vigyázattal kell lenni a' Tanítónak, nehogy mind ezekben csak egy módot tartván, a' gyenge elméket inkább megerőltesse, mintsem oktassa. Arany közepszerűséget kell választani az illy nehéz kormányozásban, és szorgos fontolással kikeresni, hogy hol kellessék zabolázni, hol pedig ösztönözni; hol az erkölcsöt javítani, az értelmet, akaratot mívelni, az ész' szikráit eleveníteni, úgy pedig a' megfélemedetteket bátorítani,

Sic puer imbuatur, sic informatio prodest,

Qui non hanc sequitur, desipit ille, viam.

Szükség tovább a' Tanító éles figyelmének kiterjedni azon erkölcstelenségekre-is, mellyek a' gyermekeknél igen közönségesek szoktak lenni, és a' mellyek vagy a' bűn által megromlott természetnek sarjadozási, vagy pedig a' hiányos nevelésnek, és a' rossz társaságnak veszedelmes mirigyjei, ezek könnyebben ki-írthatók, de annál nagyobb szorgalom, 's iparkodás kívántatik amazok' megjavítására, mennél mélyebb gyökeret vertek már a' gyermeknek gyenge szívében, ilyenek: a' tettetés, ámtítás, hízelkedés, csalárdság, az egymás ellen való gyakor panaszok, vádolódások, csufolódások, és a' mi legnagyobb, és legveszedelmesebb, a' Tanító atyai intésének, sőt még a' törvényeknek is makacs megvetése; ezen gonosz hajlandóságokról azt kell tudni egy Tanítónak, hogy, ha-csak jó

idején czélerányos fenyítéssel ezeknek eleit nem veszi, utóbb alig fog találni megorvoslásokra való szert, *principiis obsta, sero medicina paratur*; minő bánás móddal kellessék pedig ezt végbe-vinni szépen leírja a' Poeta így szólván a' Tanítókhöz:

Vos alitis Patrum, et Patriae spem, tollite spinas,

Ac salebras veri semine, messe Boni.

Docta manus, rectum cor, et mens limpida praestat,

Ut tyro recto tramite currat iter.

Gratia sermonis, prudensque scientia rerum,

Mite labrum indoctos lumine suave regit.

Mensura officii, moderatio, recta voluntas,

Normaque tradendi blanda, movere solet.

Hanc puer arripiet cum fructu, fructus honorem,

Impensaeque operae praemia justa dabit.

Tovább, a' Nevelésnek fő alapja az, hogy a' Tanító mindenkor tekintetben legyen tanítványi előtt, mert ezt megnyervén, mint parancsai pontosabban tellyesítetnek, mint pedig az Oskolai fenyíték, és rendszabás sérthetetlenül maradnak, és így ritkább lesz' a' büntető eszközökkel való élés-is. Ez a' Tanítóknban megkívántató tekintet pedig olyan valami titkos erő, melly a' Tanítványok' kiszökéseit zabolázván őket minden lárma nélkül engedelmes-ségben tartja, 's magát vélek kedvelteti. De az erre szert tenni kívánó Tanítónak távol kell lenni az önnhaszon szeretettől, kiváltképen pedig kérülnie kell a' haragot, melly minden jó czélt érni akaró dolognak legveszedelmesebb akadállya; *Ira procul absit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate potest, ut difficile sit*

utrum magis detestabile vitium, aut deforme: úgymond Cicero. Mutasson inkább a' Tanító atyai szelídséget, melly azt viszi véghez, hogy az ember másokon tudjon könyörülni, az apróbb megbántásokat elnyögni, vagy legalább a' büntetésben mértéket tartani, *nunquam enim iratus qui accedit ad poenam, mediocritatem illam tenebit, quae est inter nimium et parum.* Cic. A' gyermekekkel való bánásban úgy viselje magát a' Tanító, hogy felőle mindenkor lehessen mondani:

*Non durus Judex puerilia facta severas
Exigit ad poenas, supplicüque genus.
Nec terret bucca inflata, clamore, minisque,
Nec furit in media bile tumente Schola,
Quo vigor ille ardens, visque ignea pubis, inertis
Excutitur ritu, concipiturque stupor.
Informare Juventutem virtutis amore
Praestat, quam furioso ore ciere metum.
Quippe motus servum, virtus sapit inclita Civem
Magnanimum, justum, nobilitate parem.*

Ezt a' Tanítóban szükségképen megkíván-
tató tekintetet pedig nem kell némellyek' hi-
bás vélekedése szerint állítani vagy a' sűrű bün-
tetések' gyakorlásában,

*Mancipium regitur poenis, sudibusque praeustis,
Virtutis pretio nobile pectus agit,*

sem pedig az izmos, vállas, erős testfalkat-
ban, avagy a' nyers, harsány beszédben, 's mód-
nélkül való kiáltozásban; mert ezek egyedül a'
testnek tulajdoni lévén vélek a' tudatlan köz-
nép is dicsekedhetik, következendőkép nem

elégéségek a' Nevendékek' oktatására, és a' Nevelésben olly igen megkívántató tekintetnek fenn-tartására; ellenben hogy ha az említett testi tulajdonok az egyenlő maga mérsékléssel párosodnak, annyira segítik ezen tekintet' fenntartását, a' mennyire hasznos és kellemes egy utazónak a' víg útitárs. Ezen tekintet' megszerzésének ideje pedig akkor van, midőn a' Tanító Tanítványi előtt legelőször megjelenik; mert ilyenkor a' gyermeki szemfüleskedés a' Tanítónak minden szavára, lépésire, és mozdulatira figyelmezni szokott, 's tehetsége szerint a' Tanítónak ügyességét titkon megítéli, melly gyermeki ítélet' gyökere, forrása szokott lenni azon utóbbi tekintetnek, melly a' gyermekek' sikeres nevelésére, és a' hasznos Tudományokban való oktatására elkerülhetetlenül megkívántatik. Ha ezt a' Tanító tanítványi eleibe való első béleptével magának megnem szerzi, utóbb menél tovább halasztja, annál nehezebben éri azt el kivált némelly kis büszkéknél; sőt inkább azt a' szomorú változást fogja tapasztalni, hogy rajta pocskot tesznek, 's magán fogja bételleyesedve látni Horácznak (ha jól emlékezem) eme szavait: *Animum (i. e. puerum) rege, qui nisi parat, imperat.*

Gondos szorgalmat fordítson a' Tanító arra-is, hogy tanítványi őt szeressék-is, féljék-is, vajmi bajos, és sok fáradsággal együtt járó nehéz munka az oskolai fenyítéknek olly mérsékletet adni, mellynek pontossága a' tanítványokat zabolában tartsa, engedékenysége pedig el-ne kényeztesse.

*Ne fueris lenis ninium, nimumque severus,
Junge oleum vino, sanat utrumque simul.*

Szükség hát, hogy *sit rigor sed non exasperans, sit amor sed non emolians* S. Greg. L. Mor. 19; mert, a' mint a' tapasztalás eléggé bizonyítja, ebben áll a' Tanító eránt való szeretetnek és félelemnek foglalatja. Hogy hát a' Tanító ebbenis szerencsés czélt érhessen, szükség Quintilianusból e' következendőket megjegyezni; legyen a' Tanító a' Nevendékek eránt atyai indulattal, 's azokat úgy tekintse, mint tulajdon magzatit, mert halljátok-é Tanítók!:

In gremium vestrum maternis transit ab ulnis

Infans, Matrem igitur corde Magister agit.

More Patris parvam, quae illum veneratur, ametque

Genem, tam studio, quam probitate colat.

Nec dubium, tali fiat moderamine semper,

Impleat ut Patriae fervida vota Puer.

Maga a' Tanító legyen minden hiba nélkül fedhetetlen tükör életű, sőt még a' gyermekekben se szenvedje a' hibát; tekintete ne legyen komor és kedvetlen, se pedig nyájassága felesleges, ne hogy amaz gyűlölséget, emez pedig megvetést okozzon; boszankodó épen ne legyen, de azokat se nézze-el, mellyek jobbítást kívánnak; a' szorgalmasabb tanítványok iparkodásának megdicsérésében se ne fösvenkedjék, se pazarló ne legyen; mert amaz munka unalmat, emez pedig könnyen büszke elbizakodást okozhatna; a' megjavítani valókbán inkább szelíd legyen, mint sanyarú, mert ezen bánás módal sokkal hamarébb megnyeri azt, a' mit mások a' gyűlöletes verés és büntetés által megnyerni hiába törekedtek. Csak a' szelíd bánásmódnak lehet a' Nevendékekre nézve azon foganatja,

hogy kikelvén ma holnap az Oskolai pályából azt mondassák magok felől Horáczal:

Quid verum, atque decens, curo, et rogo, et omnis in hoc sum.

Hát vallyon mit szólljak ama sok mai Orbiliusoktól, olly igen megkedveltt 's gyakoroltatni szokott veszszoztetésről, verettetésről? hogy a' verés, kivált ha mód nélkül gyakoroltatik, gyakran több, 's nagyobb roszzsat vonz maga után, mintsem volt az, mellyet megorvosolnia kellett volna, az tagadhatatlan; ugyan is a' verésnek semmi egybefüggése nincs a' szelíd Tudományokkal, mivel ez inkább a' gyűlöletes rabszolgaságnak a' jele, innét már természeténél fogva a' hibák' megjavítására, és az illendőség' terjesztésére épen nem való. Mert ha egy okos Tanítónak, a' mint fellyebbis mondám, fő kötelessége abban áll; hogy tanulmányit Nevendékeivel megkedveltesse, szívöket a' Tudományra édesgesse, 's szelíd bánásmódjával őket magához lekötelezze: akkor szükség, hogy távol légyenek a' büntetések, mellyek magok után mindenkor nagyobb, vagy kisebb mértékben gyűlölséget hagynak, és a' Nevendék azon Tudományokat, mellyeket tanulnia kellett volna, felháboríttatván a' verés által elkezdgi gyűlölni. Méltó e' dologról megolvasni Quintilianusnak eme szavait: *patiens sit Moderator in docendo, in emendando non acerbus, solers peccata praevertere potius, quam punire; longe alienus ab illa illiberali consuetudine caedendi pueros, quae plerumque et studiorum, et Magistri odium adfert, sicque existimans plus lenitate, et patientia, quam objurgatione, et plagis profici;* egyéberántis a' rossz erkölcsű

gyermeket a' verés voltaképen soha meg-nem javítja, hanem - csak bizonyos időre benne a' gonosztságot elfojtja, melly utóbb, midőn t. i. a' Nevendék szabad szárnyra kél, annál nagyobb erővel tör-ki belőle, és így még *erunt novissima pejora prioribus*. A' verés gyakran még a' tiszta elméket - is meghomályosítja, az éléseket megtompítja, 's végre őket minden szeméremtől, ettől az Ifjuságnak igen díszes kincsétől, nyomorúltan megfosztja úgy, hogy utóbb még a' veréstől sem rettegnek; de bizonyos, hogy még a' Tudományokban sem tesznek semmi előmenetelt-is, mert, *si cui tam est mens illiberalis, ut objurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas ut pessima quaeque mancipia perdurabit. Quint. L. 1. C. 3.*

Ha már hát a' verettetés a' Nevelésben illy gyűlöletes portéka, vallyon ahoz soha nem szabad-é a' Tanítónak nyúlni? igenis hogy szabad annak idejében; mert a' Bölcs-is azt mondja: *a' ki a' veszszőt kéméli, gyűlöli a' fiát, Példab. 13, 24;* és ismét: *bolondság köttetett a' gyermek' szívéhez, és a' fenytéknek veszszeje elkergeté azt,* u. o. 22. 15, melly szavakkal célozni látszatik ugyan a' Bölcs átallyában a' Nevelés' fenytékére, 's kiváltképen pedig érdeklí az olyan Szülőket, kiket a' magzatjaik eránt való vak szeretet azok hibáinak megjavításában tunyákká, gondatlanokká tesz; de hogy ezen intés némü-némüképen a' Tanítókat-is illeti, abból kitetszik, mivel minden Tanító tulajdonképen a' Szülőknék képviselője. Hasznárra fordíthatja hát a' Tanító a' büntetést-is, de csak a' Nevendékeknek vétkes kicsapongásiban; mert a' szabad elméknek olyan a' büntetés, mint a' betegeknek az orvosság, melly gyakran

a' legveszedelmesebb nyavalyát-is meggyógyítja ugyan, de egyszer'smind a' beteget-is elgyengíti, elerőtleníti, természetét mintegy egészen megváltoztatja, 's előbbeni vidámságától megfosztja; így a' szelíd elme-is, melly egyéberánt a' fenytéket békével tűri, vidámságától megfosztatik, valahányszor veréssel büntettetik. Seneca a' minden csekélységért büntetni kész Tanítókat mérsékelni akarván így szól: *uter Praeceptor liberalibus studiis dignior? qui excarnificat, si lectio memoriam non constitierit, aut si parum agilis in legendo oculus haeserit? aut qui monitionibus, et verecundia emendare, et docere voluerit? numquid gravius, duriusque est imperare homini, quam imperare animalibus mutis? atqui equum non crebris exercet verberibus domandi peritus Magister, fiet enim formidolosus, et contumax, nisi eum actu blanditiei demulserit; de Clem. L. 1. C. 6.* Hogy a' Tanítónak néha akarátja ellen-is a' kellemetlen büntetéshez kell nyúlni, azt egy szájjal vallják mind azok, kik a' nevelés' nehéz dolgában valaha fáradoztak; mert vannak ugyan sok jó szelíd indulatú gyermekek, kik az illyes büntető szerre soha nem szorulnak, de ellenben olyanok-is elegen vannak, kiket egyedül csak a' büntetés képes korlátozni; de mind e' mellett-is valamíg csak tanítással, intéssel, dorgálással, kéréssel, becsület-érzéssel, vagy dicsérettel lehet a' gyermeket kórmányozni: addig tartózkodni kell a' büntetéstől; — *Decet legum Praesidem (Moderatorem) ut cupiditatem aequi, et honesti conciliet, faciatque vitiorum odium, et pretium virtutum, transeat deinde ad tristiores orationem qua moneat, et exprobrat, novissime ad poenas, et has ad-*

huc leves recurrat, ultima supplicia sceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, nisi quem perire etiam pereuntis intersit. Seneca L. I. de ira. C. 5. Ha pedig egyszer már büntetésre kél a' dolog, legyen az érzékeny; mert máskép nevétséget, megvetést szűl; az éhséggel, koplaltatással való büntetést sokkal károsabbnak, mint hasznosnak vélem, mert a' fortélyos gyermek a' büntetésnek ezen nemét vagy ravasz mesterkedésével kijátsza, vagy pedig éhségének időn kívül való lecsillapítására alkalmazhatóságot vesz a' lopogatásra. Arról sem kell a' büntetésre igen hamar hajlandó Tanítónak megfeledkezni, hogy a' büntetésnek néha mintegy szánakodó érzéssel való elengedése többet használ, mintsem ugyan annak ránczos szemöldökkel, és szikrázó szemekkel való végrehajtása.

Némelly gondatlan Tanítóknál az eleintén mindjárt becsuszszzanni szokott engedékenység, lágy bánás okozza gyakran, hogy utóbb veréssel kell megjavítani a' Nevendékeknek azon hibáit, mellyek mindjárt első csirázásban el nem fojtattak. Nem szóllok én itt azon Nevendékekről, kik vagy elmebéli gyengeségök, vagy ítélő tehetségök' csorbasága, vagy pedig koroknak erőtlensége miatt az írásban, olvasásban, engedelmességben, tanulásban, 's a' t. gyakran akaratjok ellen-is hibáznak, mert az illyes hibákat atyai intéssel, csendes lelkűséggel, szorgalmas oktatással kell megjavítani, nem pedig gondatlansággal elnézni, elhallgatni; egyedül a' nevendéknek a' roszban való megátalkodása az a' gonosz, melly keményebb, érzékenyebb büntetést érdemel azért, mivel ennek szerencsétlen gyökere a' ravaszság, és gonosz akarat szokott lenni, de néha ez-is nem annyira meg-

átalkodás, durczáskodás, fejeskedés, makacsság, mint inkább természeti gyengeség, és a büntetések' félelme. Ha hát a' gyermek hazugságra vetemedik azért, mivel a' bőrért félti, őtet szelídebb intéssel kell igaz útra hozni; azon makacsságot pedig, mellynek kútfeje a' rosz akarat, keményebben kell ugyan megbüntetni, de még-is nem mindjárt ama' végső, és a' gyermekek előtt olly igen rettenetes és gyűlöletes szerrel, a' veszszővel, ezt csak a' többször minden siker nélkül ismételt intések és fenyegetések után kell elől venni, a' mint ezt Seneca-is javasollya igen helyesen mondván: *Num quis aliquis sanus filium ex prima offensa exhaeredit, nisi magnae, et multae injuriae patientiam evicerint? nisi plus est quod timet, quam quod damnat, non accedit ad decretorium stylum, sed multa arte tentat, quibus dubiam indolem ex pejore jam loco positam revocet.* L. 1. de Clem. C. 14.

Mikor kellessék pedig a' Tanítónak a' gyermeket büntetni, megtanít az imént említett legjobb Tanító-mester Seneca így szóllván: *ut corporum, ita animorum vitia molliter sunt eradicanda.* L. 7. de benef. C. 10. Máshol pedig azt mondja: *ad correctionem errantium irato castigatore non est opus.* L. 1. de ira. C. 15. Azért mondá Socrates-is: *caederem te nisi irascerer,* és valóban, minthogy a' harag már magában erkölcsi rosz, nem szükség a' rosszat rosszal akarni javítani: *prohibenda est maxime in puniendo ira, optandumque ut ii, qui praesunt aliis, legum similes sint, quae ad puniendum a equitate ducuntur non iracundia.* Cic. L. 1. de Off. C. 21. — *Moderatio animi mentes nostras impotentiae, et temeritatis incursu*

transversas ferri non patitur, quo evenit, ut reprehensionis morsu sit vacua, et laudis quaestu sit opulentissima. Valer. Max. Mind ezekből elég valóságosan kitetszik, hogy a' büntetésre, ha már egyszer büntetni kell, legalkalmasabb azon időpont, mellyben, távol minden belső felháborodástól és haragtól, csendes lélekkel vagyunk; haragból többnyire azon büntetések' neméhez szoktunk nyúlni, mellyekről azt mondá egy a' tanítás' terhes hivatalát buzgó serénységgel folytató férjfiú: *virgae, baculi, maledicta, percussiones capitis sunt praepostera educationis adminicula, abjicite ergo amici haec humanitate et doctrinis indigna subsidia.* Ha észre veszi a' Tanító, hogy tanítványi őt nem értik, ezen ő haragra soha ne induljon, hanem inkább ennek okát nagy tudományjában, vagy pedig beszédjében 's előadásában keresse; ezerszer meg ezerszer hibáznak ez ellen a' Tanítók, kik azon vélekedésben lévén, hogy ők a' dolgot elég világosan, érthetőleg megmagyarázták, mihelyest valamellyik gyermek bővebb felvilágosítás végett kérdezősködik, azonnal haragra lobbannak, szikrázó szemekkel ide 's tova hányják, vetik magokat, a' szegény gyermeket pofozzák, üstöközik, végre még a' könyvet-is (tapasztalásból szóllok) fejéhez sujtják. *Quam egregia docendi ratio!!!* Hogy az illyes bánásmóddal a' Tanító épen semmit nem nyer, az elég világos; mert ezáltal elveszti a' Szülőknek, és Tanítványinak bizodalját, az illyes tettekkel nem hivatalbéli kötelességét teljesíti, hanem haragos indulatját táplálja, neveli; az illy fonák Tanítók a' tanítás' valódi célja ellen a' gyermekben felserdülni kezdő tudni vágyás'

szikráját eloltják, elmellőzvé azoknak kérdősködéseit azon ámitó hitegetéssel, hogy ez vagy amaz nekik úgysem használ, hogy abból semmit, vagy igen keveset értenek, így a' gyermekek utóbb elszoknak minden vi'sgálódástól, és nyomorúlt tunyaságba merülnek; a' valódi Tanító inkább maga serkenti a' gyermeket a' tanulmányokból nem elég világosan értett dolgok okainak kinyomozására, *loquere puer ut te noscam.*

Azt-is jól tudják a' nevelésben fáradozók, hogy a' hazugság legkedveltebb vétke szokott lenni a' Nevendékeknek, azért hát a' gondos Tanító annál szorgalmatosabban iparkodjék azt akadályoztatni, mennél inkább önnön tapasztalásából-is meggyőződik arról, hogy a' hazugság egyetlenegy menedéke a' gyermekeknek az ő gyarlóságjuk hibáinak elpalástolására. Hogy hát ezen gonosznak gyökerét egészen ki-írthassa, gyakrabban komor, haragos szavakkal szóljon a' gyermekek előtt a' hazugságról, vagy-is olyan szokkal, a' millyenekkel élni szoktunk a' hitvány alávaló dolgoknak becsmérlésében, gyakran szót kell tenni a' gyermekek előtt a' hazugságnak azon szomorú következéséről, hogy a' hazug, mint valami csalárd, ravasz, és szemtelen ember mindenektől megvettetik, megútáltatik; hogy pedig az illyes intés annál foganatosabb legyen: szükség a' Tanítónak arra-is ügyelni, ne hogy az ajándék ígéreték, vagy büntetésbéli fenyegetődzések olyanok legyenek, mellyeknek bé-nem tellyesedhetését magok a' gyermekek-is könnyen által-lássák; mert az illyes csalogatásokkal nemhogy az igazság' szeretetére készíttetnének, hanem inkább a' Tanítónak pél-

dája után ilyenképen könnyen hazugságra vemednének; szükség őket arra - is szoktatni, hogy magokat mindenkor szabadon, és nyíltszívűséggel jelentsék-ki tanulmányaik felől; ne gyönyörködjék a' Nevelő a' sok parancsolgatásban, és tilalmazásban, hanem inkább a' fiúi szabad lélekben meg-kell vélek azt-is esmértenni, melly távol vannak egymástól az emberi érdemre nézve az igaz mondó és a' hazug, amaz t. i. nyíltszívűségével mindeneknek kedvét, szeretetét megnyeri, 's magát méltóvá teszi, hogy néki még setétben-is higyenek; emez pedig gyűlölségben, útalatban lesz mindeneknél, 's még akkor sem hisznek neki midőn igazat mond, *mendaci homini ne verum quidem dicenti credere solemus.* Cic. A' hazugság olly gyűlöletes volt minden időben, hogy már Homerus-is azt mondaná:

*Pene mihi est orci portis invisior ipsis,
Cuius verba sonant aliud quam mente recondit.*

Igaz mondásáért pedig a' gyermeket megdicsérni soha el-ne múlassa a' Tanító, mert örömmel viszi véghez a' gyermek azt, a' miért magát dicsérettel, és meglelégedéssel jutalmaztatni látja. Végre mind ezeket iparkodják a' Tanító behizonyítani jeles embereknek p. o. Epaminondasnak példájával, kiről Cor. Nep. így szól: *erat Epaminondas modestus, prudens, veritatis adeo diligens, ut ne joco quidem mentiretur.* Hasonlót mond Plutarchus-is Aristides felől. Az illyes példáknak gyakrabbi felhozása bizonyosan megkedvelteti a' gyermekekkel az igazságot, 's megütáltatja a' hazugságot.

Az eddig mondottakon kívül szükség még , ha a' Tanító kívánt foganattal akar Nevendékjei körül forgolódni, hogy iparkodjék vélek a' tanulmányokat - is megkedveltetni, a' serdülő kornak megszokott hibája az: hogy a' Tudományok' tanulmányit a' vélek egybeszótt nehézségek miatt ha lehetséges vagy egészen elkerülik, vagy alig kóstolván beléjük, azonnal gyűlölni kezdik, szükség hát a' Tanítónak olly módot választani, melly a' tanulmányok' szeretetét az illy vad szívekben felélesztse, azért *id imprimis cavere oportebit, ne studia, qui amare nondum potest, oderit, et amaritudinem semel perceptam ultra etiam annos plures reformidet. Quint. L. 1. C. 5.* Úgy kell hát intézni a' tanulmányokat, hogy azokat a' Tanítvány mint egy játék gyanánt vegye, menél inkább megfelel az oskola ezen névnek: *Ludus*, mellyel azt a' Rómaiak nevezték; annál kedvesebbé lesz az a' gyermek előtt, és maga fogja azt magának keresni, mihelyst a' Tanító mintegy játszva, de még-is tekintetének legkissebb sérelme nélkül, bánik véle. Könnyű kérdésekkel kell benne a' tanulás' kívánságát felingerleni, dícsérettel kell őket a' Tudományokban való előmenetelre buzdítani, s őket a' szorgalmas tanulásra úgy serkenteni, hogy előmenteken magok-is kezdjenek örülni, meg kell őket a' felől győzni, hogy csak egyedül a' Tudomány, és jó erkölcs az, a' mihez a' szerencse agyarkodása nem férhet,

- - - - - *Nihil non mortale tenemus*

Pectoris exceptis ingenüque bonis. Ovid.

ha pedig némelylek a' tanulásban csüggednének, fogyatkoznának, akkor másoknak szor-

galmát kell dicsérni épen abban, a' miben ők hátra maradtak; 's így majd versent vetekedés, majd ismét dicséret által kell jó idején elejét venni az ő tunyaságoknak, 's nekik megmondani: hogy a' hívalkodó azok' lajstromába fog irattatni, kikről azt mondja Horatzius:

Nos numerus sumus fruges consummere nati.

Szükség, hogy mint hajdan Cató Caesár-nak, a' Tanító-is néha így szóljon lustulni kezdő tanítványjának: *ex vigilantia, industria tuae res prosperum eventum sortientur, sed si otio te dedideris, frustra Deum invocabis, nam juxta vulgare antiquorum sapientum proverbium: Dii omnia laboribus vendunt.* Leginkább pedig felbuzdulnak a' gyermekek a' szép Tudományok' tanulására, ha a' Tanító iparkodik vélek magát-is megkedveltetni, *Discipulos id unum moneo, ut Praeceptores suos non minus quam ipsa studia ament.* Quint. L. 2. C. 9. Csak a' Tanító eránt való szeretet viszi ezt végbe, hogy a' Nevendékek az ő intését, és tanítását mindenkor örömmel fogadják, barátságát vetekedve keresik, 's még csak legkisebb intését-is gyors készséggel tellyesítik; valahányszor a' Tanító, tudás vágyból a' gyermektől kérdeztetik, mind annyiszor szívesen, és kielégítőleg feleljen, ezen hasznos szemfülességet dicsérje, és iparkodjék másokban-is nevelni, a' feleletben pedig minden kétséges értelmű szavakat elkerüljön, ne hogy így vagy tekintében csorbát szenvedjen Tanítványi előtt, vagy pedig benne a' Tudományok eránt való dicséretes igyekezetnek szikráit el-ólcsa. Végre szeme előtt hordozza a' Tanító mindenkor a'

már annyiszor említett Quintilianusnak eme derék intését; *ad studium discendi voluntas cogi non potest, corpus et cogi potest, et sæpe importunis cogitur modis, at si animus discentium acerbis modis ad studia cogitur, fiet procul dubio, ut adolescentes præstantissimos libros, ingenuasque disciplinas execrentur, et grave, ac diuturnum erga tam inhumanos Præceptores odium, et despectum contrahant; devincienda est itaque voluntas ad studia verborum officiis, humanitate, morumque civilitate, et liberalia studia liberalibus modis sunt instillanda.*

Mind ezeken kívül a' tanítói fontos kötelesség még azt-is megkívánja, hogy a' Tanító ne csak szóval, hanem önnön példájával-is oktasson, mert *longum iter per præcepta, breve et efficax per exempla, Seneca Epist. 6.* Igen szerencsés azon Ifjú, kit a' Gondviselés olly Tanítókkal áldott-meg, kiknek minden szavok, beszédjek nem egyéb mint csupa erkölcsi oktatás, kiknek életök nem egyéb, mint az igaz jámborságnak és helyes életnek eleven példája, kik hasznos mondásaikat önnön életökkel még hasznosabbakká teszik, kik tellyes iparkodással azon vannak, hogy *nulla ad aures puerorum vox impune feratur, in quolibet verbo suo Magister eorum utilitatem, commodum, atque institutionem proferat. Sit eis instar excubitoris vigilantissimi, pravos eorum sermones suo in contrario sermone studiose evertat, eosque bonis principiis ad solidam virtutem perducatur, et ad vitiorum detestationem. Quoties coram ipsis apparuerit, verbis et exemplis eos semper imbuat. Non enim licet ire recta via, trahunt in pravum*

Parentes, trahunt servi, sit ergo aliquis custos, et aurem subinde pervellat, abigatque rumores. Seneca. Ha a' szóval való tanításhoz hozzá járul még a' példa-adás-is, akkor remélhetni a' Nevelésnek óhajtott szerencsés czélját; tegye hát előbb maga a' Tanító a' mit javasol, 's kerülje a' mit kárhoztat. Tanítók! a' Haza' leg-drágább kincse nálatok van le-téve, azért hát:

Viribus in tuto meritorum tramite firmis

Pergite sacratum munus obire Scholis.

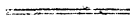
Gratia doctrinae est, meritumque, et maxima virtus

Accensa mentes ducere luce rudes.

Prompti, mansueti pueros formate tenellos,

Fulcra sibi ex illis Patria, Rexque leget.

SZARÓ NEFOMUK.

17.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.*(Folytatás.)***Tizenkilencedik Levél. Polyklet Rhodopéhoz.***Házasságok. — Vallásbéli Czeremoniák. — 's a' t.*

Vége, kedves Rhodopém sorsod elvan határozva: Barátomnak szerencsés nője vagy; ezen régtől-fogva ohajtott egyesülés által új jusokat nyernél szíves szeretetemre, ha ennek lehetséges volna nevednie. Midőn ez a' hír értésemre esett, ugyan akkor azon háznál-is mellyben lakom hasonló történet adta elő magát. Ez most elevenebb érzéseket gerjesztett szívemben, mint máskor gerjeszthetett volna, 's egyszer'smind, mint új látomány-is magára vonta figyelmemet. Elbeszéllem a' mit láttam: Azon innepi czeremoniával, mellynek tárgya valál, még most-is eltelve érezvén lelkedet, magad megfogod ítélni, mellyik nép tudott a' kettő közzül tisztesebb 's illeendőbb billeget nyomni azon szövetkezésre, mellytől minden időben függ az ember-nemzet' fenn-maradásának reményje. Még eddig ezen tárgyról sohasem elmélkedvén, csak azon érzéseim után tehetek össze-hasonlítás mellyek ben-nem ekkor támadtak. De ha ezek meg-nem csálnak, a' házasság Rómában nagyobb fényvel és méltósággal

van körül véve mint nálunk. Görögországban nyájasabb és vidámabb, itt komolyabb és innepibb gondolatokat támaszt bennünk. Olyan jel-képek, mellyek egyszerűségekkel szivre-hatók, mind a' két új házastársakat jövődöbéli kötelesegeikre emlékeztetik; értésökre adják hogy a' fejeket ékesítő gyönyörű virágok, árnyék módjára eltűnnek szövetségek' szép gyümölcseit hagyván magok után, 's a' szerencséseiú kigondolt példázat, mélyen bényomja szívökbe azon igazságokat, mellyeket a' hideg okosság alig tudna velek megértetni.

Egykor reggel a' Tiberis partján tett hoszszas sétálásom után, vissza-menvén a' Consulházához, nagy csudálkozásomra megtelve találtam azt olyan emberek sokaságával, kiknek nagy része előttem esmeretlen volt. Közöttök Lucius igen elevenen beszélgetett egy bájoló külsejű fiatal emberrel, kinek rangja már az újján lévő arany gyűrüből-is kitetszeti volna, ha azt felsőbb sorsra mutató formája 's nemes és illendő alkalmaztatása még bővebben meg-nem esmertette volna-is.

Mihelyt Lucius észre-veve, „édes Polykletem! — így szólla, — az atyám egy újságot mondott, mellyet a' te barátságod-is bizonyosan rész-vétellel fog hallani. A' testvér húgom Octavia elvan jegyezve az ifju Dollabelláuk, kit ímé ezennel bémutatok. Ez barátom volt 's mostantól fogva testvérem lesz; ezen környülmény elég arra, hogy a' tied-is legyen. Kik itt özsze-gyűlve vannak, azok a' két familiának főbb tagjai, az Atyám épen most eggyez az öreg Dollabella Senátorral a' házassági kötés Czikkeljei felett, mellyet, ha elkészül, mindnyájan megfogunk pecsételni, hogy törvényes erővel bírjon. Ezen előljáró cselekedet, mellyet kézfogásnak hívunk (sponsalia) egy bizonyos kölcsönös köteleztetés, 's csak bizonyos törvényes rendnek követése által semmisíttethetik-meg.”

Azután félre-híván így szólla : „te szereted szokásainkat tanulni; azokat ezen fontos alkalommal akadály nélkül vi'sgálhatod. Rendszerént az illy titkos czeremoniák a' familiák' belső rejtekében vitetnek véghez, hová egy idegen sem bocsáttatik-be; de te már régen megszűntél idegen lenni nálunk.”

Ezen szempillantatban belépe Cnéjus Octavius, karján vezetvén Leányát. Ennek látására sietve kiment Dollabella a' szobából, nem akarván jegyesét elébb látni mint a' szokás engedi. A' menyaszszony előjőve bizonytalan lépésekkel, 's jóllehet fátyola bátoritásúl szolgált szerénységének, még-is a' szemérmesség, ez a' rény magzatja minden mozdulatjaiban lefestette magát. A' mindenfelől ömlő szerencse kívánásokat elfogadá zavarodva, 's épen felelni akart rájok akadó nyelve, midőn egy Dollabellától küldött rabszolga bé-jelentetett. Ez a' Menyaszszonynak, az egész társaság jelenlétében egy drága kő nélkül való vas gyűrűt adott-által, mellyet az tüstént jobb kezének kis uj-jára húzott. Ezen egyszerű ajándék úgy nézettek, mint az ígért hűség' első záloga, 's mindenkor megelőzi a' házasságot.

Már egy nappal elébb elkezdődött estve jósolytatás az Istenek akaratjának megtudása végett; de a' jósolyok már régen megszűntek az Istenség nevében az emberek akaratjával ellenkezni; szerencséseknek tartván magokat hogy még megkérdeztetnek, 's csak kedvező jeleket látnak az egeken. A' menynek és a' földnek, kik első házaspárnak tartatnak, áldozatok vitettek, valamint Minervának a' szüzesség védőjének 's Junónak a' házások pártfogójának-is. Minekutánna mind ezen Czeremóniák véghezmentek, 's a' házassági kötés-is megerősítettett, elkezdődött a' kézfogáskori vendégség, mellyet mindenkor a' leány atyja szokott adni. Alig ültek-le a' vendégek, hogy minden szemek reám néztek. Ennyi Római hoszszú

togába, 's nagy részént széles bársony préműbe öltözött férfiak között, az én egyszerű Görög öltözetem' különössége, engem egy szempillantatig az innep hőségé teve. A' Consul tudtára adta a' Társaságnak Rómában tartózkodásom' okait, 's szokott nemes-szívúsége és nagy lelkúsége szerént nem úgy festett mint idegen földön tartóztatott foglyot, hanem mint Athenei követet, kit betsületnek tartaná házába fogadni. Még tisztességesebb módon megakarván eszméltetni, arra kért a' vendégek nevében, hogy beszélném-el nekik millyen Czeremoniákkal szoktak nállunk a' házasságok véghez-menni. Minekutána kívánságát tellyesíttem, maga megelőzte az enyimet, mellyet féltém volna kinyilatkoztatni. „Ezen szentszövetség-ügy szólla, mindenkor fontos tárgy volt a' Törvényszerzők előtt, akár a' vallás tekintetéből nézték azt, akár csak annak a' Társasági rendbe való befolyását tartották szemek előtt. Valóban, minthogy minden ház-nép, annak a' társaságnak mellyhez mint része tartozik képét viseli, szükség hogy az a' cselekedet-is melly fejeit össze-kapcsolja, olly innepiséggel történjék, mint valamely népnek szövetsége; mert ha az tekintetben nem tartatik, múlhatatlanul következik a' Polgári-társaság hanyatlása, melly a' familiákban való vissza-vonás' első jelensége szokott lenni, 's ezen esetben a' már származásoktól fogva elbodult Nemzetségek, mint a' tenger habjai egymásra következnek 's halmozodnak a' nélkül, hogy lételöknek nyomát hagynák magok után, követni kötelesek a' szokást.

„A' házasság előttünk olly felséges tselekedet, 's az egygyesülés, mellyet jelent, olly tökéletes, hogy azt még a' halál-is alig tudja feloldozni. Az ollyan aszszony, ki másodszor megy férjhez, nem sérti-meg ugyan a' törvényeket; de megsérti a' vélekedést, melly még a' törvényeknél-is erősebb. Veszedelemre mutató jelek az Istenek haragjával, látsza-

nak fenyegetni azokat, kik megvetve bánnak azzal, a' mi az emberek között legszentebb. Az ilyen jelek eltávoztatása végett, gondosan kitakarították a' menyaszsonyi szobából minden, valami az első férjnek szolgálatjára lehetett; még az ajtó -is eltseréltetik; sőt minden félre-vitetik, a' mi azt az embert juttathatná eszünkbe, kinek emlékezete méltatlansággal illetetik.

Az első Rómaiaknak egy erőszakos és igazságtalan cselekedet adott feleségeket; de épen ezen tévedés vezette őket az olyan házassági rényekhez, melyek annak emlékezetét eltörölhették; 's ha azokat, kiket holtig való társaikká akartak tenni egy szempillantatig megbántották-is, tartós tiszteletek által szeretetőket viszont megnyerték, 's állandóvá tették. Romulus ki különböző környülmények között-is mindenkor egyetlenegy plánt követett, valamint a' meghódoltatott népeket hűséges jobbagyokká; úgy ezen elragadozott Aszszonyokat-is Rómainékká változtatta; 's a' nemes szívű Hersilia, ki újj hazájához maga egész feláldozásával ragaszkodott, osztozott azon oltárookban, melyeket a' háládatosság, a' legelső hősnek emelt; őt tiszteljük még ma-is Ora név alatt áldozatainkban.

Numa mindenkor törekedvén az embert az Isteniséghez közel vinni, a' házások egygyesülését a' vallás titkaival vette körül. Felsőgebb jelentést adott néki, 's részerént titkos Czeremoniák által, melyeket az idő megszentelt, részerént tiszteletre méltó egyszerűségű példázatok által, mind a' két nemet a' felvállalt kötelességekre megtanította. Láttam fiatal koromban, hogy mind a' két házastársnak nyakára egy iga tétetett; de ezen Czeremoniát, melly a' házasságnak mint közös igába fogadtatásnak igen jelentő képe volt, a' fattyú kényesség már most eltörölte.

Ez a szó Conjugium (házassági iga) mellyet megtartottunk még ezen régi szokásra emlékeztet.

A házasság nálunk három féle-képen megyen véghez :

1-ször: *Confarreatio* által, az-az azon egy kenyérrel való élés által. A Férjfi és az Asszony tíz tanúkkal együtt megjelennek, a Fő-Pap vagy Jupiter Flamenje előtt. Minekutánna egy juhot áldoztak, a Pap megszentel egy liszt-lángból, sóból, és vízből készült süteményt, elébb maga azt megkóstolja, azután a két házasok között elosztja, kik előtte esznek belőle, azt jelentvén ezen szent eledelnek közösvétele által, hogy ettől fogva mindenök közös fog lenni. Azután az Asszony a tanúk jelenlétében a férjnek által-adatik, 's a Pap az áldás szavait reájok mondja. A házasságnak ezen neme leginkább szokásban van a Pontifexeknél és Papoknál, nem-csak azért mint-hogy azok semmitsem változtattak-el eleink szokásaiból, hanem azért-is, minthogy csak ilyenképen nyerhetnek Feleségeik just az ő cselekedeteikben és szent rendtartásaikban való részesülhetésre.

2-szor: *Cohabitatio* vagy egygyütt lakás által. Ha valamely Asszony három Esztendeig a nélkül hogy egymás után három napig eltávoznék valamely férjfi-vel együtt tartózkodik, tettel annak feleségévé lesz, 's az egygyütt élés minden elmúlasztott Czeremoniák kipótolása gyanánt nézettetik. Az özsze- kelésnek ezen módja, miólta az erkölcsök megvesztegettetése után igen közönségesé lett kevesebb bethben van a többieknél, sőt sokszor félházasságnak-is neveztetik. A törvény melly azt megszenvedi úgy látszik mintha a rendtelenségnek kedvezne, de csak nagyobb rendtelenségeknek akarja elejeket venni.

3-sor: *Coemptio* vagy költsönös vásárlás által. A férjfi és az asszony költsönösen három réz-aszt adnak egymásnak, 's mind a ketten a törvény által paran-

csolt szóllásokat elmondják. A' férj, t. i. ezt kérdi: Akarsz-e háznépemnek anyja lenni? Mellyre a' felelet az: Igen-is akarok. Az aszszony viszont hasonló kérdést intéz a' férjhez, ki szintén úgy felel; 's az házasság megvan kötve. Ezen szempillantattól fogva a' férj egy Atyának minden jussaival bir feleségén, 's ez-is minden jussokkal él, mellyeket a' törvények az anyjának adnak. Azon Czeremoniákat, mellyeknek tanúja fogsz lenni nem írom-le; csak azt emlitem, hogy Confarreatio vagy Coemptio által házasságra lépő Aszszonyok kirekesztőleg birják a' ház-anyjának titulusát, melly nálunk olly igen tisztességes; csak ők lehetnek férjek' Jóságainak örökösei, még pedig vagy az egész Jóságnak, ha az gyermekeket nem hágy, vagy ha gyermekek vagynak akkora résznek a' mekkora egy-egy gyermekre esik. Az ilyen gyermekek közül (kik patrimi és mátrimi nevet viselnek) választatnak azok, kiknek az oltárokhoz közelíteni, 's bizonyos papi méltóságokban résztvenni szabad. Felesleg való mondanom, hogy mivel a' házasságnak egyedül ezen módja törvényes, a' mi familiánk csak e' szerint kötik a' házasságot.

Ataljában minden házasság, még a' Cohabitatio által kötött-is, ha mind a' két házas társ atyjának engedelme nélkül megyen véghez, úgy nézettek mint törvénytelen; hasonlóképen van a' dolog akkor is, ha a' tutor tutorsága alatt való leányt, 's valamely Provinciának Igazgatója a' maga Provinciájából való személyt akar feleségül venni. A' Polgár soha-sem vehet rabszolgáló leányt, sem a' szabad ember leánya nem mehet rabszolgálóhoz; még azt sem engedjük-meg hogy valamely Polgár, idegen nemzetbéli személyt vegyen - el; az ilyen szövetekezések által a' Romai név' méltóságát megmocskoltatottnak tartanánk lenni.

Minekutánna ezen olly igen szent törvényeket, mellyeken a' familiák reményje épül, veled megismertettem, sajnálva jelentem óh fiatal Görög, hogy azok minden nap általhágattatnak. Számptalan Polgárok, a' sok költségeskedéstől mellyhez szoktak félvén, 's naponként nevedő 's szaporodó szükségek alatt nyögven, hogy a' ház-tartás terheit elkerülhessék titkos szövetségekben élnek, 's olly gyermekeknek adnak lételt, mellyeket a' Polgári-társaság megvetve eltaszit. Mindennap új nevek sértegetik, a' régiéhez szokott Rómainak füleit; nem sokára a' leglűresebb Familiák elfognak enyészni, csak a' Történet-íróknál maradván fenn, és rabszolgáink maradékaik fogják igazgatni a' világot mellyet mi meghódoltattunk.

Ezen szóknál elhalgatott, 's több vendégek zavarodása a' Consul jegyzéseit világossan igazolta. Hogy a' beszéd más tárgyra kerüljön, Octávia' és Dollabella' egészségökért ittak, 's minekutánna a' boldogság Istennéje (Felicitas) számára itali áldozatok tétettek, a' Társaság eloszlott.

Magunk maradván Octavius, a' fia, és én; ezen társaság mondá a' Consul, melly most itt volt, csak előljárója egy pompásabb Czeremoniának mellynek holnap kellett volna véghez mennie, de ma az Idusok napja van, 's a' Kalendák, Nónák, és Idusok napjain, valamint az utánnok következőkön és az in-nepeken-is gondosan kerültetik a' házasság kötés.

Az Özvegyek mindazáltal kik újra férjhez mennek, innepet szoktak össze-kelesőkre választani mikor a' nép a' Templomokban van, hogy elkerülhessék ennek csufolódásait, mellyekkel őket halmozni szereti.

Másnap Lucius utólszor élvén testvéri jussával, bévezetett engem húga szobájába, mellyben még előbb soha sem voltam. Arcz fődő nélkül találtuk őt körül-

véve legkedvesebb rabszolgáloitól, kik versent iparkodtak őt minden ékességekkel felruházni, mellyek szépségét győzedelmi napján nevelhették.

Ő mind ezen czifraságokat hidegen nézte; rajta minden azt a nyugtalanságot festette, mellyet reánk következő akármelly szerencsés nagy változásnak alkalmával akarunk ellen-is érzünk. Szives részvétellel tudakozódott familiám felől. Midőn mondtam néki, hogy egy testvér hugom van, ki hasonlóképen most vette magára himen jármát, szerettetett-e attól így szólla, ki férje lett? Igen-is, felelék én régtől fogva szerették egymást. Oh felkiálta nagy-tűzzel tehát nem egyedül magam vagyok boldog. Azután a néki adott ajándékok közül kiválasztott egy mesterségesen készült arany lánczot, mellyet néki kívánt általam küldetni, az akarván monda lenni a' hugomnak, a' mi Lucius lett a' testvér bátyjának. Ezen ajándékot háládatos szívvel elfogadtam, 's nem tartóztathattam-meg magamat a' mosolygástól annak meg-gondolására, hogy a' Római erkölcsök' keménysége sem állván ellent, magának a' rénynek trutzára - is szinté olly könnyen beférkezik a' szerelem egy Consulnak mintegy Archonnak házában.

Másnap reggel mind a' két rokonságok Junó Juga (igakészítő) templomába mentek, kinek egy malaczt áldoztak; kivévén elébb abból az epét mint a' keserűségnek, a' boszszuságnak szerencsétlen jelét. Végre érkezett az utolsó Czeremonia véghez vitelére rendelt szempillantat, de csak estve; az egész nap a' mennyaszszony' felczifrázására fordítván. Eunek öltözetében mindenütt titkos czélozás van a' környülményekre. Midőn feje ékesgetése van munkában, haja olyan dárdával választatik-el, melly előbb egy a' Játszó helyen megöletett gladiatornak vérében mártatott, azt jelentvén ezen kegyetlen példázat, hogy bátor szívü férjliaknak kell tőle születettni. Továbbá

a' haja hat fonadékra osztatik-el, a' Vesztálisok módja szerént, úgymint a' kiknek fő tulajdonával még bír. Fejére maga által szedett téli zöldből készült koszorút tesznek, melly ismét egy láng színű Patyolat-tal (flameum) fedeztetik-bé. Ezen ékességet a' Pontifexek feleségei viselik fejökön, kik magokat szemérmes erkölcsök által különböztetik-meg, melly ékességet az ilyen fontos alkalommal szeretik választani mint szerencsés jelenséget. Lábbelit igen magassat vetetnek vele, hogy nemes termetét még méltóságosabbá tegye. Hoszsú ruhája olyan színű mint a' kép földje; egészen egyszerű, mint a' mellyet Tanaquil az első Tarquinius felesége, maga szőtt Szervius Tullius Király' számára, 's melly Fortuna templomában még most-is találtathatik. Ezen ruhát egy gyapjú-öv szorítja össze, melly az úgy nevezett Herculesi csomóval köttetik-meg, 's ezt csak a' férjének szabad megoldani. Innét jó ez a' szóllás: az övet megoldani, (zonam solvere) melly a' két Nem között való legszorosabb esmeretséget jelenti.

Mikor egyszer az egész lakodalmi sereg egygyütt volt, a' mennyaszszonyt annak legközelebbi rokonai karjaikkal felemelték, 's vele az első lépéseket kényszerítve tették; mert úgy kell magát tettetnie, mint-ha az atyai házat kényszerítve hagyná - el 's nem örömet menne szüzességét elveszteni. Ezen költött erőszaktétel egyszer'smind a' Sabinusok leányainak elragadozására - is emlékezteti ezen embereket, kik mindent szeretnek, valami eredetökre czéloz. A' menetel öt fáklyák világánál kezdődött, mellyek olyan fenyőből (taeda) készítetnek, a' millyent, a' Rege szerént Céres az Aetna tüzénél gyújtott-meg, midőn leányát kereste. Ezek öt ifjak által vitetnek, kik mint-hogy illatos szerekkel megvannak kenve; tisztult ifjaknak neveztetnek (pueri lauti). Valamint minden a' Czeremoniában, úgy az öt szám-is példázatos, 's a'

házasságot védő öt Istenségekre, Jupiterre, Junóra, Venusra, Diánára, és az ékes-szóllás Istennéjére Svádára emlékeztet. Három ifjú legények, kiknek még anyjok és atyjok él, 's kik vőfényeknek (paranymphi) hívatattnak, a' mennyaszszonynak különös vezetői. Egyik közülök előtte megyen; Hymennek galagonya fából készült fáklyáját tartván kezében; ketten pedig karjaikon vezetik, míg egy, az úgy nevezett Camillusok vagy oltárok körül szolgáló ifjak közül utánnok mégyen, 's egy felnyitott iskátulyát visz, mellyben a' legválogatottabb drágaságok vannak, külömbféle gyermek játékokkal vegyítve. Végre a' sereget számos fiatal rabszolgáló leányok rekesztik-bé, kik közül egyik orsókat, másik rokkákat, 's egyéb e' féléket visz, mellyek az ifjú aszszonyt, jövendőbéli foglalatosságaikra emlékeztetik. Míg a' sereg lassú lépésekkel az új házások rangjához alkalmaztatott pompával, 's mindenkor a' kettős síp kellemes zengése között mendegél; a' rokonság, mennyaszszonyi éneket énekel, (Hymeneus) 's fenn-szóval segítségül hívja Thallassiust, ki egy volt ama Szabinai leányok ragadozói közül, 's kinek hosszas és szerencsés házassága jót jövendőljő jel gyanánt emlegettetik.

Midőn a' Mennyaszszony férje házának mystus koszorúkkal 's virágokkal ékesített ajtajához ért, megállott ottan, arra farkas hájjal megkent pántlikákat kötözött, hogy az által a' boszorkányságok, mellyektől ezen külömben olly bátor szívű nép szüntelen fél, foganatlanokká tétetnének. E' meglévé, a' férj eleibe jött, úgy tettetvén magát mintha nem esmerte volna, nevét kérdezte. Én Caja vagyok; hol vagy Cajus,? ez vala a' felelet. Caja nem egyéb hanem az a' Tranquil, ki szép tulajdonai által olly nagy hírt szerzet magának; az ifjú Aszszonyok magokra ruházzák nevét, mint jó magokviseletének zálogát. Ezen Czeremonia után a' férj tüzet és vizet ad nőjének mint

közös sorsoknak példázatját. Ekkor azok, kik a' Mennyaszszonyt Atyja házából kiemelték, ismét fel-emelik, 's úgy viszik-bé férje' házába hogy lábaival a' küszöböt megne illesse, a' mi ha történnék gyászos jelnek tartatnék. Minthogy az ajtó' küszöbei Vesztának vagynak szentelve, az a' ki a' szüzességről lemond szentség-törést követne-el, ha a' küszöböt megilletné, némellykor még nagyobb bátorság' okáért, a' házfala töretik-ki 's a' törésen mennek-bé. Mihelyt új lakhelyébe bévezettetik, a' háznak minden kulcsai egy karikában össze-foglalva által-adatnak néki; 's ezen szempillantattól fogva a' házban mindenek az ő rendelései szerént történnék. Egy csekély környülményt-is kell említnem, melly azt mutatja, melly fontosnak tartják a' Rómaiak a' házi-gazdaságot. Midőn a' mennyaszszony az Atriumba vagy tornáztba bélép, egy sűrű gyapjas juh-bőr terítetik-ki előtte a' földre, hogy még egyszer emlékeztessék foglalatosságának minéműségére.

Azon szempillantatban, mellyben a' lakadalmi sereg megérkezett, Lucius, és némelly egyéb ifjak sietve kivették a' Mennyaszszonyi fáklyát, annak a' kezéből, ki azt vitte, 's gondosan elrejtették; attól félvén, hogy valaki azzal olyan boszorkányságot ne kövessen-el, melly az új házások életét megrövidítené.

Ekkor egy nagy szobába vezettek bennünket, hol sok asztalok voltak pompásan terítve. Számtalan gazdagon öltözött rableányok körül-vették az új asszonyokat; 's ehez által ellenben, némelly bohóskodók tréfás képvonásokkal igyekeztek tekinteteit magok felé idézni, míg a' síposok gyönyörűen zengő muzsikával édesebb örömekre készítették.

Mennél tovább tartott a' vendégség, annál elevenebb lármássabb lett a' vendégek jó kedve. Némellyek fenn-szóval zengették a' lakadalmi éneket

(epithalamium) mások ebből a' versek' béfejezéseit tüzesen ismételték, 's némelly komoly és a' régi szokások megtartásában pontos emberek Tesceninus dalokat mondottak, mellyek zabolátlanságokkal a' tiszta füleket ha ezeknek érthetetlenek nem volnának, megbántanák. Nem sokára azután a' Pronubák az-az némelly olyan aszszonyok, kik tisztes magok-viseletökről esmereteseek, 's egyszernél többször férhez nem menttek, a' mennyasszonyt a' völegényi szobába viszik, melly virágokkal van hintve, pompáson ékesítve. Ebben körös-körül állanak azon Isteneknek szobrai, mellyek a' házasság legtitkosabb cselekedeteire ügyelnek, melly képzelt Istenségeknek nevei igen-is világosan kifejezik tulajdonságaikat. Középen van a' házasság ágy (lectus genialis), melly a' férj geniusának van szentelve. Arany és bársony ragyog itt, mindenfelől, 's mesterségesen készült mystus koszorúk Venusz Királyi székivé látszanak azt tenni. A' tisztes Aszszonyságok levetkeztetik a' mennyasszonyt, magok fektetik az ágyba, 's ott hagyják; minekutánna némelly oktatásokat adnak néki, mellyeket tapasztalások a' környülményjekhez alkalmaztatottaknak ítélni.

Az alatt a' vendégek folytaták vígadozásokat; az itali áldozatok sűrűn válták-fel egymást; 's Bacchus észrevétellenül több részt lopa-el belőlök, mint a' mennyi őt illetné. Midőn a' Consul az asztaltól felkelt, ki-ki sietet őt követni, 's mindenek a' völegényhez menttek, annak utólszor szerencsét kívánni. Ekkor annak jelentésére, hogy a' gyermeki, 's fiatal-kori játékokról lemond, egynehány marok diót szór-el a' földre, mellyeket a' körülötte lévők sietnek felszedni; ő pedig az alatt az alkalmatlankodók közül ki-szökik, 's mennyasszonyjához megyen.

A' házasság 's össze-kelésnek ekkor vége van; de a' lakodalom még tovább tart. Másnap a' férj egy

nagy vendégséget ad, melly repotiának hívatatik; mint-hogy ekkor újra isznak az új-házások egészségéért. Ezek most utólszor ülnek az asztalnál azon egy kanapén, az ifjú aszszony nyájason férjére támaszkodik, sőt úgy kell tennie, mintha azt a tartózkodást és szemérmességet, mellyel tegnap magát megkülömböztette, egészen elfelejtette volna. Innét van hogy a Rómaiak az olyan beszédet, mellyből az illendőség számkivetve van, ifjú aszszony beszédének hívják; nehéz megfogni hogyan vetkezhetik-le az ifjú Aszszonyok olly egyszerre azt a szerénységet és szemérmességet mellyben neveltettek, 's hogyan kiszthetnek magok másokat illetlen tréfálásra; de itt azt akarják, hogy Hymen Amor színét vegye magára, Amor pedig részeg szokott lenni.

A' vendégség végződésével a' rokonok és barátok a' szokott ajándékokat adják által az újj házásoknak; 's ezen alkalmat ki-ki vagy pompás adakozásánál, vagy szives indulatjának kinyilatkoztatására használja. Én egy pár igen fejér gerliczét adtam nékik, mellyek nálam elváltak rejtve. Ezen tsekély ajándékot kedvesen vették 's úgy látszott hogy szívökre hatott a' példázat. A' lakodalmi mulatságot méltóképen akarván végezni és boldogságokat állandóvá tenni, együtt mentek a' házásokat védő Isteneknek áldozni, 's ezen utolsó Czeremonia után egyedül egymással foglalatoskodván, már most azon csendes örömeket élik, mellyekben az első napoktól elválhatatlan zajnak közepette nem részesülhettek.

18.

Többféle tárgyú levelek. *

(Folytatás.)

V.

Egy német Újság mellett járó híradásokban, hol a többek között a' kártyák' több nemeiről-is vala jelentés, ezt láttam: *Whist Pracht-Ausgabe, das Dutzend 8 fl. Conventions Münze.* — Boldog egek! — így sohajté; — már más Nemzeteknél, sőt magunknál Magyaroknál-is bátorkodnak játszó-kártyákat pompás kiadásban közreboesátani; pedig a' legjobb magyar munkának, a' legolcsóbb ár mellett való kiadása-is veszélyt hoz a' bátorkodóra! Így tehát a' könyvek még sokkal hátrább állanak a' mai csinosodás' világában, mint a' játszó-kártyák. Nem kevésnek kerül az időlopó kártya-mulatság nagy költségbe, nagyobbba, mintha folyvást jó könyveket szerezne 's olvasna kedv-

*) Ezen leveleknek — mellyekből már töredékben az idei t. i. 1829-dik esztendei Minerva' I-só Negyedében négy darab közöltetett, — folytatását sajtó alá adadni tiltotta a' Szerző' tulajdon szerénysége, maga sem ismervén azokat *classicus* munkáknak. Minthogy azonban az említett töredéklevelek eránt több rendbéli meglegedést kinyilatkozttató jelentések jutottak a' Szerzőhöz, még most egyszer szabadságot adott, azokat folytatni.

A Közlő.

töltés végett. Hanem az a' baj, édes Barátom, hogy kártyával mindenek akarnak nyerni, könyvvel csak igen kevesen; pedig a' nyereség *amabban* mindég bizonytalan, *ebben* mindég csalhatatlanúl bizonyos. De ha bár alkura léphetne-is valaki *Fortúna* aszszonnyal, a' végett, hogy a' kártyajátékban mindég fog nyerhetni; valjon minő nyereség volna ez, ahhoz hasonlítva, mellyet a' jó könyvekben való gyönyörködésből nyerni képesek vagyunk? Hogy azonban igen sok Ifjú van, ki egész életével, az 1825-dik évi Hébében álló ezen Epitáfiumra teszi magát méltóvá: —

Ósfy hideg tetemet fedi e' föld; sírnak utána

A' ser-'s kávéház, ló, pipa, kártya, agár; —

erről, akármit bölcselkedjünk-is; mit tehetünk?

VI.

A' minapi leveledben azt a' kívánatodat jelentéd, hogy szeretnéd tudni véleményemet, ama' sok munkákra nézve, mellyekben a' magyar Nemzet' régiségét, 's majd egy majd más Nemzettel való rokonságát kívánják bebizonyítani. Ezt bennem ollyantól kérded, a' ki az érintett tárggyal fejét, vagy még sohasem, vagy igen kevéssé törte. Megelégszem e' részben azzal, a' mit a' hitelesebb évkönyvek és utazási-leírások nyújtanak; következésképen magyar őseleinknek a' legrégibb időkre való felvitelét, csupán a' képtelen sok analogizálás' útján, nem tekintem diplomatai igazságnak, hanem többnyire csak igen sok munkába kerülő elmefuttatásnak, mellyben csak a' vaszorgalom és vasbékétűrés érdemel munkadíjul dícsőséget. Mert ha szójáték valamit e' tárgyban nyomhatna, minden Nemzettel atyafiságba lehetne keve-

rednünk az egész roppant világon. Nincs olly Nemzet, mellynek anyanyelvében csak egykét szó-is a' magyar nyelvhez nem hasonlítana. A' német *Schornsteinfeger*, *Essenkehrer*, *Rauchfangkehrer*, kéményseprő; az ángolok ezen kéményseprőket így írják: *chimney sweepers*; milly nagy hasonlatosság ez-is! A' Mongoloknál a' sárga: *schára*; a' vezér: *heszér*; *kutak* (a' többes számban) nálok-is *chuduk*. Egy hegy van nálok, mellynek *Buda* a' neve; 's egy folyóvíz, melly *Iró* nevet visel, 's a' t. — A' ki különféle tartományokról 's nemzetekről olvas, igen gyakran lel ilyenekre. Számtalan illy szó-hasonlításokat közlének már több nyelvekből, Újságaink és Folyóírásaink-is; azonban illy analogiai szövedék, nemzeti rokonságot és eredeti származást, nem csalhatatlanul, hanem csak igen hypothetice bizonyíthat. — Nemzetünk régisége nekünk egyébberánt sem adhat egyebet hiú dicsőségnél; de ha mi most élők magunk cselekeszszük azt, hogy Nemzetünk sokáig fenn-maradjon, és magát megkülömböztetve maradjon-fenn; akkor — egyedül akkor leend miénk a' dicsőség, a' ragyogó dicsőség, a' méltó dicsőség!

VII.

Még nem-is mondám-el neked, édes Barátom, a' mit egykor Pozsonyban létem alatt, egy ottani Kávéházban tapasztaltam 's érzettem. Látom egyszer, hogy egy falusi legényke jő-be, három keresztet hozván, mellyek közül mindenik több száz kisebb, nagyobb, tisztán kifaragott fenyődarabocskákból vala mesterségesen összerakva. Hirtelen meglátták a' jelenlévők a' remekmunkát, ki-ki csudálva nézegeté,

's kész volt egyik a' másikat biztatgatni, hogy venne belőlök. Azonban egészen siker nélkül mutogatá szép műveit a' mintegy tizenhat évű ifjú; mivel senkisémet vett-meg azokból egyet-is, azt mondván: Hah! Isten őrizz, hogy keresztet vásárooljak; úgyis elég nagy a' mai világban minden emberen a' kereszt. — Másoknak-is mutogatá az ifjú azokat, de próbatétele haszontalan lett, nem találkozáván annyi közül egy vevője-is. Én ezalatt újság-olvasással töltöttem az időt, 's engem a' bámulás nem lepett annyira meg, mivel ugyan oly művet már az előtt is láttam. Elgondolám mégis magamban: szegény falusi ifjú! eltudom képzelni, milly sok téli napokat kelle szorgalommal töltened, míg e' műveidet úgy elkészíthetéd, hogy remek voltokat és szépségöket csudálni lehessen. Oh! tudom, miként biztatott téged a' remény, fáradozásidnak díjára nézve! Majd — ezt gondolád; — a' keresztet szép áron eladhatván, a' sokféle házi-szükség' keresztjeitől megfogod azáltal menthetni magadat, melly keresztet vállaidat, már él'ted' korányában-is oly igen nyomják. Ime, pedig talám ismét haza kell vinned keresztidet, 's a' szükségnek házi keresztjeit ekképen magadról elháríthatni nem fogod! Látom külsődön, hogy szükölködő, arczatodon, hogy bánatosszívű vagy. Így szenved gyakran a' kettős szorgalom jutalom nélkül! 'S nehéz — úgy-e? — illy kemény sors' terhét viselni? Igaz, hogy soha nincs a' jólelkű halándónak semmiben nagyobb része, mint a' tűrésben. Övé a' nemes lélek, az igaz szív, 's övé a' legszebb igyekezet mellett a' keresztviselés-is. Vajha most nagy kiücséssel bírnék, hogy ama' szegény ifjúnak tizszerte megjutalmazhatnám fáradozásait! Megajándékozom őt igenis, és megmondanám neki, tartaná-meg csinált keresztjeit, 's lennének azok mindenkor szemei előtt; így mikor őt a' szükség sújtolni fogná, keresztjeire pillantván, jutna eszébe,

hogy a' kereszt, a' világi bajok' értelmében közös a' buzgón fáradozóval, közös a' jólelküvel-is. E' gondolat mellett soha nem fogná őt olly csapás érhetni, melly alatt — bár reménye tönkre lenne zúzva — a' legnagyobb elkedvetlenedés' vagy elcsüggedés' örvényjébe roskadna-le.

VIII.

Ha vannak életem' folyásában olly szempillantatok, édes Barátom, mellyekben az édes boldogság' érzetétől olvadoz lelkem, illy szempillantatok közzé tartozik az-is, mellyben valamely nagy ember, valamely lelkes hazafi foglalatokodtatja gondolatimat. Végy — oh! végy részt, azon örömben, mellyre lángkebelű Barátod' szíve, e' perczenetben lobban, midőn a' most érkezett Újságból azt olvasom, hogy Méltóságos *Mező - Szegedi Szegedy Ferencz Cs. Kir. Aranykulcsos Urat, Felsőleges Királyunk T. N. Szabolcs Vármegyének Administrátorává* nevezte - ki. Háladó szívvel áldom sorsunk' legbölcsebb Igazgatóját, áldom Királyomat - is, hogy SZEGEDYTŐL az érdemlett polgári pályadíjt nem tagadák - meg. Láttuk, mily örvendetes reménycsillag volt ő a' magyar égen. A' mi volt ő a' Zala' partján, hol első Vice-ispányi hivatalát a' T. N. Vármegye' költségeit megkímélve viselé, az volt ő Pozsonyban, midőn a' Haza' legszentebb ügye vala országos ülésaink' tárgya. Mélyen belátó elme, csendes indulat, szelíd de fontos és lelkes előadás, — ezek bélyegezték a' nagyra termett hazafit, mellyért őt honunk nem hamar fogja elfelejteni. Húllatná - is most érette köny-záporait Zala, melly érzi, hogy megfizethetlen

hálával adós, bölcs törvényhozójának; de büszkén nyugtatja-meg magát azzal, hogy kebeléből nyerte Szabolcs vezető Urát. Húllatna-is most érette bús könnyeket Zala; hogy a' kit vesztett, abban jótévőjét nem veszté-el; tudja, mennyire hat-ki lelke, 's bízik, hogy kedves Tiszánál sem fogja felejtetni, ott is védni fogja SZEGEDY szeretett Zaláját. Él-is ő Zalában, míg áll az jeles Megye. Míg minden hegyeit síkra nem változtatja, míg minden kőszírteit apró fűvényyé nem őrli a' vén idő, Zalában SZEGEDY nagy neve mindaddig feledésbe nem jut. — Így adja őt most áldással Zala Szabolcsnak, 's ez tapsol új Fő-ispányi Helytartójának érkezén, búzgón köszönvén Zalának, hogy ebből nyeré bölcs kormányzóját. — Éljen sokáig a' nagy Hazafi! Ez a' nevezet legyen öneki tovább-is a' legdrágább minden címjei között, 's tüzeljen példája még sok Magyarot, a' Hon' közjavanak búzgó előmozdítására! Én pedig örömmel gondolok arra, hogy őseleim - is Zalában éltek.

N. A. KISS SÁMUEL.

19.

Pajáczó' Éneke.

Én Thalia'
 Vándor fija,
 Hegyen, völgyön, tüskén, bokron
 Bolygok széllyel,
 Élven széllal,
 De nem vagyok sehol otthon.

Doctor-kalap nem kell nekem,
 Sas-szárnyokon nem száll eszem.
 Bohózat az én Istenném,
 'S ha az csörgő-sapkájával
 Megtisztel, a' koronával
 Ki akar gondoljon, nem én.

Könnyen borúl-el víg kényem,
 Kivált ha lapos erszényem,
 'S kit akkor előkaphatok,
 Bár nincsen-is rá semmi ok,
 Leöntöm a' guzy' lúgjával,
 'S az ő, 's mások' boszszújával
 'S világgal semmitsem hajtok,
 Kaczagok jóízűn rajtok.

A' Magyar-köntöst útalom,
 Öltözöm abba halálom;
 Czipóban csak, 's harisnyában
 És nem sarkantus csizmában,
 Bukfencz - szokésimet teszem,
 'S labommal együtt lejt eszem.

Fütytől, mint pestistől félek,
 Szélen kívül tapsból élek,
 'S ha amazt elkerülhetem,
 Emezt pedig megnyerhetem;
 Örömben mint a' mokus
 Szökdécelek, Hokus-pokus! *)

HONVÁRY.

*) Ezen Éneket csak mulatság végett közöljük az olvasó Publicummal nem pedig felbátorításul Dramaköltőinknek, hogy nyakszegő pajáczói bakszökésekre lebocsátkozzanak. Nem ajánlhatjuk ezeknek eléggé figyelmökbe, mit *Legrand*-ról a' franczia literatura' történeteiben olvasunk: „*Legrand* mettais si peu de différence entre *la farce* et le haut comique qu' il mêle indistinctement des scènes de caractère avec *les arlequinades les plus grossières*. Il se permet souvent *les libertés les plus condamnables*, et s' inquiète d' ordinaire fort peu -- d' *élégance* *Legrand* . . . aurait sans doute acquis plus de célébrité, s' il n' eût malheureusement vécu au temps de la régence, ou *son gout pour le burlesque fut trop encouragé*. Lásd: Résumé de l' histoire de la littérature française depuis son origine jusqu' a nous jours. Bruxelles. 1826. Pag. 182—183.

20.

Elő - szó

THOMSON' TAVASZÁHOZ.

Thomsion Jakab, ki 1700^{dik} Esztendőben született Scótzziában 's 1748^{ban} holt-meg, az Anglusok' első rangú Költők közé tartozik. Mint dramaticus költő is nagy becsben tartatik. A' szabadságról irtt költeményje remek a' maga nemében. Angliához intézett Odája, mellyben minden stropha' végén ez az ismételés van: *Rule Britannia* 's a' t. még most-is minden innepi alkalmakkal tüzes lelkesedéssel énekeltetik. De leginkább az *Évszakok'* azon munkája, mellynek klasszikus érdeme felett egész Angliában megegyező dicsérő szó van, mellyről minden korú, minden rendű 's minden sorsú kimivelt emberek lelköknek kedves eledelt találnak, 's mellynek festéseit a' természet' minden barátjai értik 's nagy gyönyörrel szemlélik. Egyik legújabb kiadása a' múlt Század' végén jelent-meg Londonban nagy 4-gyed rétbén 22 pompás réz-metszésekkel. Anglián kívül-is minden kimivelt Nemzetek elragadó gyönyörrel és csudálkozással fogadták, még az eredetiből sokat elvesztő fordításokban-is ezen munkát.

Itt a' Tavasz adattatik Magyar-nyelven, olyan vers-nemben, mellyben az eredeti vagon írva.

Helyesen jegyzette-meg, Thomson Évszakainak egyik német fordítója Harries, hogy a' Jambus-írók sokszor hasonlítanak a' kegyetlen Procrusteshez, ki két vas-ágyat csináltatott: egy hosszabbat és egy rövidebbet, 's a' hosszabbikba a' kisebb termetű idegen látogatókat fektette, 's addig húzatta azoknak testét, míg az olly hosszú nem lett, mint az ágy; a' rövidebbikbe pedig a' hosszabb termetűeket, 's ezekről azt, a' mennyivel hosszabbak voltak a' lábaikból levágatta. Én a' mennyire lehetett azon igyekeztem, hogy Jambusaimban ezen kettős hibát elkerülném, és se azért, hogy a' vers kiteljék szót ne szaporítsák, se a' mondást a' vers' végén erőszakosan elnevégném. Az utolsó tekintetben lehetetlen volt némellykor kivételeket nem tennem, de a' mit annál inkább is megengedhettem magamnak, minthogy ez a' jobb Költőknél-is gyakran történni szokott. Azt a' szokást, melly szerint Lessing' tanátsa után a' nagyobb külömbféség' kedvéért a' Jambus ötödik lábához egy aszsonyi nemű Syllaba felesleg ragasztatik, nem követtem; mert egyfelől a' külömbféségre nézve a' most említett kivételek által-is elégtételt, más felől az illy ragasztékok az eredeti munkában sem találatnak. Ellenben a' versek' kezdetén a' két első láboknak néha Choriambusokkal felcserélése szánt-szándékkal történt, minthogy azt Thomson maga-is az Anglus munkában gyakran cselekedte.

S. K. J.

A' Tavasz.

Thomson' Évszakaiból.

- Jöjj, szép Tavasz, menny' édessége, jöjj,
'S onnét, hol a' harmatfelhő ölel,
Míg mindenütt mu'sika ébredez,
Borítva ró'sákkal lebegj alá
- Te, ki igérsz akár mint ritka dísz 5
Ragyogsz az Udvarnál, akár mezón
A' Bölcseség 's Jámberság' karjain
Sétálsz, nemes' Grófné, kedveld dalom'
Melly most saját korodról zeng, midőn
A' taj virít 's vidámit mint Magad. 10
- Im a' komor Tél elfut meszsze már
Északra, 's hívja vele szélvészit;
Engednek ők, 's elhagyják a' zugó
Halmot, zuzott erdőt, 's pusztult síkot.
Helyekbe szellő lép, gyengén lehel, 15
'S az olvadó hó árvizzé enyész,
'S zöld főt emel - fel a' hegy ég felé.
- De még az év erőtlen 's reszkető;
A' tél sok estvén mérgesen fuvall,
Sok halavány reggelt jéggel fedez, 20
'S gyakran havazván olly kellemtelen
Napokat ad, hogy még a' gém maga
Sem érti ha kell-é már elmerült
Orral zavarni a' hangzó motsárt,
'S a' bébitz is kétes, ha zengjen-e 25
Elhagyva partot, a' pusztult vidék'
Füleinek serkentő durva dalt.
- Végtére a' kies nap kos helyett
A' fényesebb bikával köt frigyet.
Most már hidegnek görtsei miatt 30

Nem merevül a' lég; sőt életet
 Árasztva, a' felhőket fel-viszi
 Az ég' magas boltjára 's ott fejér
 'S vékony pehely gyanánt oszlatja-el.

35 Lang szellet omlik széllyel, 's mindenütt
 Lebeg, hat, oldja föld' bilincseit.

A' nyugtalan földműves már örül
 Az enyhülő természetnek, vígan
 Hajt jászla mellől a' felengedett
 40 Telken fekö ekéhez ökröket.

Ezek nyakokra jármot csendesesen
 Felvéve elkezdik munkájokat
 Paraszt-dalok 's patsirta-hang között.
 Utánnok a' munkás, elő-felé

45 Hajolva, szánt, göröngyöt ösztökél,
 Kormányoz és barázdákat csinál.

Nem messze onnan a' gyors' magvető
 Fejér kötényben lépdell gondosan
 'S bő-kezűséggel hinti a' magot
 50 Föld' hú keblébe, mélyet egy tseléd
 Beboronál 's nagy munkát béfejez.

Eg, légy kegyelmes, mert már megtevé
 Dolgát az ember. Áldást adjatok,
 Ti lány szelek, fris harmat, langy eső,
 55 'S nap, te világtenyésztő, óh vegyítsd
 Tökélyessé az évet! Ti pedig
 Hiú gyönyör', gög', 's pompa' rabjai,
 Utálni a' kis tárgyat féljetez;
 Azt hajdan egy Máró zengé falun
 60 Világbiró Rómának, a' görög
 Legfinomabb művészség' hangjain.

A' szent ekét régenten tisztelék
 Királyok és nemünk' fő díszei:
 'S akkor sokan, kikhez képest ti tsak
 65 Muló bogártsapatnak látszatok,
 Országokat latolván nagy hadak'
 Sorsát veték, azután győztesen
 A' disztelen lágyságot gyűlölők
 Ekét fogának, 's nagy függetlenek,
 70 A' rényduló bőséget megveték.

Nemes Británnép tiszteld hát ekéd'!	
Szép halmidon 's távolnyult völgyiden	
Ne szünjön ősök sok kincsét gazdagon	
Napfényre hozni: 's mint a' tengerek'	
Zivataros kék tartományai	75
Hatalmadat vallják, 's ezer felől	
Hozzád világ' pompáját küldözik:	
Ugy ontsa gazdag földed mennyeibb	
Jósággal a' dicsőbb áldásokat,	
Mindenfelé osztván ételt 's ruhát,	80
Kifogyhatatlan nagy tárház gyanánt.	
Az enyhe légen e' víg változás	
Nem-csak magán ömöl-el; hévsugárt	
Lő növények' országába-is	
A' nap, 's eloszlát minden gőzerőt	85
Az ifjudó földön; hogy általa	
Játszék ezer szin, legkivált, te zöld	
Te a' mosolygó természet' szokott	
Ruhája, fény' és árny' édes gyönyört—	
'S erőtadó kedves' vegyülete.	90
Nedves lapályból hervadt dombra fut	
Az eleven zöld a' szél' szárnyain,	
'S bajolt szemünk előtt dagad 's lapul.	
Fejérlik a' galagonyabokor,	
Tsalit haraszt nyíló bimbót mutat,	95
Immár egész erdő levelesen	
'S pompásan áll 's szelekkel enyeleg.	
Benn' itt vadak zörögnek, ott madár	
Rejtezve dalt mond. A' kert, titkosan	
Ékitve, természet, te általad,	100
Az ifju év' minden színeivel,	
Ragyog, 's körüle áraszt mint özönt	
Jó illatot; míg az ígért gyümölcs,	
Még embryo barsony-hüvely alatt	
Sejtetlenül nyugszik. — Gyakorta most	105
Álomba, füstbe, szagba temetett	
Város, belőled a' fris harmatu	
Mezőre járok, hol midőn utam	
Bokrok között visz, sok gyöngy-cseppeket	
Razok-le rólok, másszor a' falun	110

- Majorkodás' kecsét kóstolgom ;
 Vagy bájvidékeden fellépdelek
 Augusta *) egy halomra, 's bámulom
 A' meszsze terjedő tájt, e' dicső
- 115 Nagy látományt, e' biborszín 's fejér
 Virág-vegyületet, hol a' szemek
 Igézve repdesnek gyönyörökön,
 'S előre kémlik kincsei között
 Rejtek-helyén a' szöke haju Őszt.
- 120 Oh csak Oroszföld - szülte durva szél
 Ne jöjjön és nedveltölt szárnyain
 Ragyát ne hozzon 's toldalék-telet,
 Mellytől tavasz minden diszt 's kellemet
 Elveszt, 's kiholt pusztává változik.
- 125 Mert gyakran, éjszak' gyászos' fajzata,
 Sok milliom - sereg apró bogár
 Nagy had gyanánt jó, 's bimbót és magot
 'S virágokat mohón rág. Gyenge nép,
 De sokszor a' boszú' szent eszköze,
- 130 'S nyomán az éhség évet öldököl.
 Az illy csapást gátolni, kert körül
 A' gazda éget szalmát 's ágbogát,
 Mig fulva füsttől rejtekeiből
 Kihull az ellenség, vagy hinteget
- 135 Virágira borsport, — nekik halált, —
 Vagy a' levél ha mérgektől konyul,
 Fészkekbe, őket fojtni, önt vizet;
 'S madarakat sem hajt-el durczosan,
 Mikor velek vendéglik gyomrokat.
- 140 Ne zúgolódj, pásztor, nem hasztalan
 A' durva szélvész meszsze kergeti
 A' záporos felhőket, millyenek
 Atlás' kiterjedtt tengere felől
 Sűrűn jövén, eloltnák nyár' tüzét
- 145 Tüstént, 's az évet vízbe fojtanak.
 Éjszak-kelet kiforrván már dühét
 Vas tömlőczében ül, 's meleg-özönt

*) Augusta alatt London értetik.

Áraszt körül a' <i>Dél</i> , 's az ég' színén Termékenyítő felhőket borít.	
Ezek elébb setét koszoruként	150
Csak gyenge foltal jegyzik az eget; De majd sűrűn-gyűlt gőz-sereg uszik 'S csendes homály az egész látkörön, Nem olly nehéz 's nem lelket elnyomó Mint téli köd; hanem lágy, kellemes,	155
Minden remény' 's öröm' bő kutfeje, Mit a' teremtés óhajt. — Lassudan A' fuvalom csend lesz, úgy hogy sehol Sem a' sűrű fas erdő nem suhog, Sem a' nyulánk nyárfák levelei	160
Nem lengnek: a' tükörré vált patak Folyást felejt. Várás és hallgatás Van mindenütt. Hervadt gallyat kiejt A' marha szájából, 's fohászi közt Előre lát már zöldülő füvet;	165
A' tollas állat, melly kicsinyt pihen Kezén olajjal 's rázván szárnyait Jelt nyugtalan vár, hogy szebb hangokat Vegyítsen a' nagy kar' zengésivel. Erdő, hegy, és völgy, enyhülést reményl.	170
Az örülők közt legfelségesebb Járdall az ember 's már most háladást Eszmél, 's szemében örömköny remeg. Végtére a' felhők nagy kincseket Osztják, 's eléb egyes cseppek vizen	175
Kis karikákat festenek, utóbb Bőv ömledés frissíti a' mezőt. A' halk esőt jól észre sem veszik Kiket sűrű erdő' homálya rejt.	180
De ki maradna fák' árnyékiban, Midőn az ég' egész kegye leszáll A' földre, tékozolva osztani Füvek', virágok', gyümölcsök' sokát! Növéseket repül a' képzelet Előzni, 's míg téjnedvek folydogál,	185
Lát százezer szinnel játszó mezőt.	

- Igy a' dagadtt felhők áldásokat
 Napestig ontják, 's bő azás után
 Termő erővel a' föld eltelik;
- 190 Mig a' hanyatló nap viszont kinéz
 Ragyogva a' tenger felhők közül,
 Mellyek sietnek széllyel oszlani.
 A' gyors sugár legott szélt szerte fut,
 Hegyekre hat 's erdők' lugosiba,
- 195 'S enyelgve játszik a' víz' habjain;
 'S csillogtat a' sík' arany-gőzi közt
 Sok milliomm harmat gyémántokat,
 Vigan mosolyg a' nedves zöld mező,
 Újul az erdő 's indít mű'sikát
- 200 Sok zengzetűt, mellyet patakzugás
 Elevenít 's bőgés a' halmokon,
 'S síket zaj a' völgyben, hol víg Zefir,
 Mind ezt hogy egyesítse, születik
 Most törve napkelet' felhőitől
- 205 Föld-ölelőleg nő az égi ív,
 Roppant kerekesség- 's minden színt kifejt
 Piroson elkezdvén addig, hol a'
 Violaszin léggé halványodik.
 Nagy Newton, itt a' naptól olvadó
- 210 Felhő esőprizmát csinál 's tanít
 Avattakat, mint kell felbontani,
 Világsugárt, mellynek te legelébb,
 Fejtéd vegyültét. — A' gyermek nem ugy:
 A' csillogó bájt látja hajlani
- 215 A' földre, fut megfogni, de szalad
 A' szép abroncs, 's végtére eltűnik
 Szeme elől. Béáll a' csendes éj
 'S szelíd homály. Reggelt ohajtva vár
 A' jóllakott föld, hogy láttassanak
- 220 A' tegnapi áldást rejtő nedvei,
 A' száz ezer csőn felszivárkozóok. —
 Ekkor buján kél 's friss zöldet ruház
 Földünkre a' fű, mellynek sok nemét
 Kitudni nem képes fűvész soha,
- 225 Akár magános völgyben csendesen
 Keresdegél, akár erdős sűrűn,
 Hol a' butak' szeme csak gazt talál,

- Vi'sgálva jár, akár kőszírtra hág,
 Tüzelve bértz' intő zöldségítől.
 Termő magot természetnek keze 230
 Olly gazdagon hint-el, 's szelekre biz
 'S vegyít kövér hantok, sebes folyók
 'S termékenyítő záporok közé!
 De hol van ész e' titkot fejteni,
 'S plántak' világát értni, — ez erő- 235
 Épség- 's örömtart, - mellyből ember élt,
 Mig büntelen lévén számlálhatott
 Sok aranyévet, 's vért, nem szomjuzott,
 'S nem tudta feslettség', ragadozás',
 Csalás, ölés' vad mesterségeit, 240
 A' föld' kegyes, nem vérszopó Ura!
 Akkor vidám 's kegyes embernemet
 Költött-fel a' nap' első sűgára,
 'S pirulva nem látott alvó tunyát,
 Mert könnyen elrepült a' szunnyadás 245
 'S mint a' nap olly vígan serkentenek
 Az emberek jó földet szántani,
 Vagy szép mezőn őrizni juhokat.
 Köröskörül dal zengett, tántz, mese,
 'S okos enyelgés töltetett időt, 250
 Mig egy virágos völgyben gyermeki
 Szerelem édesded fohászt lehelt,
 Nem gyötrellem-szülöt, de boldogot,
 Melly a' szívet hevíti 's emeli.
 Akkor nem esmertek boszutevést 255
 'S csalást az ég' szerencsés gyermeki;
 Mert józan ész 's szeretet volt vezér,
 'S természet-is javokra egyesült.
 A' tiszta ég alatt örök Zefir
 Fújt 's bal'samot lehelt, az ifju nap 260
 Legjobb sugarit lötte, fellegek
 Áldást csorogtak; míg kövér gyepen
 Nyájak vegyülve múlatoztanak.
 Adáz oroszán erdőből ha jött,
 Ezt látva lágyult, 's durva örömet 265
 Mutatta több vig állatok között.
 Mert mindenütt igézett mú'sika;

- A' síp' szelíd fohászt nyögő szavát
 Kísérte szívható dall, melyre szél,
 270 Erdő 's patak bájjengéssel felelt.
 Ilyen tavaszt élt az első világ!
 De már ezen szeplőtlen szép napok,
 Mikből *aranykort* költött a' Rege,
 E' vas koron, midőn csak seprejét
 275 Isszuk az életnek, nem fénylenek.
 Nints a' beteg lélekben az *erők'*
Szép eggyezése már, e' kutfefe
 A' boldog életnek, nincs *egyerány*
 Sehol; az *indulatok* a' gyeplőt
 280 Elszaggaták, a' holt eleven *ész*
 Tehetlenül vagy jóvá hagyva néz
 A' bünhődésre. Az *Ádázj Harag*
 Most vad szilajsággal dühösködik,
 Majd sárgul és némán forral boszut.
 285 Ha más örül az Irigység aszik,
 'S minden nagyot gyűlöl, mit el-nem ér,
 Rut *Gyávaság*; ijesztve képzelet'
 Tündéritől, megfojtja az erőt;
Szerелеm - is csupa szív-gyötrellem,
 290 'S lelket-szuró mély gond 's keserűség,
 Vagy alacsony haszonlesés, nem olly
 Soha nem unt vágy és ohajtozás,
 Melly, elfelejtve önmagát, siet.
 Csak lángja' tárgyát boldogítani;
 295 *Remény* szilaj vágyoktól bádjadoz,
 A' *Bu* vagy élni un 's megtébolyít,
 Vagy néma csendben sírja napjait:
 Ezek 's ezer más illy indulatok,
 Száz vélemény' miatt száz félekép
 300 Változva, lelkünket hányják örök
 Szélvész gyanánt. Illy kutfőből ered
Magánakelés, melly, testvér eránt
 Megfagyva, nem gondol semmit vele,
 Komor *Gyűlölség*, álnok *praktika*,
 305 Gyáva *Tsaks*, 'sivány *Ragadozás*
 'S utóbb bucsút révén szép érzetek,
 Végekép dühös *Vadság* foglalja-el

- A' köszívet. A' sokszor bántatott
Természet-is boszulva elbomol.
- A' vizözön hajdant így lett, midőn 310
A' föld-alatti tengert befogó
Nagy boltozat mélységbe lerogyott
Zuhanva, 's a' bedült föld' bércezin
Felül csapott habjával a' vizár,
Míg, kezdve föld' gyomrától fellegek' 315
Honnjáig, egy partatlan tenger ért.
Azolta mostohák az évszakok
A' bus világ eránt; tengerhavat
Szór 's halmoz a' Tél, a' Nyár pestises
Hévséget áraszt. Hajdan nagy *Tavas*z 320
Viríta évhosszat, gyümölcs 's virág
Szép társaságban egy ágon növe;
A' tiszta 's enyhült léget örökös
Csend birta, csak Zefir nyájaskodott
Kék ég alatt; szélvész még nem tudott 325
Dühödni, Orkán nem sikoltani.
Romlatlan állt a' víz; nem küldözött
Büdösköves homály villámokat,
Dögleletes gőz és mord őszi köd
Sem ölte-el korán az életet. 330
De most kemény elemek' bábjai, —
Hideg, meleg, vídám 's borult idő'
Erőtemésztő változasi közt
Enyésznek a' napok, 's úgy érik-el,
Jól kezdetet sem véve, végeket. 335
Még-is haszonvétlen hervad és kihál
A' növevény, bár képzelet felett
Ád éltető erőt 's táplálatot.
Mert ember, elkezdvén vértontani,
Földön dühös vadoroszlán leve, 340
'S még több. Az aklókból juhot lopó
Farkas nem itta a' juhnak tejét,
Sem nem viselte gyapját; Eggy ökör
Nem dolgozott az őt marczangoló
Tigrisnek. És ezek merészek-is, 345
Éhség 's türés miatt dühösek-is,
'S borzas mejjök nem rejt szánó szívet,

- De ember, óh! e' lány agyagu műv,
 E' könnyen égő szív, kit csak magát
 350 Taníta sírni természet, kinek
 Olly számtalan jó fű's gyümölcs terem,
 A' hány sugár 's csepp főzi ezeket,
 Ez a' teremtőnek mosolygani
 355 Tudó 's az égre néző képe, ő
 Vegyüljön-e vad-állatok közé,
 És vérszopó legyen-e? Ontani
 Fene-vadak' vérét méltó; de ti
 Mit tettetek, juhok' jó nyája, mit
 Halálra érdemest, ti, kik nekünk
 360 Étkül tejet, 's télen meleg ruhát
 Szereztetek? 'S az a' hű, egyszerű,
 'S csalástudatlan állat, az ökör
 Mit véte, mellynek mindég kész 's tüdő
 Szorgalma a' mezőt az aratás'
 365 Áldásival szépíté? Oh miért
 Muljon-ki kinosan annak keze
 Alatt, kit ő táplált, 's éppen talám
 Olly innepen vendégeljen husa,
 Mellyet saját munkája alkotott?
 370 Így érez a' lány szív; de már elég,
 Hogy én merész, késő korunk előtt
 Sámosi Bölcs' hárfáját könnyüden
 Megilletém. Tiltt most illy büszke dalt
 Az ég, kinek bölcs titku végzete
 375 Nem enged itt alattlátunk tökélyt.
 'S ki tudja mint visz főbb élet felé
 Mindent fokokként a' lét' gráditsa!
 Most a' patak' köra esők miatt
 Zavart folyamja ha apad, 's leszáll
 380 Árkába a' víz, most van ideje
 Halászni pisztrángot. Tsaló kukatz
 Kihegyezett hajlós vessző, vízen
 Gyengén uszó lószőr-sínór, 's egyéb
 Csekély halászszerzőm készen legyen.
 385 De horgodon halalos kín között
 Ne hagyj nyomorgni férget, mert midőn
 Az azt mohon nyelő szegény rabod'

Vérző tüdőjéből kirántanád, Irtózva rázkódnék érző szíved.	
Mikor az életadó napsugar	390
Áltjár folyót, 's halat elevenít, Gyorsan 's vígan kezd-el játékosat:	
Kivált ha nyugoti szellő enyelg 'S hordozza - szélyt a' könnyű felleget.	
Egyik nap a' pataknak kezdetén	395
Erdő 's halom körül választ helyet, Másszor kövessd csavarulásait;	
'S hol torkolatjánál több hab között Szeretnek kis Nymfái játszani, Hol az kevergve tóval eggyesül	400
Vagy kő körül habzik 's a' görbe part Hajlásitól sebesen vissza zug:	
Ott gondos észszel vessd-meg horgodat 'S míg azt tudós kerengéssel viszed	
Köröskörül, prédádra jól vigyázz.	405
Ha pajkosan a' víz' színére jó, Vagy éhen ugrik az étek felé,	
Iktassd belé szakálos horgodat; 'S némellyiket gyengén ki partra vessd	
Nádos közé viszont huzz' másokat,	410
Mérvén erődöt nagyságok szerint. Ha fiatal, könnyen megsalt 's kitsiny	
'Sákmány alatt vesszöd gyengén hajol, Megszánva ifjuságát, melly alig,	
Kóstolta még az élet' örömit,	415
Vigyázva vedd-ki 's szabadon botsássd. De ha setét rejtekhelyeiből	
A' partifak' gyökerihez család Patak' királyat, akkor végy elő	
Minden ravasz fortélyt 's mesterkedést.	420
Soká kereng csaló étked körül; Próbálja falni, de mind annyiszor Mutatja félelmét sok buborék.	
Utóbb, míg egy futó felhő alá Elrejtezék a' nap, nagyot rohan,	425
'S benyeli a' halált. Tüstént sebét Érezve, hosszat mint ér a' sinór,	

- Futamodik, védelmet, fű, mocsár,
 Elébbi háza 's part körül keres;
 430 Ismét felugrik 's ádáz a' vízen
 Mérgedve a' csalatásért. Kezed
 Sejdítse hollétét: de kis időt
 Dühének adj; kifujja ez magát,
 Ha a' sínort majd nyujtod majd vonod,
 435 Mig a' kimultt 'sákmány' nagy oldalán
 Terül, 's te azt, vígan kihuzhatod.
 A' híves órák így telhetnek-el;
 De, déli thronusán ha a' nap űz
 Felhóket és ló bádjasztó sugárt,
 440 Akkor keress olly partot, hol virít
 Szelencze, 's széllyel völgyi lilium
 Leheli bal'samát, hol kandalin
 Fejét lehajtja, 's gyenge viola,
 'S az árny' egyéb szép népe rejtezik.
 445 Vagy elterült nagy fák alatt nyugodj
 Egy hegynek oldalán, hol a' galamb
 Suhogva elrepül 's a' sólyomok
 Kőszikla' bértzén rakják fészköket.
 Ott egy remek költő után csudáld
 450 A' szép mezőt, mint Mantua körül
 Virgil' dicső dalai festik azt,
 Vagy fogd magad fel a' gyönyörű tájt
 Mint hirtelen szemed elétűnik,
 Vagy a' patak 's erdő' zengésitől
 455 Andalgva bájoló ábrándozás
 'S elmélkedés között, mig a' magány
 Lelkedben olly szép képeket teremt,
 Álomba.rengess minden vágyokat,
 Kivéve a' szelid érzéseket
 460 Kiktől szíved vígad 's nem háborog.
 Egy bájoló táj a' Mu'sát amott
 Remek-művért unszolja. De ki tud
 Természetet felérve festeni
 'S melly képzelet talál olly színeket.
 465 'S mellyik vegyít 's olvaszt úgy 's ollyakat
 Egymás között, a' millyen látható
 Minden virágokon? 'S ha képzelet

- Kifárad illy munkán. — Óh mit tegyen
 A' nyelv, 's hogyan leljen sok száz színű
 'S festékű szót! Melly lelkesültt erő 470
 Ad énekemnek bal'sam-illatot
 Mint a' vidék áraszt körös-körül!
 De illy művet próbálni-is gyönyör!
 Jertek tehát Ifjak 's Szüzek, kiket
 Már boldogított tiszta szerelem; 475
 'S Amanda, oh! kibem dalom kevély,
 Te a' kegyek' remeke 's kegy magad.
 Jöjj szép szemed' szelíd, édes, szerény
 Tekéntetével, melly lélekre hat,
 'S mellyből vegyest sugárik fényes ész 480
 Érző-szív és eleven képzelet;
 Jerünk, 's míg a' Tavasz' ró'sás hava
 Gyengén pirulva beköszönt, korán
 A' harmatos völgyben virágokat
 Szedjünk, hajad' fürtjére uj diszül 485
 'S kebeledre, melly fényt ad nekik viszont.
 Nézzd tékozolva szórja kincseit
 A' harmatos völgy. Nézzd miképp iszik
 Liliom a' sédből, melly rejtezik
 Buján növo füvek között, 's odább 490
 A' partra gyengén ömlik. Ott legyünk
 Soká, hol a' szellő hozzánk fuvall
 Borsó-mező felől, Arabia
 Nem bir nagyobb betsü füszerszagot
 Mint millyen itt köröskörül igéz. 495
 Hogy rája lépj a' rét-is érdemes,
 Ez a' kiész zöld szín' 's minden virág'
 Egyvelgő, a' természet reggeli
 Paraszt palástja, mellyben majmoló
 Mesterkedéstől válva, a' szemet 500
 Határtalan bájon legelteti.
 Gyors méhek itt ezernyi ezresen
 Pösögve gyártják mesterműjüket.
 Repdes ide 's tova a' fürge nép
 Szíván virág' 's bimbó' édes javát, 505
 'S gyakran merészebb szárnyakkal mereng

- A' hajdinás 's kakukfűves mezőn,
 És sárga prédával megtöltözik.
 Most egy dicső kert nyit' lügosokat
- 510 És meszsze terjedő nézéseket
 A' bámuló szem itt zöld pá'siton
 Legel, vagy olly magas 'sorfák között,
 Hová az árnyék napfényt nem botsát;
 Vagy kék eget néz, 's csatska patakot,
- 515 'S szélnek fuvásán hullámozó tavat;
 Vagy távol erdőt 's sziklás bérczeket.
 S' tornyok csutsát 's a' nagy tenger' vizét.
 De mért megyek távol? holott közel
 E' harmatos 's virágos partokon
- 520 Gyönyör-adó kezével a' Tavasz
 Minden kecsét kifejt 's elevenít?
 Im itt terem krokusszal vízi gyöngy
 Bárling rukertz, 's százszor szép sok színe,
 Sok barna foltu sárga viola,
- 525 'S illattal olly gazdag levkoji-nem
 'S tavaszikával együtt szélvirág
 Odább igéz a' tulipán-sereg,
 Hol a' kecs úz csuda játékokat,
 'S mint a' szüléi por elpárosul
- 530 Másítja faj szerént a' színeket:
 Mit a' tudós kertész látván, keze'
 'S esze csudájának büszkén örül.
 Minden virág mosolyog, a' tavasz
 Első szülött bimbóján kezdve-el
- 535 A' nyár fűszerszámzott cselédüg.
 Van száz fejréségű 's belől pirúlt
 Játzint, van a' forrásra hajoló
 Nárcissz 's szelidvirányú mezei
 És kerti szegfű, 's mindenik bokor
- 540 Ró'sák szagával 's színével kínál —
 Faj, kets, szín, illat — minden számtalan
 'S leírhatatlan, 's Természetnek itt
 Virágzik, itt lehel ifju kora.
 Légy idvez oh életkutfő, világ'
- 545 Nagy lelke 's mindene. Színed előtt
 Leborulok, 's egész lelkem 's szívem

- Téged keres, ki által az Egész
 Mihelyt meg-illetéd, tökélyt nyere.
 Te általad szív életet, iszik
 Fris| harmatot füvek' fak' mennyei 550
 Kézze| szövött 's ruházott sok neme.
 Te általad lel földben mindenik
 Rokon helyet, 's szop onnét számtalan
 Vékony csatornan bő táplálatot.
 Mihelyt te szólsz, ébreszti a' tavasz 555
 A' tunya nedvet, mellyet téli szél
 Lefutt gyökérhez, melly most forrva forr,
 És felfelé vigan folyván terem
 Ezer 's ezer szint-játszó látományt.
 Mint tárgyam a' növények közül 560
 Fellyebb visz, úgy félénk Muzsám te is
 Feljebb repülj: halld mint kiszt a' liget
 Rád venni legszebb öltözetedet.
 Add költsön oh dalod' filemile
 'S öntsd éneked' lélekkel töltt tüzét 565
 Dalomba most. Midőn kakuk' szaván
 Elkezdve zengtetek tavaszi kart
 'S uj lanton a' hírtől még nem dicsért
 Erdei nép' szerelmét hirdetem.
 Ha a' szerelmi szellem szérte leng 570
 Az éltető légben 's szívekre hat;
 A' víg serég kívánván tetszeni
 Elkezdi tsínosgatni szárnyait
 'S próbálni rég megnémult énekit
 Lassan csitserg elébb, de majd mihelyt 575
 A' lelkesítő tűz jobban hevít,
 Határtalan zengéssel áradoz.
 Hajnal hasad, 's a' reggelt hirdető
 Patsirta már felreppen 's hangitsál
 Felhők között, 's fészkeből hívja-ki 580
 Az énekes népet. Minden bokor,
 Minden fa bájos zengést tékozol.
 Pityer 's hurosmadár járják elől
 Versennyel a' szép hangok grádotsát
 Végestelen végig. A' filmile 585
 Halgatva illy 'örömöt hagy nekik

- Jól tudva, hogy szép fényű napjokat
Majd meghomájosítja éjjele.
Bokorban a' rigó sipol, felel
590 Erdőben a' piny. Zöld geneszteren
Kenderikék dalolnak. Számtalan
Nyelv és torok mézes melódiát
Bájolva hallat fris gallyak közül.
A' szarka, varjú, tsóka bár külön
595 Kellemtelen szavúak, emelik
A' mu'sikát; míg az egész felett
Bus nyögdelést lehel a' gerlitze.
A' szerelem szüli concertjeket,
Az zengedezteti, melly tetszeni
600 Madárt is oktat. Mindent elkövet
A' tarka nép a' mit neki sugall
Gerjelme, 's minden hang lelket lehel
A' bájoló nőhez. Távoladon
Eléb szemérmesen környékezik
605 Repdesve lángjok' szép tárgyát, 's ha ez
Csak legkevésb kedvellést is mutat,
Színek ragyog, vérek gyul, kétesek,
Most közelébb majd távolabb, 's viszont
Hozzája több tűzzel lövellenek.
610 Szárnyok szerelmesen 's gyorsan pereg,
És rajta minden toll vágyást jelent.
Ha párosulnak a' sűrük közé
Sietnek a' hol bátorság, öröm
És élelem van, hogy véghez vigyék
615 A' mit kíván természet' szent szava,
'S haszontalan ne gyujtsa melyjeket
Az édes érzés. Fészkeket gypün
Rakják ezek fagyal 's más bokrokon,
Azok erőtlen kisdedeiket
620 Tövisre bizzák, másoknak fa áq
Odut lakul, bogárt eledelül
'S ágyul mohot. Mások rejtekjeket
Pusztákon és zöld völgyekben lelik.
Legtöbben erdei csendes homályt
625 'S magas mohos partot választanak,
Hol őket a' tsevegő fris patak

- Mulatja, míg kedves tisztjek szerént
Fészkek körül maradnak. Ágbogat
Agyaggal enyvezvén készítének
Parton növő bokrokban lakhelyet. 630
Illyenkor a' szárnyok szünetlenül
Csattognak. A' gyors fetske tó körül
Repdes lakát készíteni. Száz madár
Vagy ökrök' és juhok' hátára száll
'S orozva sok szál szört 's gyapjut kiránt 635
Vagy lop tsűrökben szalma szalokat,
'S csínos meleg fészket két egy csinál
Tojásin a' nöstény mig vesztegel
'S szerelme' gondjától nem vonja-el
Sem éhezés sem akármelly gyönyör, 640
Mellyet tavasz köröskörül lehel;
Hü-himje, őt mulatni, untalan
Körülte énekel, 's helyette ül
Gyakran, míg ő csekély étket keres.
Telvén kegyes dajkát' ideje, 645
Szük tömlöczöt tsak - nem tollatlanok
Tserélnek-el napfénnel a' kikölt
'S életre érlelt aprók: Gyenge nép,
Melly enni kérve sír - ri szüntelen.
Óh mint nem éreznek, mint agganak 650
Az új szülék ekkor! Gyors szárnyakon
Repül szerelmek nékik ételért;
Magát felejtve, ha mit lel, viszi,
'S elosztja hűn- 's viszont újat keres:
Így élnek egy pár szükült házások. 655
Bal sors, de szép 's nemes szív részesi
Kiket igaz hűség, mit pór sereg
Nem esmer, aggságok közt boldogít,
'S erdőbe rejtezett kunyhó alatt
Tsupán az Ég' kegyelme éltet-el: 660
Kicsinyeik ha sírnak ételért,
Végső falatjokat adják nekik,
Akármiképp éheznek bar magok.
Munkálkodás mellé, az a' ki küld
Tavaszt 's gyulaszt szívemelő hevet, 665
Erőt-is ad gyengének, 's furcsa ész

- Egyűgyűnek. 'Sivány ha közelít
Fészkek felé, szomszéd bokor megé
Titkon repülnek, 's ott rezzenve-fel
670 Tsevegnek; úgy tsalják a' leskelőt.
A' bébitz a' pásztor feje felett
Tsattogva szárnyával kereng, 's utóbb
Sebesen elrepül mező felé,
Hogy fészke mellől eltérítse azt,
675 Vad rétze posványon, fogoly síkon
Repdes (kegyestzél!) hogy háborgató
Ne lelje-meg szeretett magzatit.
Muzám ne szégyeljen gyászolni itt
Ligeti testvérin, kiket bezár
680 Tömlöczbe a' kegyetlenség' keze,
'S megfoszt szabad honjok térségitől
Szegény szelíd rab búa elmerül,
Elveszti borzadtt tolla szép színét
Oda van a' varázshang, melly vadon
685 Zengett 's vígan sűrű lombok között.
Oh hát szerelmek' 's lelkes énekek'
Barátja, e' csendes vígságú nyájt
Ne bántsd, ha ártatlanság szivedet
Meghatni, füledet bájolni dal,
690 'S lagyítani szánás tudja melyjedet.
Kivált szerencsétlenné tenni kár
A' filmilét; ah! ez a' gyenge szer
Hogy türjön-el kemény kalitkazárt!
Gyakran midőn eledelt hozva jó
695 'S vad kézre szálltt fijait nem leli
Fészkeben, a' nagy ijedés miatt
Elejti a' hozottat. Szárnyai
Leszegve bádjadnak, 's alig vizik
Egy híves árnyu bikfalomb alá;
700 Hol csüggedezve ül magányosan
Hirdetni éj' hosszán keserveit;
'S ha hangja lankadttan kihál, viszont
Ujítja a' bú gyászos énekét,
Míg az egész erdő köröskörül
705 Fájdalmat és síralmat zengedez.
De túl siet keskeny határjain

- A' tollasult ifju nép, 's szárnyait
 Próbálva kér légben szabad lakot.
 Utolszor itt segít, 's a' már tovább
 Szükségtelen szüléi szeretet 710
 Tüstént kimul; mert égi bölcseség'
 Nem tékozol, ném tesz feleslegest.
 Egy kellemes nap' alkonya előtt
 Midőn hegy és völgy bal'samot lehel,
 Arany sugárok közt a' serdülők 715
 Vi'sgálni jönnek az ég' tag körét,
 Szemlélik a' végetlen tért, utóbb
 Nagy honjokat 's öröm tanyájokat.
 Fel- és alá - tánczolnak ágokon,
 Hév vágyjokat gátolja félelem, 720
 Kiterjedett szárnyok remeg magát
 A' légre bízni, míg nem a' szülék
 Elől repülve őket nyájosan
 Kérik, pirongatják, kikergetik.
 A' könnyű terht a' lég könnyen viszi, 725
 'S ők nem tanult szárnyal büszkén szelik.
 A' lebegő elemet, és midőn
 Hanyatlanak, kettőztetett tűzők
 Magasbra hat, 's már félelem helyett
 Melyjekbe bátorság száll és öröm. 730
 Feloldva tisztjektől rájok vígan
 Tekéntenek még egyszer a' szülék,
 'S nem esmerik többé fijaikat.
 Magas helyen völgyet fenyegető
 'S égis nyuló kőszikla-bértzeken — 735
 (Borzadva millyent Kilda *) lát fokot
 Vad partjain, honnét költőzteti
 Az Indusokhoz a' nyugvo napot, —)
 Nevel erős körmű 's rokon tűzű
 Fijakat a' Királyi büszke sas, 740
 'S mihelytt saját országot képesek
 Alkotni, várából kikergeti,
 Hol sok nyomoktól fogva szabadon,
 Nem bántva senkitől uralkodik

*) Kilda, Skotziának legtávolabbi szigete napnyugot felől.

- 745 'S kéanyére prédál a' szigeteken.
 Ha látogatnék egy majort falun,
 Hol büszke bikfa 's tölgy édesgeti
 Magához a' szarkát, melly ágokon
 Fészket rak és szünet nélkül csacsog,
- 750 Legörömebb szemlélné szemem
 A' házi szárnyas állat' rendszerét.
 Anyai gondal hívja fíjait
 Magához a' tyuk, mellyet a' kakas,
 Kevély vitéz' tüzével járva, véd
- 755 'S ellenfelet fenn-szóval hartzra hiv.
 A' tarka rétze serege előtt
 Gagyogva uszkál a' tó' tükörén.
 A' hattyú, a' pompásan evező,
 Játékul adván hószín tollait
- 760 Zefirnek és büszkén hajtván nyakát,
 Vizen lebeg, 's fíjai' szigetét
 'Strá'sálja. Mérgétől veresedik
 'S lármát üt a' kanpulyka; míg napon
 Színét ezer 's ezerkép' fejtí-ki
- 765 A' páva, 's széllyeláraszt fényözönt.
 E' házi bájoló tárgyak felett
 Párját vadászva repdes a' galamb'
 'S szeme tüzet szikráz 's csillog nyaka.
 Míg így az árnyok' szép tselédei
- 770 Tisztább szerelmet élnek, a' barom
 Szilaj gyönyört táplál 's dühös tüzet.
 Ádázva érez égni minden ért,
 Magában a' heves bika, felejt
 Legelni, 's a' legkedvesebb füvet
- 775 Sem sejtve, kóborol a' réteken,
 Másszor busan bolyong erdön, 's tsömörl
 Bimbót, levélt 's gallyt, melly kínálkozik.
 Gyakorta órrúttan féltő 's irígy, —
 Keres rivót 's tuskón és tör'sökön
- 780 Öklelni képzei ellenfelét.
 'S ha erre rá lel, lármás hartz gyulad.
 Szemek dühödttén ég, porfelleget
 Tsinálva készülnek vért ontani,
 'S ordítva elkezdik tsatájokat,

Míg egy üsző- szép 's bal'sam illatu — Közel van és tüzei dühöket.	785
A' ló- egész testében láng, remeg, Féket szakaszt, ostonra nem ügyel, Verést nem érez; felszégvén fejét 'S hatalmasan vonatván a' szokott	790
Örömtanyához, elfut mérgesen, Nyargal hegyen, völgyön, kőszirtokon, 'S nyerítve issza légi bértzeken Az éltető szellőt, onnét alá A' völgyre omló ár felé rohan,	795
Feredni ott, hol nyelni torka nyil A' legzajosbb örvénynek. Illy erő Feszíti tellyes erét és inát. Még a' vizek' rémitő szörnyegit Sem hagyja a' tavasz gyönyörtelen;	800
Azok - is ott hagyják sár-honjokat, 'S tobzódnak a' vad kedvben részegen. Borzasztanék, ha zengené dalom E' durva nem' kegyetlen kényeit 'S azt a' dühöt, mellyel seregesen	805
Vizek' színén tsavargnak, 's bértzeket Iszonyu vissza-hangzással betölt Szerelmök' ordítása. De letilt Erről az a' nemes tárgy, melly hevit Bájolni Albionnak szépeit,	810
'S a' hegytetőre hív, hol pásiton Vérmes juhász hever, 's új életet Szív a' hanyatló nap' sugariból. Körüle a' sok bégetésű nyáj	815
Vígan legel, 's a' fris bárány-sereg Ugrálva pajkos kedvel enyeleg. Majd kezdetet vesz gyors versenyfutás; Jel adatik, 's rohannak; pályahely Gyanánt nekik' szolgál hegy' oldalán	820
Egy régi sáncz' roma, melly bástya volt A' durva hajdan' vas hadajiban, Midőn Britannia szünetlenül Vérzett örök villongások miatt Míg még belőle ez az értzmivű	

- 825 Felbonthatatlan ország nem leve,
 Hol most kereskedés 's kints felviszi
 Aranyfejét égig, 's iparkodást
 Törvény 's szabadság záfolhatatlanul
 Védelmez — e' földtől bámult csuda.
- 830 Ki lehet e' mindenható erő,
 Melly hathatós, érzett 's nem hallható
 Nyelven tanítja ég' madarait,
 'S melyjekbe olly tudós szerelmet önt?
 Ki más csak Isten, a' jók' kútfeje,
 835 A' végtelen lélek, ki ez egész
 Alkotja, tartja 's tzelra vezeti.
 Ó az, ki munkál mindent szüntelen,
 'S nem láttatik munkálni; olly tökély
 Fénylik világ' roppant épületén.
- 840 De rejtve bár legyen, tisztább szemek
 Látják az alkotót munkáiban,
 Benned kivált kies tavasz híven
 Lefestve él a' végetlen Dicső,
 Holott víz és föld és lég hirdeti
 845 Örök kegyét, melly oktalan mívet
 Illy finom érzelemre felemel,
 'S ekkép fereszti évenként szívét
 Szerelem' és öröm' özöniben.
- Most lantomon legbájolóbb hurok
 850 Pendüljenek, 's zengjék-el a' Tavasz
 Mint járja által az ember szívét,
 'S vetélkedőleg ég, föld mint siet,
 Lelkét vidítani 's dicsőíteni.
 Mikor egész természet vig 's nevet,
 855 Miképp lehetne az ember komor
 'S ötlet miképp dálná vad indulat
 Midőn hegy és völgy zeng harmóniát?
 Távozzatok tavasz' virányitól
 Földhöz ragadt fösvény 's kemény szívek
 860 Érezni más baját ti nem tudók,
 'S csak hastokért élők, távozzatok!
 De jöjjetek, nemes lelkek, kiken
 Az égi kegy minden művek között
 Legszebb sugárt önt, 's nyílt homloktokon

- 'S szemeteken királyi fényben ül, 865
 'S szerény szükölttet rejtekből kihív.
 Jót tenni nyugtalan irgalmatok
 Nem vár könyörgést sőt kunyhókat-is
 Kikémelel a' tsendben munkálkodó 870
 Isten gyanánt, 's gyakran szomorukat
 Reménytelen vigasztal 's boldogít,
 Ti érttetek leheli a' tavasz
 Lélekzetét körül, ti érttetek
 Húllatnak a' felhők áldásokat;
 Nektek ragyog, nemünk' virágai 875
 A' nap legenyhítőbb sugárokat.
 E' zöld napokban sinlődés mulik,
 Fris élet ujit lomha ereket,
 Fiatal arczu egészség vidít
 Egész teremtést, minden pá'siton 880
 Elégedés jár 's osztoz örömöt
 Királyi kincsel nem cserélhetőt.
 A' tiszta vidámság nagy gondolat'
 'S szép érzelem termékeny anyja lessz.
 Természet' új szerelme szül tsudát, 885
 Gyorsan hevít, utóbb szent lángba hoz,
 Istennek érezzük jelenetét,
 'S azt a' gyönyört, melyet boldog világ'
 Látása egy jóltermett szívnek ad.
 Ezek okosság által fényesültt 890
 'S tisztúlt nemes szíved szent ösztöni
 Oh *Lyttelton* te jó 's nagy! így tserél
 Esméletet szép lelked 's érzetet,
 Ha szünnapon Föbus' hugainak
 Hódolva járod nyári honnodat 895
Hagleyt, ez Anglus Tempét. Itt bolyongsz
 Gyakorta a' völgyben, melyet körül
 Erdő fedez, mohos sziklák alatt,
 Honnét enyelgve sok forrás fakad,
 'S sebes eséssel tajtékozva zug, 900
 Vagy fák között távoly csillogva foly.
 Másszor heversz szent tölgyfák' árnyiban
 Mellyekkel a' víg természet keze
 Égig nyuló hegyet koszoruzott

- 905 Itt számtalan mezei tárgy ígéz :
Nyáj, tsorda, szárnyas nép, szellő-fuvás,
Panaszkodó patak, melly fák' gyökén
Csörögve a' fülnek hizelkedik.
Innét viszont magadat elvonod,
- 910 'S Bölcsék' világába mégy, hol szemed
Kegyés 's tudós vágytól vezérelve lát
Fényes tsudákat. Most a' régi kor'
Tágos korán késvén pártoskodást
Nem esmerő forró szívvel tsinalsz
- 915 Hazád javára plánokat, mikép
Kell rényt emelni bér' örvényiből
'S élesztni a' szebb mesterségeket;
Majd felderíti komoly artzodat
A' múzsa, tiszta izleted vígan
- 920 Szív lelkesítő 's bájoló erőt
Hajdankor' Énekeiből, 's utóbb
Velek nemes tüzzel vetélkedel.
Talám Lucindád-is, szép kedvesed,
Megeggyező lélekkel osztozik
- 925 Múlatozásodban. Most már tsupán
Rátok szerelmesekre mosolyog
Egész teremtés. Fut titóletek
A' nemtelen vágyoktól lázzadott
'S vétkebbe sülydedett világ zaja.
- 930 Meglelkesült békét zár nód szíve
'S míg kintseit nyájas beszédiben
Kiönti minden tárgyat édesít,
Reá te gyakran nézsz, 's szemeiből,
Hol kegy lakik 's kets, égi örömöt,
- 935 'S olly mondhatatlan boldog érzeményt
Olly bájolót iszol, millyent tsupán
Szerelem és tsak kedventzeknek ad,
Végtére szép tetőre értek-el
Hol véghetetlen ellátás nyílik,
- 940 'S völgyek, hegyek, síkok, erdős helyek,
Ugarral egyvelges termő mezők,
Fákkal kieskép környékzett faluk
'S sok tüzhelyek' füst-oszlopairól
Esmérhető nagy városok felet:

- Jár szerteszált legelve szemetek ; 945
 Elkezdve laktoknál, hol szüntelen
 Vendégeket szerető lélek él,
 Addig, hol apródonként a' vidék
 Feldomborúl, 's kőszirtokat nevel,
 Mellyeken égprémző felhők gyanánt 950
 Kékellnek a' magas Cambrus hegyek.
 Az ifju évtől bájoltatva most
 A' serdülő leány' ortzáira
 Frisebb virány 's szebb ró'saszín ömöl ;
 Ajakin a' fiatalság' ketse 955
 Több lángal ég, szemfénye ragyogobb
 'S kész fényözön „szilaj hullámokat
 Hány melyje, benne édes hartz zajog
 'S egész szívét eltölti szerelem.
 Az Ifju ennyi égi báj előtt 960
 Hódolva fél a' lángszemek felé
 Tekéntni, 's bús epedések miatt
 Lankadva sinlődik. Ti óh Szüzek
 Könnyen tsalatkozó szíveteket
 Ójjátok ekkor. A' fohászok itt 965
 Mérget lehelnek. A' szerény szemek
 Az ékesenszóllás remekei,
 De álnokok. Jó feltételteket,
 Vigyázzatok, síma beszédével
 Hízelkedés ne tántorítsa-el ; 970
 Kertekben-is, hol lúgos árnyat ad
 'S virágok ágyat vetnek, féljetez
 Beszélni a' csábító férjfiával,
 Midőn az est von bársonykárpitot
 A' nagyra termett Ifju-is korán 975
 Kerülje a' szerelem' bajait.
 Ezt tenni késő már, mikor gyönyör
 Lelkén eláradt. Akkor Bóltzeség
 Földön hever, szép hír-név hervadoz
 'S füstként enyészik. Részegült szíve. 980
 Szédülve álmodtt boldogság miatt,
 Csak az igéző szépet képzeli,
 'S szeléd mosolygását 's bájos kegyét,
 'S az olly szerény pillantatu szemet,

- 985 Mellynek sugárja égi örömet
Igén, de rejt mély fortélyt kint 's halált
'S még-is hamar tsalatkozó fülét
Az álnokul zengő Sireni dal
Bájolja, 's őt bujaság töribe
- 990 Csábítja rút öröm' vidékein.
Már akkor-is, mig disztelen mulat
Szerelme karján dal, bor, illatok
'S buja öröm között, felemeli
Kigyó-fejét virágos pá'siton
- 995 A' durva bánat gyakran gyötrelem
Emészti lelkét, mellyben néha még
Becsületérvés és jó indulat
A' vétek ellen kél 's lankadva vív.
De messze bálványától mint dühöd
- 1000 Éledve tartós képzelésitől,
Melyében a' kín 's bu, 's mint per'seli
Az élet és szépség' virágait!
Még nem takart értéke szárnyra kél,
Elfut szerentse tőle hirtelen,
- 1005 Körülte éj van tsak, sugárjait
Elrejtí a' nap, a' ró'sás tavasz
Bús képzelődésétől hervadoz,
'S az égi fényesség szeme előtt
Gyászszínű boltozattá változik.
- 1010 Kihal egész természet; egyedül
Az egy, kit érez, lát, hall szüntelen,
Foglalja-el lelkét, gyujtván erét.
Buta barát minden könyv, 's rendszeres
Ostobaság; figyelmetlen henyl
- 1015 Víg társaságban. Nyelve tördeli
Mondásait; Szépéhez elrepül
Elméje gondolatok szárnyain,
'S helyette tsak szerető forma ül
Búsul, lesüjt szemet, 's tsüggeszt-fejet.
- 1020 Édes repültéből viszont hamar
Felrémül és setét erdőbe fut,
Hol a' patakra árnyék bájosan
Terül, 's szerelmet táplál a' homály.
Itt elmerülve kínérzésében

- Bokrok között szerelmesen bolyong, 1025
 Vagy hervadó liliumok felett
 Ledülve a' parton könnyeivel
 Folyót, 's fohászival szelet-nevel
 Így tölti édes kinban a' napot,
 'S tsak most midőn kelet hajlékiból 1030
 A' hold nevelkedő fénnel kilép,
 'S a' biztosabb órákat hozza-el,
 Bujik-ki, mély magányából bolyong
 Lágy szívvel a' bú fénysugárinál,
 'S az éj szelíd dalosát sürgeti 1035
 Övével egyesíteni panaszszát.
 Vagy mig az álom a' bú gyermekét
 'S egész világot rengeti, az éj
 Iszonyú rémivel szövetkezik,
 Kinját levélbe önti, mellyre már 1040
 A' posta vár, 's mellybe gyönyör 's öröm
 Lobog, 's bohóság újabb színt mutat
 Minden soron. Ha bódultan ledül
 Ágyába, vánkosától meszsze fut
 Az álom; éjhosszat fetreng, de nints 1045
 Akármiképp hánykódik nyugalom.
 A' reggel önt bádjadtt sugárokat
 A' bádjadóbb betegre: Most talám,
 Testét kifárasztván, szunnyad kitsinyt;
 De kis pihentét szörnyű álmai 1050
 Százkép zavarják, mellyek omlanak
 Beteg fejből, 's minden tárgyakat
 Gyásszal borítnak. Gyakran kedvesét
 Öleli, majd alkalmatlankodik
 Nagy társaság, ő tsendes helyt keres, 1055
 Másszor, midőn magát magányosan
 Gondolja, 's kívánsik lesésítől
 Megválva véli, 's végetlen baját
 Forró szerelme' mély örvényébe
 Süllyeszteni készül; akkor hirtelen 1060
 A' néki gyujtott szép karok közül
 Nem tudja mint távol ragadtatik;
 'S erdőkön és pusztultt 's vad tájokon
 'S éj' 's égiháború homályi közt

- 1065 Rémülve bujdosik , vagy tántorog
Küszikla bértzeken , vagy nagy folyót
Gázol setét völgyben , 's törekedik
Egész erővel a' más part felé ,
Kegyese hol halállal küzködik ;
- 1070 De jaj hijában vágy azt menteni ,
Mérges haboktól visszavettetik ,
'S most iszonyú hullam felett lebeg ,
Örvénybe majd sodrodik 's elmerül .
Ezek az olly szerelem' hartzai ,
- 1075 Melly a' kinokban is gyönyört talál .
De mikor a' féltékenység' dühe
A' szívbe tölti mérget , megszünik
A' fájdalom bájolni , kész epe ,
'S keserű kín már most 's olly féreg az ,
- 1080 Melly rágja a' lelket szünetlenül
'S Szerelem - Édenből poklot tsinál .
Most tőle már Tündéri paloták ,
Gyönyör' vidéki 's öröm lugosi
Butszzatok végképpen , nyugalom'
- 1085 Végső sugárjai elhunytak .
Sárgára festő mérge' pestise
Foglalja-el már a' lélek szemét ,
'S a' képzelésre éjhomályt borít .
Az ortza , melly szeretve lelkesült ;
- 1090 'S vonásiban napként szórt fényugárt ,
'S a' lángoló szem , mellyben száz gyönyör
Tündökle , nints többé ; ezek helyett
Vad tüzzel ég a' szem 's durván tekint ,
Éjt képez a' homlok , boszut lobog
- 1095 Az artzulat , 's szerelmet eltaszit .
Ezer ijesztő álmoképzetek ,
Ezer vetélkedők' rémvázai ,
Bálványa' szépségétől olvadók ,
Buval szívét emésztik untalan .
- 1100 Kis enyhülést tsak szempillantatig
Ád szemrehányás . Hasztalan ígér
Tsalárd kevélység 's állhatatlanul
Megújuló szándék erőt . Viszont
Szeme elé bájolja képzelet

- Kedveltjtje' kellemit 's előszöri 1105
 Tsókok között tett esküvéseit,
 'S uj tórbe békeríti szerelem.
 Tüstént megujul a' vad fergeteg,
 Vért felzavar, lobogtat minden ért;
 Kétség pokol' kinjával gyötri őt; 1110
 Mert a' mitől fél, annak létele
 Fájdalmihoz képest enyh volna-még.
 Ekkép az Ifju, kit szerelme tsal
 Ró'sás uton szűrő tövisihez,
 Forró hideglelésben tölti-el 1115
 Vagy szertelen kinokban életét.
 Minden nemes vágy benn' elaluszik
 'S dértől hamar kimul virágkora.
 De boldogok, 's félistenek azok,
 Kiket kegyes csillagzatok alatt 1120
 Szív, értelem 's természet egyesít.
 Nem emberek', gyakorta józan ész'
 Törvényeit tapodó kényei
 Költik örök frigyeket, sőt maga
 Az égi Béke hajt szívhez szívet, 1125
 'S lelkes barátság él kettő között
 'S olly tisztelet, melly szüntelen nővő
 Vágyot gyulaszt egymáshoz 's végtelen
 Bizalmat és versenyző kedvezést:
 Mert boldogítani szerelmet tsupán 1130
 Szerelem tud méltó jutalmival.
 Ám a' buták, kik egyedül lesik
 Önhasznokat, 's fűsvény szülék előtt
 Pénzen veszik-meg a' nőt, nyögjenek
 Kínos igat hordozván holtokig; 1135
 Ám durva népeket buja dühök
 Emészszén a' napként melly nálok ég,
 'S Sultánok a' világo'ság elől
 Zárják-el a' választott szépeket; —
 Ők a' tsupán lelketlen alakok' 1140
 Alatsony érzésű hóhérai: —
 Az a' szerentsés pár, melly szent tűzű
 Szerelmet esküdött, nem tud gyanút,
 'S szabadon él mint természet maga

- 1145 Mi nékik a' világ' minden java,
Pompája, kintse 's tsalfa gyönyöre;
Míud azt magokban bőven fellelik,
Valami szépet alkot képzelet
'S a' szív kíván. Sokkal jobb kintseket
- 1150 Mint bár mi szép 's nyájas képű alak,
Ád nékik a' lélek 's a' lelkes artz:
Hűséget, észt, jó hírt, 's sziveggyezést,
A' gazdag Ég' legfőbb áldásait.
Kedvökre majd egy szép tsemete nő,
- 1155 Mellyben közös szépségök eggyesül.
A' gyenge bimbó lassanként nyílik,
'S minden napon rajt' ujjabb disz igéz:
Atyai tisztos fény 's anyai kets.
Gyorsan nevelkedik a' gyermek ész,
- 1160 'S ápolgatást 's hív dajkálást kíván.
Gyönyörű gond a' gyenge képzetet
Formálni, ideát segíteni
Fejlésre, a' lélekre oktatást,
Harmat gyanánt hullatni, szellemet
- 1165 Elmébe öntni 's erősíteni
Gyultt szívben a' nemes szándékokat.
Óh melly gyönyör nektek, nemes szívek,
Kiknek szemén gyakran reménytelen
Ragyog örömharmat, midőn egész
- 1170 Forrón ölelt természetben tsupán
Áldás követ választva titeket:
Szükségfelejtő tsinos vagyon,
Elégedés, falusi tsend 's magány,
Könyv, egy barát, munkára nyugalom .
- 1175 Hová tovább növő nemesedés,
'S felettetek mosolygó Ég' szeme.
Szerelem' égi 's szebb neme igy áld,
'S ekkép' repülnek szempillantati;
Az évszakok zajos világ körül
- 1180 Forogva, szüntelen őket lelik
Legboldogabbaknak, 's számokra füz
A' kikelet legszebb koszorukat;
Mig tisztos fényben végre jó az est
Mellyen vidám tavaszi nap után,

Százfélekép' próbáltatás között	1185
Még lángolóbbá válván szent tűzök	
Halálba tsendesen szunnyadnak-el,	
'S test' tömlöczétől megvált lelkeik	
Sietnek olly örök haza felé,	
Hol angyalibb szerelem boldogit.	1190

S. K. J.

Jegyzetek Thomson' Tavaszához.

V. 167. Kenvén olajjal. *A' madarak' tollai általjában egy bizonyos 'siros matériával vagynak megolajozva, melly által könnyebbekké lesznek, 's a' nedvességnek jobban ellene állhatnak. De azonkívül a' madarak' hátgeréntzek vége felé bizonyos küvér mirigyek - is vagynak, mellyeket valahányszor előre esőt érznek orrokkal tsipkednek 's azokból a' kövérséget szárnyaikra kenik.*

V. 209. Nagy Newton. *Egy a' legnagyobb Természetvi'sgálók és Mathematicusok közül, ki Angliában élt a' 17-dik század' végén és a' 18-dik Század' elején. Leginkább híressé tette magát a' világosság', a' szín és a' nehézség' természetét tárgyozó feltalálásai által.*

V. 210. Esőprizmát. *Valamint a' napsugára, melly egy három síkoldalú hoszúkás faragott üvegre vagy prizmára esik, megtörik 's hét egyszerű színeire eloszlik, úgy akkor-is midőn az esőcseppeken keresztül hat 's azoktól megtöretik és visszavertetik, hasonló színes jelenményt okoz a' levegőben, melly jelenmény szivárvány név alatt esméretes.*

V. 394. Najasi. *A' Najások vagy Najadesek olyan Nymphák, mellyek a' Görög Mithologia szerint úgy képeztetnek, mintha a' források mellett ütnének 's azokból korsóikkal a' tiszta vizet meritenék 's kiöntvén patakokat és folyókat csinálnának.*

V. 445. Mantua. *Virgilius Andes nevű faluban született Mantua körül hol az Atyja gazdaságot gyakorlott.*

V. 533. Narcissus. *Egy szép Ifju, ki midőn egy forrásból inni akara, meglátá abban a' maga képét, mellyben egy szép*

pajtást vélvén szemlélni, hozzáhajóla megakarú üelni 's a' forrásba bele esett 's befelelladt.

V. 731. *Kildā Scotziának legtávolábbi szigete napnyugott felől.*

V. 815. *Sántz-roma vagy romja. A' régi háborus időkben a' hegyek tsütsaira kastélyok és várak építették, mellyek menek helyül szolgáltak a' megtámadtatáskor.*

V. 887. *Lyttelton A' Királyi kincstár Cancellarius volt, 's mint Iró is hirt-nevet szerzett magának.*

V. 891. *Hagley. Lytteltonnak nyári múlató helye volt. — Itt több emlékek között egy Ánglus kertnek sűrű erdőskéjében egy Parillon vagy múlató házatska van következő felyülírással:*

Thomson Jakab'

ezen felséges költő' és jó ember'

halhatatlan Geniusának

azon tsendes szegletben, mellyet az életében leginkább szeretett,

ezen hajlékotskát szenteli,

Lyttelton György.

V. 892. *Siren-dal. A' Sirenek Homerus' költeménye szerint egy szigetnek lakosnéi voltak, melly mellett Ulysses hoszszas bujdosásában elhajókázott. A' zöldellő parton ültek 's szép énekeikkel az útasokat magokhoz bájolták. A' ki magát általak elhagyta tsábitani, elfelejtkezett szülcéről gyermekeiről, hazájáról. Ulysses előre meglévén intve uti-társainak füleit beraasztotta viasszal; magát pedig az árbotzfához kötözte 's úgy menekedett-meg társaival együtt a' veszedelmes bájolástól.*

V. 1133. *Zárják-el. Ha valamelly leány urának Háremébe egyszer bément, urán vagy parancsolóján kívül semmi férjfiú ábrázatot sem szabad látnia. A' Háremben minden foglalatoságok vagy aszszonyi tselédek, vagy herélt és rut Négerek által ritetnek véghez. Az Aszszonyoknak épen semmi alkalmok nintsen megtudni, hogy urokon kívül más férjfi ember - is van a' világon. A' Háremek magok - is az épület' legbelsőbb 's legtitkosabb részében állanak. — A' szobák gyakran minden ablak nélkül vagynak, 's éjjel, nappal méts által világosittatnak-meg. Ha'*

valamelly férjfi, hivatalos' foglalatosság nélkül megkapattatnék, okvetetlenül halálra büntettetnék.

V. 1134. Lelketlen alakok. *Mínthogy a' napkeletieknél a' leányok csak-nem gyermek-korokban mennek férjhez, lelki tehetségeikre nézve legkevesebbé sem műveltetnek-ki, minden kellemes' és hasznos munkára alkalmatlanok 's a' világgal 's az emberi élet' dolgaival egészen esmérletlenek; lehetetlen hogy férjeikben testi kívánságoknál egyebet gerjeszthetnének, magok eránt szeretetet, barátságot, és tiszteletet támaszthatnának, 's férjeiket az üres órákban mulathatnák, a' nyomorúságokban vigasztalhatnák 's n' fontos dolgokban tanútsal segíthetnék. A' napkeleti Aszszonyok általjában nem egyebek, mint a' miknek szeretőjüktől tartatnak: lelketlen gyermekek 's félig okos teremtmények, kik csak testi örömekre 's szülésre vagynak rendeltetve.*

Különös jegyzés a' 371-dik és 372-dik Versekhez.

Ezen két verset, mellyek Anglusul így vagynak:

*Besides, who knows, how raised to higherlife,
From stage to stage the vital Scale ascends.*

Thomson a' maga által készített utolsó kiadásban kihagyta, 's kihagyták minden előttem esmeretes fordítói-is. De mind e' mellett sem tudtam meg-győződni, hogy az ezen versekben foglalt gondolat és érzés szép és itt helyén nem volna, 's azért ezen verseket - is lefordítottam.

S. K. J.

Ötödik évi Folyamat.

KASSÁN,

Ellinger István' Cs. kir. priv. Typographiájából.